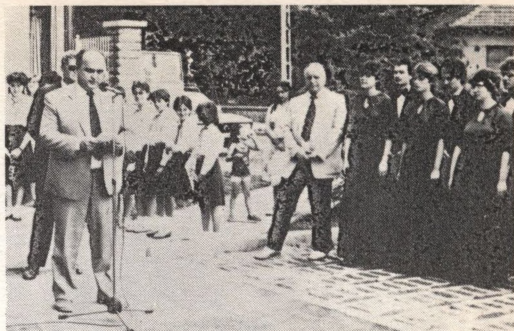

Ф 400(2)
Тубла Т. іг. ед.

'86|7

Könyvtáros

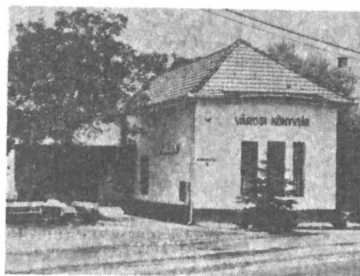

**Pusztai Ferenc
művelődési miniszterhelyettes
avatóbeszédét tartja**

**Képek
a Dunakeszi Városi Könyvtárról.
Cikkünket lásd a 401. oldalon
(Martin Andrea felvételei)**

36. évfolyam, 7. szám
1986. július

Könyvtáros

TARTALOM

Bereczky László	Így állt össze a júliusi szám	379
Kókay György	A magyarországi egyházi könyvtárak: helyzetkép és gondok	381
Somkuti Gabriella	A Ráday Gyűjtemény	386
KÖNYVTÁRI ÉLET		
	Új vezetők a nemzeti könyvtár élén (Juhász Gyula, Szepte Ferenc)	396
	Kitüntetések	397
Lukátsné Takács Zsuzsanna	Az Országos Könyvtárügyi Tanács áprilisi elnökségi ülése	398
Abody Rita	Olvasók az udvaron	399
	Könyvtárvatás Dunakeszin (Sy)	401
HOLMI LÁTÓKÖR		405
Dr. Móra László	Bemutatjuk az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtárát	406
	Olvastuk	411
Vértesy Miklós	A Gyűjteményegyetem (<i>A könyvtárak történetéből</i>)	412
	Lapozgató	415, 421, 427
KÖNYVTÁROSOK ÉS BIBLIOGRÁFUSOK		
Batári Gyula	Kőrösi Csoma Sándor, a könyvtáros	416
Kövy Zsolt	Megkésett emlékezés. Pongrácz József pápai református főiskolai könyvtáros születésének centenáriuma	419
Ecsery Elemér	Schwalm László (<i>A Könyvtáros galériája</i>)	422
KÖNYVEKRŐL		
Kenyéri Katalin	Egy jogi kézikönyvről	423
	A magyar sajtó története II. 1848–1892 K. Gy.	424
Dr. Horváth Károly	Tanulmányok a 14 éven aluli gyermekek olvasásra neveléséről	426
KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM		
Sárdy Péter	Korszerű informatikai módszerek a mezőgazdaságban	428
Huber Kálmánné	Kovács Katalin: Disszertációk és szakdolgozatok könyvtári kezelése	431
BIBLIOGRÁFIÁK		
Zircz Péter	Kőhalmi Béla bibliográfia 1895–1984	432

Végh Ferenc	Záhony Éva: Romániai magyar szépirodalom a két világháború között. 1914–1944	433
Harmat Béla	Apró Ferenc: Péter László munkássága. Bibliográfia	435
SZAKMAI FOLYÓIRATOK – HÁLÓZATI HÍRADÓK		439

A lapunk e számában közölt grafikák Schwalm Lászlói alkotásai

Из содержания

Дьёрдь Кокаи: Церковные библиотеки в Венгрии: положение и заботы (381);
Габриелла Шомкути: Реформатская церковная библиотека в Венгрии: собрание Радаи (386);
Петер Шарди: Современные методы по информатике в сельском хозяйстве (428).
Д-р Ласло Мора: Представляем Музей и библиотеку им. Гутенберга (г. Майнц, ФРГ) (406);

From the contents

György Kókay: Church libraries in Hungary: their situation and their problems (381);
Gabriella Somkuti: The library of the Calvinist Church in Budapest: the Ráday Collection (386);
Dr. László Móra: The Gutenberg Museum and Library in Mainz (406).
Péter Sárdy: Up-to-date methods of informatics in agriculture (428);

Aus dem Inhalt

György Kókay: Die ungarländischen kirchlichen Bibliotheken: ihre Lage und Sorgen (381);
Gabriella Somkuti: Reformierte kirchliche Bibliothek in Budapest: die Ráday-Sammlung (386);
Dr. László Móra: Wir präsentieren das Gutenberg-Museum und die Bibliothek von Mainz (406);
Péter Sárdy: Zeitgemässe Informatik-Methoden in der Landwirtschaft (428).

Cikkeink szerzői

Dr. Batári Gyula, az OSZK munkatársa; *Bereczky László,* a Könyvtáros főszerkesztője; *Ecsery Elemér,* a Magyar Nemzeti Galéria művészettörténésze; *Harmat Béla,* az OSZK KMK munkatársa; *dr. Horváth Károly,* a Szolnok Megyei Könyvtár igazgatója; *Huber Kálmáné,* a Baranya Megyei Könyvtár osztályvezetője; *Kenyéri Katalin,* a KMK munkatársa; *dr. Kókay György,* az MTA Irodalom tudományi Intézetének munkatársa; *Kövy Zsolt,* a Dunántúli Ref. Egyházkerület pápai Nagykönyvtárának vezetője; *dr. Móra László,* az OMKDK ny. osztályvezetője; *Sárdy Péter,* az MM osztályvezető-helyettese; *Somkuti Gabriella,* az OSZK ny. osztályvezetője; *Szente Ferenc,* az OSZK főigazgató-helyettese; *Végh Ferenc,* a BMEKK tudományos főmunkatársa; *Vértessy Miklós,* az Egyetemi Könyvtár ny. osztályvezetője; *Zircz Péter,* az OSZK ny. főigazgató-helyettese.

Főszerkesztő: **Bereczky László**

A szerkesztőség címe: 1051 Budapest, Alpári Gyula u. 2. IV. em. 31.

Telefon: 189-895

Kiadja: a **Lapkiadó Vállalat**

1073 Budapest, Lenin krt. 9–11. Tel.: 221-285. Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223

Felelős kiadó: **Siklósi Norbert** vezérigazgató

Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (867761/09)

Petőfi Nyomda – 86/60031 Kecskemét, 1986

Felelős vezető: **Ablaka István** igazgató

Terjeszti a **Magyar Posta**. Előfizethető bármely hirlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hirlapüzeteiben és a Hirlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest V., József nádor tér 1. – 1900 –, közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj ¼ évre 78 forint. Egy szám ára 13 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H-1389 Budapest, Postaótok 149.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA

Így állt össze a júliusi szám

E számmal indítjuk meg a legfontosabb magyar egyházi könyvtárakat bemutató sorozatunkat. Elsőként *Kókay György*nek, az egyházi gyűjtemények szakértőjének helyzetelemző tanulmányát közöljük, majd *Somkuti Gabriella* mutatja be a Ráday Gyűjteményt, a református egyház budapesti könyvtárát, amely egyike a legjelentősebb magyarországi műemlék-könyvtáraknak, s ugyanakkor modern anyagával a Budapesti Református Teológiai Akadémia oktató munkáját is segíti.

Az alábbi egyházi könyvtárak ismertetését vettük tervbe: az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár, a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár, a székesfehérvári Püspöki Könyvtár, a Központi Papnevelő Intézet Pálos Könyvtára, az Egri Főegyházmegyei Könyvtár, a kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár (katolikus könyvtárak); a Tiszántúli Református Egyházkerület debreceni Nagykönyvtára, a Tiszáninneni Református Egyházkerület sárospataki Nagykönyvtára, a Dunántúli Református Egyházkerület pápai Nagykönyvtára (református könyvtárak); az Országos Evangélikus Könyvtár; a budapesti Izraelita Országos Könyvtár; a szentendrei Görögkeleti Szerb Könyvtár. Persze a névsor még bővíthet, javaslatokat szívesen fogadunk.

A sorozattal az a célunk, hogy szakmai szempontból ismertessük a nagy egyházi gyűjtemények páratlan kincseit, és egyszersmind felhívjuk a figyelmet arra az óriási felelősségre, amely a könyvtárakat kezelő, fenntartó egyházakra és a magyar művelődési kormányzatra egyaránt hárul a nagy nemzeti értékeket tartalmazó állomány helyzetével és sorsával kapcsolatban.

A *Könyvtári élet* című rovat élén találjuk az Országos Széchényi Könyvtár újonnan kinevezett vezetőivel foglalkozó írásokat. *Juhász Gyula* történész professzor akadémikust, a nemzeti könyvtár főigazgatóját egy szikáran

fogalmazott életrajzi vázlat mutatja be. A szakmában közismert *Szente Ferenc*, főigazgató-helyettes a Könyvtártudományi és Módszertani Központ feladataival foglalkozik rövid programadó cikkében. A magyar könyvtárostársadalom nagy várakozással tekint az új vezetés tevékenysége elé, hiszen egyetlen magyar könyvtár, egyetlen könyvtáros számára sem lehet közömbös a Széchényi Könyvtár sorsa, fejlődése, hiszen a nemzeti könyvtár alapota, jó vagy kevésbé jó működése nagyban befolyásolja az egész magyar könyvtárügy helyzetét. A szerkesztőség nem akarta „lerohanni” az új vezetést, nem akarta programnyilatkozatra bírni, de már most be kívánom jelenteni, hogy a jövő esztendei első számban szeretnénk egy olyan interjút hozni, amelyben Juhász Gyula és Szente Ferenc összegzi fél-éves tapasztalatait és ismerteti a közeljövő terveit. Felelősségteljes munkájukhoz addig is sok sikert kívánunk!

Ugyanebben a rovatban találjuk *Abody Rita* cikkét, amely az Ócsai Kulturális Napok rendezvénysorozata keretében megnyitott olvasóudvarról ad képet. A felújított és korszerűsített Dunakeszi Városi Könyvtár avatóünnepségéről számol be egy másik írás. Ennek keretében olvashatjuk *Pusztai Ferenc* művelődési miniszterhelyettes beszédének szövegét is, amellyel átadta a nem kevés társadalmi segítséggel újjávarázsolta városi könyvtárát a használóknak, könyvtárosoknak és a fenntartónak, s egyszersmind megnyitotta a Pest megyei ünnepi könyvheti rendezvényeket. Nem ünnepöntás, ha „a szakma alkalmi krónikása” néhány adat felidézésével rámutat, hogy bármilyen szép is a felújított városi könyvtár, „de azért még nem az igazi”. Ezt tudják a város művelődésügyének vezetői is, és ígéretet tettek a „krónikásnak”, hogy a hetedik ötéves terv időszakának végén vagy a nyolcadik elején fel-

építik az új városi könyvtárat a formálódó városközpontban. Úgy legyen!

Dr. Móra László az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtárát mutatja be. Röviden vázolja a könyvtár történetét, majd azt a folyamatot ismerteti, ahogy az egyetem főépületének földszintjén szűkös helyiségekben szorongó intézményből – megkapva az emeleten levő rektori szobákat, dísztermet, fogadótermet stb. – 1981 és 1983 között megteremtődött a mai, a korszerű funkcióknak megfelelő könyvtár a műemlékjellegű épületben. Egy-egy fejezetet szentel a szerző a könyvtár feladatainak és szervezetének, a kiemelkedő történeti gyűjteményeknek, valamint a bibliográfiai és számítógépes tájékoztatás bemutatásának.

Vértesy Miklós a két világháború közötti időszakban működő, *Klebelsberg* alapította Országos Magyar Gyűjteményegyetem megszervezését és tevékenységét írja le. A Gyűjteményegyetem legnagyobb kulturális közintézményeinket – az Országos Levéltárt, a Magyar Nemzeti Múzeumot (benne az Országos Széchényi Könyvtárral), a Szépművészeti, valamint az Iparművészeti Múzeumot – egyetlen önkormányzati testületben egyesítette.

A *Könyvtárosok és bibliográfusok* című rovatban *Batári Gyula Körösi Csoma Sándorról*, *Kövy Zsolt* pedig *Pongrácz Józsefről* rajzol könyvtáros-portrét. A nagy utazó és szótáríró tudós, a tibetológia megalapítója Kalkuttában, az Ázsiai Társaság könyvtárában évekig rendszeres könyvtárosi munkát végzett. A szerző szegényes forrásanyagra támaszkodva igyekszik feltárni Körösi Csoma sokrétű munkásságának eddig meglehetősen ismeretlen részleteit. *Pongrácz József* teológiai tanár a pápai református főiskola könyvtárosa volt, születésének múlt évi centenáriuma kapcsán idézi emléket kései utódja, a pápai könyvtárat helyezve cikke középpontjába.

Fel szeretném hívni a figyelmet *Apró Ferenc Péter László* munkásságát feltáró bibliográfiájának ismertetésére. Az ismertetés tisztelgés a hatvanéves Péter László előtt. Kérdezhetjük mi is *Harmat Bélával*: „valójában ki is Péter László? könyvtáros? bibliográfus? nyelvész? néprajzos? irodalomtörténész, a szövegghűség és az anyanyelv gondos őre? A választ ő maga könnyíti meg, amikor egyik területet sem tagadja meg, és vállalja a szerteágazó tevékenységet a mindenkor hiteles adatszolgáltatásért, akár vaskos kézikönyvekben, akár napilapok szösszeneteiben”. Mindezekhez még hozzá

kell tennünk, hogy Péter Lászlót még a hűség is jellemzi: hűség a szeretett városhoz, Szegedhez. Ez derül ki a több mint négy évtizedes publikációs tevékenységét feldolgozó bibliográfiából is. Ezúton kívánunk Péter Lászlónak jó egészséget, hosszú életet!

Az olvasói nyilvánosság előtt kell szóvá tennem egyik szerkesztési gondunkat. A *Hírekkel* vagyunk gondban. A „hir” szó hallatán mindig valami friss értesülésre gondolunk, de hát miféle hírek a mi rövid közleményeink, amelyek két-három hónappal az esemény után kerülnek papírra? Olykor-olykor egészen érdekes hírleveleket kapunk felkért tudósítóinktól, de kit érdekelnek ezek már annyi idő elteltével? Előfizetői vagyunk a Magyar Hirdető Sajtófigyelőjének is, azonban komoly információs értékű híreket alig-alig találunk a barna borítékokban. Így hát maradna az a lehetőség, hogy meghívók, személyes értesülések alapján állítsuk össze híreinket. Így a késés lényegesen kisebb lehetne, ámde milyen igeidőt használjunk? Ha a múlt időt használjuk (hiszen az átfutási idő miatt csakis ezt lehet), az a veszély fenyeget, hogy úgy járunk mint az egyszeri színikritikus, aki is a színlap nyomán, odahaza, pizsamában írta meg egy szindarabról cikkét, s így nem tudhatott róla, hogy az előadás elmaradt, mert leszakadt a csillár... Így hát nem marad más, minthogy híreinkben rövid beszámolókat közöljünk már nem egészen friss könyvtári eseményekről.

Bereczky László

A magyarországi egyházi könyvtárak: helyzetkép és gondok

Bár a könyvtári szaksajtóban, sőt olykor a napilapokban is fel-felbukkant az utóbbi évtizedek során néhány cikk és információ a hazai egyházi könyvtárakról, e gyűjtemények helyzete még a könyvtárosok körében sem tekinthető általánosan ismertnek. Pedig a televízió műsorában az elmúlt években közreadott sorozat és a nyomában megjelent szépen illusztrált könyv sikere azt mutatja, hogy a szélesebb közönség körében is élénk az érdeklődés e téma iránt. A *Könyvtáros szerkesztősége* az elkövetkezőkben szintén sorozat keretében kívánja szakmailag is megalapozottan bemutatni a legjelentősebb egyházi gyűjteményeket. E sorozat bevezetéseként általános képet szeretnénk adni a magyarországi egyházi könyvtárak jelenlegi helyzetéről és legégetőbb problémáiról.

Hazánkban ma 30 nagyobb egyházi könyvtár található; rajtuk kívül 2–3 ezer kisebb, főként plébániákon levő gyűjtemény. E könyv-

tárak egyházi tulajdonban vannak, de mivel rendkívül sok régi, értékes könyvet, nemzeti értéket őriznek, állományuk helyzete és sorsa nem csak az egyházakat érinti. Nem beszélve arról, hogy e gyűjteményekben található számos régi, kéziratos történeti és irodalomtörténeti forrásunk is.

A 30 könyvtár tulajdonosa között megtalálható csaknem mindegyik jelentősebb hazai történeti egyház. Szám szerint a legtöbb könyvtára – hazai arányainak és hagyományainak megfelelően – a katolikus egyháznak van, de az állomány nagyságát tekintve a református egyház gyűjteményei sem sokkal kisebbek.

A katolikus és a református egyház könyvtárai

Érdemes megfigyelni a két legnagyobb hazai egyház könyvtárainak kialakulása és jellege közötti különbségeket. E történetileg kialakult sajátosságok ma is megvannak, és még mindig jellemzőek. A katolikus egyház könyvtárainak többségét azok a főpapi (érseki, főegyházmezei, püspöki) könyvtárak teszik ki, amelyeknek alapítása gyakran a középkorig nyúlik vissza. Alapítók és későbbi tulajdonosaik többnyire az egyes egyházmegyék főpapjai, akik nem csak megőrizni, hanem gyarapítani is igyekeztek az elődeiktől átvett gyűjteményt. A gyarapítás legfőbb forrásai az értékes hagyományok voltak, de akadt nemegyes olyan egyházfő, aki maga is nagy könyvbarát lévén, vagyonokat áldozott könyvritkaságok megszerzésére. E könyvtártípust – ez az eddigiekből is kitűnik – általában nem bizonyos tudománysszakok irodalmának szerves gyűjtése jellemezte elsősorban (bár természetesen a teológia és a hitbuzgalmi irodalom gazdagon képviselve volt benne), hanem inkább a bibliofil ritkaságok és

a középkori kéziratos kódexek nagy száma. Az eddigiekből következik, hogy a gyűjtemények használatát mindig csak viszonylag szűk réteg igényelte.

Mások a hagyományai és jellegzetességei a fennmaradt hazai szerzetesrendek könyvtárainak. Mivel ezek mindegyike tanítórend, és ugyancsak nagymúltú könyvtáraikban az állomány összetétele saját igényüket tükrözi: e gyűjteményekben az iskolában tanított tárgyak szakirodalma és természetesen a szépirodalom van főként képviselve. Ezek a könyvtárak – főként a pannonhalmi apátság könyvtára, a budapesti Központi Piarista Könyvtár, a budai ferences könyvtár, valamint a győri bencés és a kecskeméti piarista könyvtár – az előző típusnál szervezettebb és egységesebb elvek szerint gyarapodott a századok folyamán, és ezért e gyűjtemények a magyar irodalom- és művelődéstörténet forrásainak jelentős tárházaiá váltak. Őket tehát nem annyira a bibliofil ritkaságok – bár ilyenek is akadnak – hanem inkább a magyar kulturális múlt dokumentumainak gazdagsága jellemezte. (Van egy olyan főpapi könyvtár, amelyik összetétele alapján inkább e csoporthoz áll közelebb: az egri Főegyházmezei Könyvtár, mivel ez utóbbi magában foglalta az egri liceum könyvgyűjteményét, amely szintén történeti és társadalomtudományi profilt adott a könyvtárnak.)

A református egyház nagy könyvtárai mind ehhez az utóbbi tipushoz tartoznak. Nagy gyűjteményeik közül három nemcsak az iskolázással, hanem olyan patinás hírű kollégiumokkal állt szoros kapcsolatban, mint a debreceni, a sárospataki és a pápai református kollégium. Ahogy e kollégiumok kiemelkedő szerepet játszottak a magyar művelődés történetében, a kereteik között létrejött és kifejlődött nagy könyvtárak szintén kivették részüket nemzeti kultúránk fejlesztéséből.

Állományuk – ellentétben a főpapi könyvtárak többségével – nem elsősorban középkori kódexekben, ősnymtatványokban és külföldi 16. századi könyvekben, hanem főként a régi magyar irodalom alkotásaiban, a magyar irodalom- és művelődéstörténet forrásaiban gazdag. Kéziratgyűjteményeik is szinte páratlan tárházát alkotják a magyar irodalom- és művelődéstörténetnek. Nem egyszerűen műemlék-könyvtárak, hanem ma is élő, szervesen fejlődő és gyarapodó gyűjtemények, amelyek a helyi és az országos kutatás számára nyitva állnak és nagy segítséget nyújtanak. Tekintettel arra, hogy nagy vidéki városainkban találhatók – a

Tiszántúli Református Egyházkerület Nagy-könyvtára Debrecenben, a Tiszáninneni Református Egyházkerület Nagykönyvtára Sárospatakon és a Dunántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára Pápán –, gazdag állományokkal nagy segítségére vannak e városok egyetemlein, főiskoláin folyó kutató munkának. A megfelelő helyi állami könyvtárak állományát hasznosan egészítik ki a régi századokba visszanyúló hatalmas gyűjteményeikkel.

A negyedik nagy református könyvtárnak, a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Könyvtárának egy 18. századi nagy irodalmi mecénás könyvgyűjteménye vetette meg az alapját. A magyar felvilágosodás kora e nemes irodalompártolójának könyvtára ma szintén egy oktatási intézmény, a Református Teológiai Akadémia keretében működik; fejlesztése azonban nemcsak a teológia irányában, hanem a hagyományos történeti-társadalomtudományi profilnak megfelelően történik.

A kisebb egyházak könyvtárai

A kisebb magyarországi egyházak könyvtárai nemigen rendelkeznek olyan méretű gyűjteményekkel, mint a két nagy hazai keresztény egyház. Ugyanakkor azonban valamennyinek olyan jellegzetességei vannak, amelyek sajátos színfoltot jelentenek a magyarországi egyházi könyvtárak sorában.

A budapesti Evangélikus Országos Könyvtár – állományának méretei és összetétele következtében – még beletartozik a nagy könyvtárak sorába, de a többi, főleg nyugat-magyarországi evangélikus gyűjtemény már inkább csak egyházközségi keretek között jött létre; állományuk így is művelődéstörténeti és bibliofil jelentőségű.

Az egyházi könyvtárak sorában sajátos jellegű a budapesti Izraelita Országos Könyvtár, amelyik a magyarországi, de egyben kelet-európai hebraisztikai-judaikai irodalom leg-gazdagabb gyűjteménye. A nagyértékű régi héber könyvritkaságok mellett magában foglalja az utóbbi évtizedekben megszűnt hitközségek könyvtárának állományát is.

Ugyancsak egyedülálló gyűjteményt mondhat magáénak a görögkeleti szerb egyház szentendrei könyvtára, amely számos értékes, régi szerb és egyéb szláv nyomtatványt tartalmaz.

E nagy egyházi könyvtárak szinte felmérhetetlenül gazdagok nemzeti értékeknek számító

kézirat- és könyvritkaságokban. Egy korábbi cikkben már beszámoltunk arról, hogy a muzeális értékek védelméről szóló törvényerejű rendelet alapján miként folyt le a hetvenes években a könyvészeti ritkaságok nyilvántartásba vétele és védetté nyilvánítása (*Könyvtáros* 1975/10. sz.). Ennek befejezése után sem szakadt meg az a kapcsolat, amely első ízben épült ki Magyarországon az egyházi könyvtárak és az állami irányító szervek, valamint a nagykönyvtárak között. Az együttműködés célja a továbbiak során részben az egyházi gyűjtemények muzeális állományának közös védelme, részben pedig az értékes állomány feltárása a helyi, az országos és a nemzetközi kutatás számára.

Az egyházi gyűjtemények és az állami szakigazgatás közti kapcsolat további elmélyítését – csakúgy mint a védettségi eljárás lebonyolítása alkalmából – továbbra is kiválóan szolgálták az egyházi gyűjteményi központok. Az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ, az Országos Református Gyűjteményi Tanács, valamint az Evangélikus Gyűjteményi Tanács azért alakult meg az egyházak kebelében, hogy mintegy közvetítők legyenek az egyházi könyvtárak és az állami szakintézmények között. Segítségükkel sikerült az egyházi vezetők és könyvtárlajdonosok jóindulatát megnyerni a gyűjtemények további sorsának kedvező alakulása érdekében.

A védettségi eljárással ugyanis még csak a muzeális kategóriák (ősnyomtatványok, régi magyar művek, antikvák, jelentős kéziratok) országos nyilvántartásba vételét sikerült megoldani. Ez önmagában is nagy eredmény volt, hiszen hazánkban első ízben lehetett összesített nyilvántartást készíteni az egyházi gyűjtemények különleges értékeiről. Ezt követően azonban számos további feladat elvégzése vált sürgetővé.

Restaurálás, állományvédelem

A legsürgetőbbnek és legkevésbé halaszthatónak természetesen maguknak a ritkaságoknak az állományvédelme, restaurálása látszott. Az Országos Széchényi Könyvtár restaurátorműhelye kiválóan felkészült munkatársainak közreműködésével 1972-ben megindult a legnagyobb ritkaságok – mindenekelőtt a középkori kódexek, illetve az egyéb unikális vagy nagyon ritka ősnymtatványok és régi magyar könyvek – restaurálása. A Széchényi Könyvtár

szakemberei a mostoha személyi és helyi feltételek ellenére is nagymértékben hozzájárultak az egyházi könyvtárak legértékesebb kötetinek megóvásához, nemritkán megmentéséhez. Az azóta eltelt idő alatt több mint 300 pergamen- és papirkódex, illetve ősnymtatvány és régi magyar könyv került a restaurátorok kezébe. Még a régi restaurátor műhely szűkös viszonyai között is sikerült elérni, hogy az egyházi könyvtárak szinte valamennyi veszélyeztetett állapotban lévő kódexét és értékes ősnymtatványát restaurálják.

Az egyes értékek restaurálásán kívül a hetvenes évek elején megkezdődött a veszélyeztetett állományok és állományrészek állagmegóvása is. Ahol baktérium-, penészgomba- és rovarfertőzés jelentkezett, ott a különböző fertőtlenítő eljárásokkal, illetve a bőr- és pergamenkötések portalanításával, tisztításával és kezelésével is igyekeztek a szakemberek megőrizni, illetve megakadályozni az értékek további pusztulását.

Azok a kedvező változások, amelyek az Országos Széchényi Könyvtár várbeli elhelyezésével végbementek, lehetővé teszik a restaurálási kapacitás erőteljes növelését. Az MTA Soros-alapítványának segítségével előkészületben van a könyvrestaurálás ügyének az igényekkel való összehangolása. Ennek nyomán remény van arra, hogy az egyházi gyűjtemények további értékeinek restaurálására és védelmére is sor kerülhet a közeljövőben.

Az utóbbi időben – részben az elszaporodó könyvtári lopások következtében – egyre inkább előtérbe került a restaurálás mellett az állományvédelem másik fajtájának: az értékek megőrzésének gondja. Sajnálatos módon a közelmúltban több egyházi könyvtárból is eltulajdonítottak értékes könyveket, köztük pótolhatatlan nemzeti értékeket. Itt az ideje, hogy e nemkívánatos eseményeknek a tanulságait megszívleljük, és a jövőben fokozott gondot fordítsunk ezeknek az értékeknek a megőrzésére. Többben az egyházaknak azzal a nyitottságával éltek vissza, amellyel gyűjteményeik megtekintését és használatát lehetővé tették az utóbbi évtizedekben. Amennyire hasznos kulturális szempontból, hogy az egyházi tulajdonban lévő történeti források is belekerülnek művelődésünk vérkeringésébe, annyira fontos, hogy ezeknek további megőrzésére is fokozott gondot fordítsunk. Ennek pedig ma is a legáltalánosabb és leghagyományosabb eszközei: az értékek biztonságos elhelyezése, a gyűjtemények látogatói fölött gyakorolt felügyelet, és az

olvasók kellő megválogatása. Mindenekelőtt persze a legfontosabb megfelelő könyvtárosok alkalmazása és az a felelősségtudat, amely az értékes egyházi könyvtárak tulajdonosait el kell, hogy töltse az egyházi és a nemzeti értékeknek az utókor számára való megőrzése érdekében.

Feldolgozás

Az állományvédelem különböző fajtáin kívül (melyekhez hozzávehetnénk még az OSZK és az MTA könyvtára által megindított akcióit az egyházi könyvtárak kéziratállományának mikrofilmzésére) az állam és egyház közti együttműködés szempontjából fontos terület természetesen a dokumentumok feldolgozásának ügye is. Az eltelt másfél évtized alatt e téren is születtek jelentős eredmények. A muzeális értékekről, mint említettük, központi katalógus formájában országos nyilvántartás készült az OSZK-ban. De ezen túlmenően is: az ősnymtatványok és a régi magyar művek példányairól készült leírások, csakúgy, mint a 18. századi nyomtatványoké, belekerültek a megfelelő, nyomtatott kézikönyvekbe is (RMNY, Petrik pótkötetek stb.). Nagy segítségére szolgál a kutatásnak az egyházi könyvtárak kéziratanyagának megindult feldolgozása: az a nyomtatott kéziratkatalógus-sorozat, amelyet a gyűjtemények munkatársai készítenek, és amely az OSZK kiadásában jelenik meg. Ez ideig megjelent a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának, a pannonhalmi főapátság könyvtárának és a Ráday Könyvtárnak a kéziratkatalógusa. Előkészületben van a sárospataki, az egri főegyházmegyei, a győri püspöki, az esztergomi főszékesegyházi könyvtár és más egyházi gyűjtemények kéziratit leíró nyomtatott katalógusok megjelentetése.

Az egyházi gyűjtemények e legjelentősebb, forrásértékű állományrészeinek feldolgozásában elért eredmények mellett helyenként sajnos súlyos elmaradások vannak az egész állomány feltártsága terén. Pedig ez mind az állományvédelemnek, mind a gyűjtemény használatának súlyos akadályát jelenti. Ahol például sem leltár, sem a teljes állományt magába foglaló katalógus nincs, ott egyszerűen nem lehet ellenőrzést gyakorolni a gyűjtemény teljességét illetően, de természetesen használni sem lehet az állományt. Sajnos néhány nagy egyházi gyűjtemény, megfelelő számú könyvtáros

hiányában, e téren alig jutott előre az utóbbi időkből. A jövőben ezen csak az együttműködés fokozása segíthet, és pedig úgy, hogy az illetékes egyházi vezetők – esetleg világi személyek beállításával – jobban igyekeznek a feltétlenül szükséges könyvtárosi állásokat betölteni, és az állami szervek az ehhez szükséges anyagi vagy státusbeli támogatást könnyebben biztosítják.

Raktározási gondok

Csak közös erőfeszítéssel lehet úrrá lenni azon a nehézségen is, amely a nagy könyvtáraknak mindenhol a legnagyobb réme: a helyhiány gyötrelmein. Igaz, hogy az egyházi könyvtárak általában nem gyarapodnak olyan mértékben, mint a nagy állami gyűjtemények, de azért a helyhiány itt is égető gond. A századok folyamán felgyülemlett állomány egyes helyeken inkább csak hagyatékok, másról tervszerű gyarapítási politika révén, de ma is mindenhol növekszik. A távoli múltban meghatározott keretek még a leginkább műemlék-jellegű egyházi könyvtárakban sem bizonyulnak elégségesnek. Bár több egyházi könyvtár helyzete ma is súlyos, mégis örömmel állapíthatjuk meg, hogy biztató eredményeket is hoztak az elmúlt évek.

Sikerült úrrá lenni a minden további könyvtári munkát lehetetlenné tevő, végzetes helyhiányon Székesfehérváron, Sárospatakon és a budapesti Ráday Könyvtárban. A székesfehérvári Püspöki Könyvtár a püspöki palota felújítása során a régi istálló átalakításával jutott hozzá egy egész épületrészhez, amely a gyűjtemény helyproblémáját hosszú időre megoldja. A sárospataki kollégium nagykönyvtára és a Ráday Könyvtár szintén új épületrésszel gyarapodik, melyek évtizedekre biztosítják a raktározás folyamatosságát. Kisebb méretű, de nem jelentéktelen eredmények születtek máshol is: így például a budapesti ferences könyvtár is visszanyerte egykori helyiségeit. E sikerekhez az egyházi (olykor külföldi) segítségen kívül az állami támogatások is jelentősen hozzájárultak.

Az eredmények mellett vannak súlyos, szinte megoldhatatlan vagy csak igen nehezen megoldható problémák a helyhiány miatt. Különösen súlyos az esztergomi főszékesegyházi könyvtár, az egri főegyházmegyei könyvtár és a pápai református nagykönyvtár helyzete. Mindegyik olyan épületben található, ame-

lyikben még egy-egy állami intézmény is működik: Esztergomban a Balassi Múzeum, Egerben a tanárképző főiskola, Pápán pedig egy középiskola. Ezek az állami intézmények maguk is helyhiánnyal küzdenek, ezért nem tudtak eddig segíteni az épületben levő egyházi könyvtáraknak néhány helyiség átengedésével. A megoldás lehetőségeivel az illetékes állami szervek is sokat foglalkoznak, s úgy tűnik, hogy a közeli jövőben mégiscsak mód nyílik e három súlyos helyzetben levő, igen gazdag állományal rendelkező gyűjtemény megsegítésére. Ehhez természetesen valamennyi illetékes szerv – beleértve mindenekelőtt a helyi vezetőket – további és fokozottabb megértése szükséges, hiszen pótolhatatlan nemzeti értéket képviselő gyűjteményekről van szó. Bármennyire bonyolult és költséges a megoldás, még mindig összehasonlíthatatlanul kisebb áldozatot jelent, mint amekkora veszteséggel járna ezeknek az értékeknek elpusztulása egész nemzeti kultúránk szempontjából. Ez ugyanis jöváthatetlen károkat okozna és nem segítene a mulasztások későbbi belátása sem.

Végül megemlékezünk egy olyan problémáról, amely némileg elűt az eddig említettektől, bár itt is könyvtáráépületről van szó. A főváros egyetlen barokk műemlék-könyvtártermének: a Központi Papnevelő Intézet Pálos Könyvtárának szomorú helyzetén is minél előbb segítenünk kell. E 18. századi alapítású és berendezésű könyvtár nemcsak mint Budapest egyetlen ilyen jellegű teremkönyvtára, hanem mint

a magyar könyvtártörténet egyik fontos időszakának helyszíne is figyelmet érdemel: Széchényi Ferenc nemzeti könyvtárrá nyilvánított gyűjteményét ugyanis kezdetben e terebben helyezték el. Az értékes könyvtárterem és egykorú barokk berendezése, valamint falfestményei sürgős felújításra szorulnak. Az elvégzendő munkálatok felmérése már megtörtént, de sajnos a megvalósítás rendkívül lassan halad előre; féltő, hogy így nehéz lesz már megmenteni a – mint említettük – könyvtártörténeti ereklyének is számító pompás barokk könyvtártermet, nem beszélve a beázást szenvedett freskóról.

*

Számos – hazánknál lényegesen nagyobb ország, sőt világhatalom – sokért nem adná, ha a mi sok évszázados művelődéstörténetünk emlékeihez hasonló dokumentumokkal rendelkezne. De – társadalmi és politikai helyzetől függetlenül – egyébként is alig akad ma már olyan kultúrállam, amelyik ne becsülné saját nemzeti múltjának emlékeit, fontos történeti forrásait. A magyarországi egyházi könyvtárak, amelyek a magyar történelem jelentős kútforrások és muzeális értékű dokumentumait őrzik, a továbbiak során is rászorulnak a támogatásra.

Az együttműködésnek a jövőben is legfontosabb területei az állományvédelem és a felolgozás, ezek, valamint a könyvtárak győtrő helyiséggondjainak megoldásán kell a továbbiak során is munkálkodnunk. E gyűjtemények nem közművelődési célokat hivatottak szolgálni, hanem – állományuk alapján – a kutatás és az egyetemi képzés nélkülözhetetlen segítői. De mindenekelőtt olyan könyvmúzeumok, amelyek gyűjteményeik teljességével csakúgy, mint egyes dokumentumaik révén művelődéstörténetünk fontos korszakainak kutatását, jobb megértését szolgálják. Bár javarészen muzeális jellegű könyvtárak, és nem kapcsolódnak olyan széles rétegek közvetlen kulturális igényeinek kielégítéséhez, mint a közművelődési könyvtárak, mai szerepük nem ellentétes művelődéspolitikai célkitűzéseinkkel, hanem azokkal harmonizál. Ahhoz, hogy e gyűjteményekkel való együttműködésünk a továbbiak során is eredményes legyen, arra is szükség van, hogy társadalmunk mind szélesebb rétegei, köztük természetesen mindenekelőtt szakmánk művelői és irányítói e szemléletet magukévá tegyék.

Kókay György

A Ráday Gyűjtemény

Ki ne ismerné Budapesten a Kálvin téri református templomot, a puritán megjelenésű, klasszicista stílusú épületet, amely 1830 óta áll a tér délnyugati oldalán. Már kevesebben fordulnak be gyalogosan a szűk Ráday utcába, ahol az 1. sz. alatti házban 1978 óta működik a protestáns egyházak könyvesboltja. Az utcán továbbhaladva, a 28-as számú épület a Ráday Kollégium feliratot viseli. Két intézményt jelöl ez az elnevezés: a Budapesti Református Teológiai Akadémiát és a Ráday Gyűjteményt. Ez utóbbi már nem ismeretlen a hazai könyvtárosok előtt. Köztudott, hogy a Ráday Könyvtár páratlan értékű régi állományával egyike a legjelentősebb magyarországi műemlék-könyvtáraknak, ugyanakkor modern anyagával a teológiai akadémia főiskolai könyvtárául is szolgál. A könyvtáron kívül még levéltár és egyházi vonatkozású műtárgyakat őrző múzeum alkotja a mai Ráday Gyűjteményt.

A Rádayak

A magyarországi könyvgyűjtés klasszikus korszakában, a 18. században keletkezett jelentősebb magángyűjtemények csaknem kivétel nélkül a kultúrára is áldozó főurak és főpapok tevékenységének köszönhetőek létrejöttüket. Csak egy van közülük, amelyet egy középbirtokos nemesi család hozott létre, s amely mind kötetszámában, mind értékében vetekszik az összehasonlíthatatlanul nagyobb anyagi eszközökkel rendelkező Széchényiek, Telekiek, Esterházyak, Festeticsek és Batthyányak gyűjteményeivel. A középbirtokos Ráday család tagjai azonban nemcsak az általuk létrehozott könyvtárral írták be nevüket a magyar művelődés történetébe, de jelentős szerepet játszottak a politikai és az irodalmi életben is.

A gyűjtemény megalapozója *Ráday Pál* (1677–1733) a Rákóczi-szabadságharc kiemelkedő politikai írója, a fejedelem kancelláriai igazgatója és belső bizalmasa, a titkos diplo-

mácia vezető embere, a megrázó hangvételű „*Recrudescunt...*”, a szabadságharc nevezetes kiáltványának megfogalmazója, a *Mercurius Veridicus*, a kuruckor újságjának szerkesztője és nagyrészt írója, Rákóczi országgyűléseinek szervezője volt. A szabadságharc bukása után elfogadta a személyére szóló amnesztiát, hazatért nógrádi és Pest megyei birtokaira. Bár látszólag beilleszkedett az új rendszerbe, a megerősödő és támadásba lendülő katolicizmus ellenében élete végéig a protestáns érdekek legfőbb védelmezője maradt. Mint a református egyház első világi főgondnoka, a protestáns egyházak Habsburg-ellenes küzdelmeinek irányítója lett. Több írásával szépírói adottságait is bebizonyította. Kora vallásos érzelmeit tükröző *Lelki hódulás* című imádságos- és énekeskönyve (Kassa, 1710) 16 kiadásban és körülbelül 50 ezer példányban terjedt el, s a protestánsok körében a század egyik legnépszerűbb olvasmánya lett. A latin és görög nyelvben egyaránt jártas, a klasszikusokat és kora irodalmát is jól ismerő Ráday Pál kezdetől vonzódott a könyvekhez. Az apjától, *Ráday Gáspártól* rá maradt néhány könyvet gondosan megőrizve, haláláig mintegy 300 kötetes könyvtárat gyűjtött össze. Érdeklődése a teológia, a filozófia, a retorika és a poétika, a történelem, a jog, a politika, kisebb mértékben a hadtudomány témakörébe vágó művekre terjedt ki. Főként a magyar nyelvű könyvek iránt érdeklődött, ezeket tudatosan gyűjtötte, levelezés útján kerestette. A magyar nyelvű irodalomnak ez a céltudatos gyűjtése elsőként a Ráday családnál figyelhető meg, szélesebb körben csak a század második felében terjedt el. A Ráday Könyvtárban ma is láthatók olyan könyvek, amelyekben „*Ex libris Pauli Ráday*” bejegyzés van. Annak bizonyosságául, hogy Ráday Pál mennyire tudatos könyvgyűjtő, sőt könyvtárszervező volt, csak két adatot idézünk: fennmaradt 1720-ból könyvtárának 13 szakból álló szakrendszere, s ugyanebből az évből származik egy sajátkezű feljegyzése tíz

mű kikölcsönzéséről. Kora tudósaival, irodalmáraival élénk kapcsolatot tartott: támogatta *Pápai Páriz Ferenc* szótárának kiadását, *Bél Mátyás* tudományos, *Mányoki Ádám* művészi tevékenységét. A Ráday Pál felett elhangzott temetési beszédek egyike joggal emelte ki: „Olyan indulattal viseltetett a magyar könyvek iránt, mint egy magyar sem.”

A magyar nyelvű könyvek gyűjtésében, szeretében osztozott Ráday Pál felesége, *Kajali Klára* is (1690–1741), akinek műveltsége felette állt a kor átlagasszonyai műveltségének. Leveleiből színes, sokoldalú egyéniség bontakozik ki, aki még a verseléssel is megpróbálkozott. A halála utáni osztozkodási irat tanúsítja, hogy míg Ráday Pál könyveit fiai, *Gedeon* és *Pál* örökölték, *Kajali Klára* 113 magyar könyvét testvérüknek, *Ráday Eszter*nek engedték át.

Ráday Gedeon és gyűjteményei

A Ráday Könyvtár továbbfejlesztője, a ma általunk ismert gyűjtemény igazi létrehozója Pál fia, *Ráday Gedeon* volt (1713–1792). Apja politikus alkatával ellentétben Ráday Gedeon csendre és békeségre vágó, könyveknek és irodalomnak élő ember volt. Természetes hajlama találkozott a család akaratával is, hiszen a kuruc kor elmúltával a politikai ellenzékiességnek már nem volt talaja. „El volt végezve – írja róla *Kazinczy Ferenc* –, hogy ő minden idejét tanulásban éli le s erejét egészen a nemzeti műveltség emelkedésének fogja áldozni.” Ennek a várakozásnak Ráday Gedeon hosszú élete során teljes mértékben meg is felelt. Ifjúkori felkészülése alapos volt: pozsonyi diákeveiben *Bél Mátyás* volt a mestere, külföldi tanulmányait Berlinben és az Odera melletti Frankfurtban folytatta. Hazatérve, a húszéves ifjú már jártas volt a latin, német és francia nyelvben, tájékozott a teológiában, a filozófiában, a jogban és a történettudományban, műértő ismerője a kor irodalmának. Igazi műveltségét, olvasottságát azonban már itthon fejlesztette ki: az általa folyamatosan megszerzett könyvek tették lehetővé számára a lépéstartást az európai kultúrával. Érdeklődése univerzális volt: a természettudományos műveket éppúgy meghozatta, mint a humán alkotásokat. Igazi területe azonban az irodalom volt, s e téren való tevékenysége irodalomtörténeti jelentőségű. Írt, fordított és átdolgozott, különböző műfajokban kísérletezett. 1735-ben elsőként írt magyar nyelven nyugat-európai mintára rimes-

időmértékes verset, ez azonban csak 55 éves késéssel jelent meg nyomtatásban. Szívesen alkalmazta a klasszikus versformákat, például a hexametert, magyar nyelven. Péceli kastélya – ahol könyvtára is volt – a század második felében már valóságos irodalmi központ, amelyet levélben és személyesen is felkerestek a kor magyar tudósai, írói, költői, Ráday Gedeon tanácsait és bírálatát kérve, műértő ítéletében megbizva. *Batsányi János*, *Édes Gergely*, *Pálóczi Horváth Ádám*, *Aranka György*, *Földi János*, *Baróti Szabó Dávid* már mint irodalmi tekintélyhez fordultak hozzá, *Kazinczy* „szent öregnek” nevezte, *Bod Péter* neki javasolta egy „literata societas” avagy irodalmi társaság megalapítását. Ráday befolyása különösen *Kazinczyra* volt jelentős: a magyar nyelvújítás vezérének eszméi, törekvései, ízlése mind Ráday hatására vezethetők vissza. Amikor a fiatal írók szervezkedése megindította a hazai irodalmi életet (*Kassai Magyar Museum*, *Orpheus*), ez Rádayt is magával ragadta, s élete utolsó öt évében lelkesen vett részt az új irodalmi folyóiratok szerkesztésében, sőt átadta közlésre addig fiókban őrzött kéziratait.

Ráday Gedeon a bécsi udvartól hivatalt soha nem fogadott el, de megyéje megbízásából három ízben is volt országgyűlési követ. Rebellig hírében állt, „rebellio” gyanújával kétszer jelentették fel a bécsi udvarnál. A református egyház érdekeinek védelmében mindig kész volt vállalni a szervező, a tanácsadó szerepét, sőt *II. József* alatt az aktív szereplést is. A protestánsok körében nagy tekintélye volt, puritán életvitele, közmondásos jósága általános közmegebecsülést vívott ki. Élete nagyrészt Pest közelében, péceli birtokán töltötte. Az itteni családi kúriát 1755–1766 között szép barokk kastéllá bővítette, műértő gonddal választva ki annak díszítését és berendezését. A kastély freskókkal díszített földszinti könyvtártermében és a szomszédos helyiségekben volt elhelyezve a könyvtár. Külön érdekessége, hogy Ráday már nem a barokk könyvtárterem koncepciójában gondolkodott: kétfelől is nyitott, nem túl magas könyvespolcokat csináltatott, és ezekből már nemcsak a falak mellé, hanem a terem közepére is került. Ezzel Ráday, korát megelőzve, a polgári ízlésű könyvtár első magyarországi mintáját teremtette meg. (A péceli kastélyt legutóbb az 1950-es években újjították fel, ma a MÁV utókezelő kórházként használja.)

A 18. századi könyvtárakhoz általában más gyűjtemények, például érem-, metszet- vagy

Ráday Gedeon (1713–1792)

ásványgyűjtemények is tartoztak. A műgyűjtő Ráday, külföldről hozott szakkönyvei segítségével, beható művészettörténeti, numizmatikai és ikonográfiai stúdiumokat folytatott, s érem-, metszet- és képgyűjteménye gyarapítására is jelentős összegeket áldozott. Éremgyűjteményébe elsősorban antik érméket és régi magyar pénzeket vásárolt, metszet- és képgyűjteményével magyar „nemzeti panteon” kialakítására törekedett. Magyar tudósok, később valamennyi neves magyar portréját kívánta ily módon összegyűjteni.

Az irodalmár és irodalomszervező, a könyv- és műgyűjtő Ráday Gedeon írásaival, szervező tevékenységével és az általa létrehozott gyűjteményekkel felbecsülhetetlen szolgálatot tett nemzetének. Utódai kulturális tevékenysége már távolról sem volt ilyen jelentős: fiát, az ifjabb Ráday Gedeont (1745–1801) inkább a közéleti szereplés és Bécs vonzotta, ő szerezte meg a családnak 1782-ben a bárói, majd 1790-ben a grófi címet. Érdeme viszont, hogy erőteljesen támogatta a hazai színjátszás megszületését. Az ő fia, Ráday Pál (1768–1827) is igen sokat tett a magyar nyelvű színjátszás megindításáért, ennek Kazinczyval és Kármán Józseffel együtt lelkes harcosa volt.

A könyvgyűjtő Ráday családról szólva, meg kell emlékeznünk Ráday Gedeon testvéréről, *Ráday Eszter gr. Teleki Lászlónéról* (1716–1764), aki az anyjától örökölt magyar könyvtárat továbbfejlesztette: egy 1757-ben készült jegyzék szerint 244 könyve volt. Bátyja erdélyi könyvbeszerzéseiben ő is közreműködött.

A Ráday család további tagjai a múlt század során ha nem is kiemelkedő, de aktív szerepet játszottak a magyar közéletben, s továbbra is erős támogatói voltak a református egyháznak. A család utolsó férfitagja az 1930-as években hunyt el.

A gyarapítás módja

Egy, az 1790-es években, Ráday Gedeon halála után készült jegyzék 10 302 kötetet sorolt fel. Akkor ez jelentékeny könyvtárnak számított: ha a könyveket jól válogatták össze, magában foglalhatta az elmúlt korok és saját kora irodalmának javát, a tudományos és irodalmi alkotások igen széles körét. A Ráday Könyvtárról elmondható, hogy a válogatás a lehető leggondosabb volt: Ráday Gedeon levelezése bizonyítja, hogy a gyűjtemény gyarapítását ő maga irányította, szervezte egészen haláláig. E munkában sok segítőtje volt: a század hazai „literátus emberei” csaknem valamennyien közéjük tartoztak. Tudósok, írók, költők, tanárok, lelkészek, külföldön tanuló magyar diákok, a református egyház bécsi ügyvivői és a kiterjedt rokoni, baráti kör tagjai megbízásból, rendszeresen vagy alkalmanként működtek közre a könyvek beszerzésében. A gyűjtés magyarországi súlypontjai közül kiemelkedik Erdély, ahol – többek között *Bod Péter* és *Cornides Dániel* – főleg magyar könyveket kerestek Ráday részére. A gyűjtés nehézségeire utal Bod Péter levele: „... csuda, hogy e tatár égette, török hamvazta hazában csak annyit is lehet találni...”. Gyűjtési terület volt Sárospatak és környéke is, a későbbiekben pedig fontos beszerzési forrás Pozsony és Pest. Pozsony, mint közvetítő láncszem Bécs felé, már elsősorban nem a magyar könyvek beszerzése tekintetében jelentős. Itt Bél Mátyás és tanártársa, *Tomka-Szászky János* közreműködésére utalunk. Pesten a *Weigand* és *Köpff*-féle könyvkereskedés már a hetvenes évek közepén széles körű külföldi kapcsolatokkal rendelkezett s rendszeres könyvszállítója volt Rádaynak. Kazinczy idézi Weigand sorait: „Ráday-

tól magától annyit veve be, mint vásárlóitól egyetemben.”

A külföldi irodalom megszerzésére a legfontosabb forrás Bécs volt, ahonnan a könyvtár anyagának több mint a fele származik. A református egyház bécsi ügyvivői, *Szilágyi Sámuel*, majd *Nagy Sámuel* Ráday megbízottaiként állandóan figyelték a bécsi könyvpiacot, tájékoztatták Rádayt és rendelései szerint vásároltak. Sűrűn járt a posta Bécs és Pécel között: levelek, könyvjegyzékek, aukciókatalógusok küldése folyt. Az újonnan megjelenő könyvekről Ráday az előfizetett külföldi folyóiratokból is rendszeresen tájékozódott. A könyvtár gyarapításában különösen Nagy Sámuel szerepe jelentős: az 1760-as, 70-es években több száz levelet írt Rádaynak, s volt olyan év, amikor kétezer forintnál többért vásárolt. Nagy Sámuel rendszeres kapcsolatban volt több bécsi könyvkereskedővel, részt vett a könyvárveréseken (aukciókon), ahol neves gyűjtők – tudósok, arisztokraták – könyvtárából régi és ritka könyveket is viszonylag kedvező áron lehetett beszerezni. Előfordult, hogy a vevők alaposan felverték az árakat: Ráday megbízottai szembekerültek a bécsi udvari könyvtár, a bécsi angol követ, Lichtenstein hercege, sőt magyar gyűjtők: a Telekiek, a Festeticsek megbízottaival is. Egy ízben Nagy Sámuel *Pálffy Miklós* kancellár megbízottjával vívott késhegyig menő harcot: a versengés tárgya görög-római orvosi szerzők gyűjteményes munkája 1567-ből. „Hűsz forintokon feljül tsak egy-két garasonk mentünk feljebb-feljebb – írja Nagy Sámuel, aki a könyvet végül is 35 forintért szerezte meg Rádaynak. *Celtis Conrad* 1502-ben megjelent *Amores* című versgyűjteményét a bécsi udvari könyvtár elől sikerült megvennie. E mű különleges ritkaságnak számít: pergamenre nyomták, *Dürer*-metszetek díszítik, s korabeli kézírással egy „csiklandós” verset is tartalmaz.

Bécsen kívül még számos nyugat-európai városban vásároltak könyveket: Ráday Gedeon külföldi tanulmányútján Berlinben és Frankfurtban, később megbízottai szerte Európában, elsősorban a protestáns egyetemi városokban Svájc, Hollandia, és Németország területéről. Volt közvetlen összeköttetésük a németországi, elsősorban a lipcsei és a frankfurti könyvkereskedőkkel is.

Külön nehézséget okozott a tiltott, úgynevezett „prohibitív” könyvek megszerzése. Nélkülük azonban korszerű tudományos gyűjteményt nem lehetett kialakítani, hiszen például

a felvilágosodás irodalma csaknem egészében a tiltott művek jegyzékén szerepelt. Ezeket Bécsben sem könyvkereskedésben, sem nyilvános aukción nem lehetett árusítani. Beszerzésük lopva, kéz alatt történt, Pestre való szállításuk pedig némi furdanggal: kettős fenékű üres boroshordókba rejtve dunai hajókon, vagy a pozsonyi könyvvizsgálókat megkerülve, Lengyelországon keresztül. Egy ízben a pozsonyi revízió *Lohenstein* német drámáiról művéből az *Agrippina* című drámát a revizor a lapokat félbehasítva tépte ki, mert a főszereplő gátlástalan szerelmi kalandjainak leírásában Mária Terézia vélt ismerni. „Le fogom küldeni ezen meg martzanglott darabot is... mert valamikor meglátom, bosszankodom az illetén indiscrete való bánásért” – írja Nagy Sámuel Rádaynak. A „marcangolt” példány ma is látható a Ráday Könyvtárban.

A tudatos gyűjtésre vall, hogy egy-egy nevezetes műnek lehetőleg első, majd ezt követő legjobb kiadásait is megvásárolták, néha évekig keresve egy művet. Ráday súlyt helyezett a könyvek művészi külsejére, szerette a szép kiállítású, metszetekkel illusztrált műveket. A nem megfelelő kötésben lévő könyveket újrakötötte: finom aranyozott díszű, művészi

Ráday Pál (1677–1733)

bőrkötések vallanak ma is Ráday bibliofil érzékéről.

Említettük már Ráday műgyűjtő tevékenységét. Az 1780-as években különösen megszorodtak külföldi táblaképvásárlásai, s ennek eredményeképpen jelentékeny képtár jött létre. Az érem-, metszet- és képgyűjtemények sorsa azonban nem alakult olyan szerencsésen, mint a könyveké: nagy részüket az utódok eladták, a képek más része tűzvésznek esett áldozatul. Négy kép azonban ma is látható s egyben büszkesége is a Ráday Gyűjteménynek: *Mányoki Ádám*nak Ráday Pálról és feleségéről készült portréi, egy *Lucas Cranach* alkotás és egy kép Lucas Cranach iskolájából.

Ráday Gedeon anyagi erejét messze meghaladóan költött gyűjteményeire és a péceli kastély építésére. (Kb. 15 ezer forintos évi jövedelem mellett a könyvgyűjtés legaktívabb korszakában évi 2–3 ezer forintot is kiadott könyvekre, tehát jövedelmének csaknem egyötödét; ugyanez az arány Széchényi Ferencnél mintegy egyhuszad). Sok esetben a bécsi könyvkereskedőknek Ráday nem készpénzzel, hanem borral fizetett. Később kénytelen volt kölcsönöket felvenni, és egyre jobban eladósodott – részben ez is magyarázza, hogy utódai miért kényszerültek a gyűjtemények eladására.

Az állomány és a korabeli használók

Beliczay Angélat, a Ráday Könyvtár ny. tudományos főmunkatársát kértem meg a gyűjtemény tartalmi jellemzésére. Ő a könyvtár anyagának legjobb ismerője, hiszen ötven szolgálati évéből harmincat a Ráday Könyvtárban töltött el, s ma is az állomány tudományos feldolgozásával foglalkozik.

– Az eredeti Ráday Gyűjtemény, amely ma már elkülönítetten, védett műemlék-könyvtárként van felállítva, körülbelül 12 ezer kötetet tesz ki, s éppúgy tartalmazza a régibb irodalom legjobb termékeit, mint korának irodalmát. Gyűjtőköre tehát enciklopedikus jellegű, mint a legtöbb 18. századi könyvtaré. Természetesen ezen belül vannak a gyűjtésnek súlypontjai, hiszen minden könyvtár tükrözi tulajdonosának érdeklődési körét is.

Időrendben haladva, elsőként a görög-római klasszikusok gyűjteménye érdemel említést. Van közöttük ósnyomtatvány és számos, könyvművészetileg is igen értékes 16. századi nyomtatvány olasz, francia és svájci nyomdák

termékeiből. Az ókor klasszikusai mellett képviselve vannak a reneszánsz nagyjai is: *Petrarca*, *Savonarola* és *Machiavelli* műveinek legjobb 16. századi kiadásai.

Számottevő a teológiai gyűjtemény, ezen belül különösen gazdag a reformáció irodalma. *Luther Márton* és a többi reformátor műveinek korai kiadásai sok megtalálható a könyvtárban. Különösen kiemelkedő a bibliagyűjteményünk: több ósnyomtatvány mellett a 16. század első feléből húsz bibliakiadás van birtokunkban, és igen sok a későbbi időkből is. Magyar szempontból különösen értékes egy 1608-ban, Hanauban megjelent, *Károlyi Gáspár* fordította díszes kiállítású Biblia, amely a bejegyzések tanúsága szerint *I. Rákóczi György* fejedelmé volt. A vallásos művek között megtalálható a Koránnak egy 1543-as latin fordítása is.

Ráday Gedeon irodalmi tevékenységéből következik, hogy gyűjteményében nagy súllyal szerepelnek kora irodalmi termékei, a magyar, illetve német, francia, olasz, spanyol, lengyel és más szerzők művei. E munkák nagy része költői mű. Feltűnő viszont az angol nyelvű irodalom hiánya.

Tekintélyes csoport az orvosi és természet-tudományos műveké, amelyek közül különösen a koraiak emelkednek ki gazdag illusztrációs anyagukkal, gyakran kézzel színezett metszetekkel. Ilyen többek között az anatómiai ábrákat tartalmazó Vesalius-mű 1725-ös leydeni kiadása, mely valamennyi kiadás közül a legteljesebb, és *Burnfels* 1532-ben megjelent herbáriuma. A földrajzi könyvek és útleírások között is igen sok a művészien illusztrált. Az eddig még nem érintett szakterületek – mint például a filozófia, jog, történelem, gazdaság, politika – fontosabb műveit éppúgy megtaláljuk a könyvtárban, mint a művészettörténeti vagy akár a kertművészeti munkákat. A történeti művek közül csak egyet említek: a nevezetes Schedel-féle krónikát 1493-ból, amely két példányban is megvan, az egyik kézzel színezett.

Természetes, hogy Ráday gyűjtötte a felvilágosodás irodalmát. Fáradozásának köszönhető, hogy e korabeli művek talán legteljesebb gyűjteménye ma Magyarországon a Ráday Könyvtárban található. Megvan többek között a nagy francia enciklopédia 1770/80 közötti második kiadása 44 kötetben, *Montesquieu*, *Voltaire*, *Rousseau*, *Diderot* számos műve.

Igen értékes a könyvtár magyar anyaga, hiszen a magyar művek megszerzésére a Ráday-

ak mindig nagy gondot fordítottak. Az RMK-k száma 1244, ebből 40 unikum.

A gyűjtemény értékének illusztrálására még néhány adat: az ösnyomtatványok száma 46 (a legrégebbit 1469-ben Rómában nyomtat-ták), az 1550-ig megjelent antikvák száma 370, ezenfelül 1600-ig több mint ezer.

– *Már a kortársak is tisztában voltak a gyűjtemény értékével. Látogatták-e a könyvtárat?*

– Ráday Gedeon korában igen sokan, hiszen az írók, tudósok közül Rádaynak csaknem valamennyivel személyes kapcsolata volt. A kölcsönzők között szerepelnek többek között Kazinczy, Batsányi, Révay Miklós, Pálóczi Horváth Ádám, Horányi Elek, Bod Péter. Mivel az ország központjában nem volt a Rádayéhoz fogható gyűjtemény, így a könyvtár szerepe a korabeli magyar tudományos-kulturális életben igen jelentős.

A könyvtár Ráday Gedeon halála után

– *Hogyan alakult a könyvtár sorsa a tulajdonos halála után?*

– Eddig úgy tudtuk, hogy a család ezután már egyáltalán nem gyarapította a könyvtárat. A most folyó kutatások bizonyították be, hogy bár csekély mértékben, de még az 1820-as években is vásároltak, főleg korabeli jogi és szépirodalmi műveket. Ennek nem mond ellent az, hogy az utódok kezdettől fogva eladásra szánták a gyűjteményt. Ez nem volt könnyű, mivel Ráday Gedeon meghagyta, hogy könyvtárat csak egyben adhatják el. Érdeklődött a könyvtár iránt Széchényi Ferenc, felajánlották vételre *Napóleonnak* és *Katalin* cárnőnek, majd *Sándor* cárnak is. Később *József* nádor szerette volna a Nemzeti Múzeum Könyvtára részére megszerezni. Az országgyűlés többször foglalkozott az ügyel. A szabadságharc bukása után lekerült a kérdés a napirendről. Az ötvenes években többen szót emeltek amellett, hogy ez az értékes nemzeti kincs ne kerüljön külföldre. 1859-ben egy lipcsei cég szerette volna megszerezni. Ekkor lépett közbe *Török Pál* református püspök, aki az akkor alakuló református teológiai akadémia részére kívánta megvásárolni. A Ráday család akkor úgy döntött, hogy a vételár feléért a református egyháznak engedi át a könyvtárat. A református egyház még így is csak nemzeti közadakozásból tudta a szükséges összeget előteremteni. Így került a gyűjtemény 1861-ben a reformá-

tus egyház birtokába. A nyilvánosság számára akkor vált igazán hozzáférhetővé, amikor 1913-ban már a mai helyén nyílt meg, mint a Református Teológiai Akadémia Könyvtáranak része.

– *Úgy tudom, ekkor már megszűnt a Ráday Könyvtár különálló gyűjtemény jellege.*

– Sajnos valóban így van. Az eredeti Ráday Könyvtár anyagát egységes szakrendszerben dolgozták fel a Teológiai Akadémia Könyvtáranak modern anyagával együtt, s ezt a rendszert követték egészen 1949-ig. Közben a könyvtár állománya mintegy 100 ezer kötetre nőtt, bár növekedését nem tervszerű gyűjtésnek, hanem – hasonlóan a többi egyházi intézményhez – elsősorban adományoknak és hagyatékoknak köszönhette. Közülük jelentősebbek voltak a múlt században *Domby Mártonnak*, *Csokonai* jó barátjának és első életrajzírójának könyvtára, *Pólya József* orvos, *Szemere Pál* író, e században *Balogh Elemér* pozsonyi református püspök, az újabb időkben *Teleki László* és *Incze Gábor* lelkész könyvtári hagyatékai. 1948-ban lett a könyvtár igazgatója *Pap László* teológiai tanár, akinek igazgatása alatt megtörtént az eredeti Ráday-törzssanyagának kiválasztása, és megkezdtek annak korszerű feldolgozását is. Akkor tértek át a numerus kurrens rendszerű raktározásra. A Ráday Gyűjtemény első, 1955-ös évkönyve a könyvtár történetének és anyaga tudományos feltárásának terén komoly előrehaladást jelentett. Ugyanebben az évben a levéltári anyagot a Dunamelléki Református Egyházkerület levéltárával egyesítve, megalakult a Ráday Levéltár, amely a könyvtárral együtt a Ráday Gyűjtemény összefoglaló elnevezést kapta.

A Ráday Gyűjtemény – ma

Benda Kálmán történész, az MTA Történettudományi Intézetének tudományos tanácsadója 1980 óta másodállásban a Ráday Gyűjtemény s egyben a könyvtár igazgatója. Először arra kértem, tájékoztasson az intézmény szervezetről s annak egyházi, illetve állami szervekkel való kapcsolatáról.

– A Ráday Gyűjtemény 1980 óta már három intézményt: könyvtárat, levéltárat és múzeumot foglal magában. Teljes nevén a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye, s mint ilyen, közvetlenül az egyházkerület élén álló püspöknek van alárendelve. A tudományos-szakmai irányítás és a reformá-

tus egyház birtokában lévő összes gyűjtemény állami szervek előtt való képviselése egy központi szervként működő egyházi hivatal, a Gyűjteményi Tanács feladata. Az állam szakfelügyeletet gyakorol az egyházi gyűjtemények felett, külön a könyvtári, a levéltári és a múzeumi területen. Ezek a kapcsolatok nagyon jók, az illetékes szakfelügyelőktől sok segítséget kapunk. Költségvetésünket az egyház biztosítja, de újabban kapunk állami támogatást is, elsősorban fejlesztési célfeladatokra. Így például a kecskeméti múzeum egyházművészeti kiállítása berendezésének teljes költségét – egymillió feletti értékben – a Művelődési Minisztérium fedezte. A Soros-alapítványtól kapott másológép forintértékét a minisztérium könyvtári osztálya fizette be helyettünk.

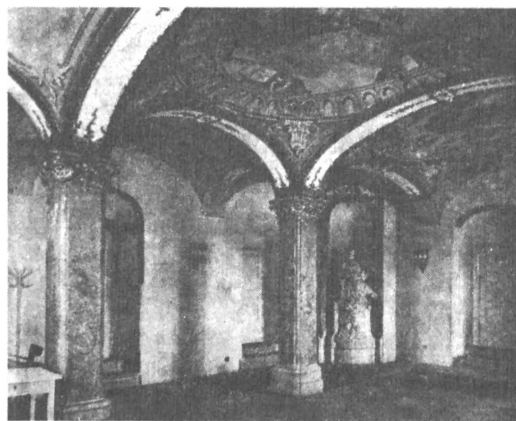
– *Mi jellemzi ma a Ráday Könyvtárat, hogyan igyekszik műemléki és teológiai könyvtárként is megfelelni?*

– A Ráday-törzssanyagot mindenekelőtt a korszerű tudományos igényeknek megfelelően igyekszünk feltárni. Rekatalógizálása 1979-ben indult, ennek külön katalógusban való megjelentetését a Széchényi Könyvtár tervezi. Az RMK-gyűjtemény részletes, tudományos szintű feldolgozása ez évben fejeződik be. 1984-ben possesszor-katalógus, az elmúlt évben kötéstörténeti katalógus szerkesztését kezdtük meg. Folyik a 16–17. századi orientalistikai művek tudományos feldolgozása, ennek megjelentetését a Kőrösi Csoma Társaság tervezi.

Ami könyvtárunk modern részét illeti, gyűjtőkörünk pontos meghatározásával, a gyűjtés egyre tervszerűbbé tételével és színvonalas feldolgozómunkával kívánunk az oktatás és a kutatás igényeinek megfelelni.

– *Mi tartozik jelenleg a könyvtár gyűjtőkörébe?*

– Mindenekelőtt a hazai és a külföldi protestáns teológiai irodalom, a protestáns világszervezetek tevékenységére vonatkozó kiadványok és az ökömenikus, a vallási mozgalmak közeledésével foglalkozó irodalom. A társadalomtudományok köréből a filozófia, a pszichológia, a történelem, a szociológia, a néprajz, általában a helytörténeti irodalom, mint az egyháztörténeti kutatás nélkülözhetetlen forrása. A magyarországi református egyház történeti forrásainak gyűjtési körébe értelemszerűen a szomszédos országok területén levő magyar református egyházakra vonatkozó irodalom gyűjtését is bevontuk. Itt jegyzem meg, hogy – a gyűjtőköri megállapodás értelmében – a

A könyvtárterem a péceli Ráday-kastélyban

sárospataki könyvtárban folyik az amerikai magyar reformátusokra vonatkozó történeti emlékek gyűjtése. Ezenkívül gyűjtünk még kisebb mértékben szépirodalmat, elsősorban a klasszikusokat és természetesen a segédkönyv-jellegű műveket. E gyűjtési profilt visszafelé már nem érvényesítjük: nem válunk meg olyan értékes, régi állományrészekről, mint például az említett Pólya József-féle hagyaték, mely rendkívül gazdagon reprezentálja a múlt századi magyar orvosi irodalmat.

– *Sikerül ezeknek a gyűjtési elveknek a gyakorlatban is megfelelni?*

– Rendkívül nehéz, s az utóbbi évek súlyosbodó gazdasági helyzete ezt csaknem lehetlenné is teszi. Könyv- és folyóirat-beszerezésre 1984-ben 46 ezer forint állt rendelkezésünkre, ebből egy tudományos gyűjteményt még szinten tartani sem lehet. Ezért továbbra is rászorulunk az ajándékokra, például a modern külföldi teológiai irodalmat csaknem kizárólag a svájci, a holland és a nyugatnémet protestáns egyházak támogatása révén tudjuk beszerezni. Sajnos az utóbbi években ezek a támogatások is erősen lecsökkentek, részben meg is szűntek. Még a belföldi kiadványok beszerzésében is nehézségeink vannak, ezen a hazai intézményekkel kiépített cserekapcsolatok révén tudunk valamennyit segíteni. 1983 óta így is erősen csökken az évi gyarapodás: míg 1982-ben csaknem háromezer, az elmúlt évben már csak 1940 kötet volt. Egyedül periodika-állományunk fejlődik ígéretesen: míg a 70-es évek végén száz alatt volt a kurrens periodikumok

száma, ma 222 és közülük csak 50 az előfizetett.

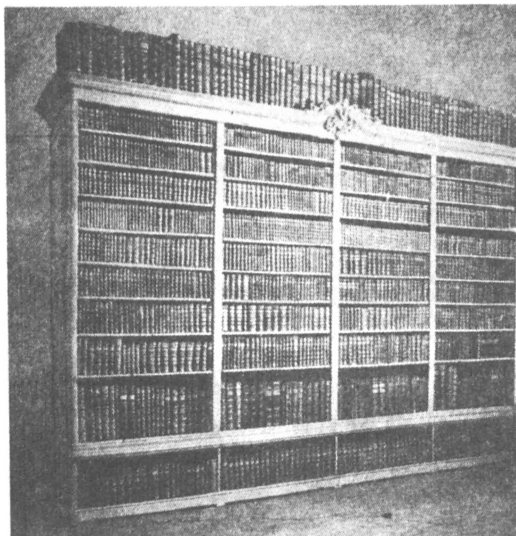
– *Kik lehetnek a könyvtár olvasói, s milyen segédeszközök állnak rendelkezésükre a könyvtár használatában?*

– Nyilvános könyvtár vagyunk s így gyakorlatilag mindenki előtt nyitva állunk, olvasóink nagy részét azonban lelkészek, a Teológiai Akadémia tanárai és hallgatói teszik ki. De felkeresnek bennünket más egyetemek hallgatói, sok tanár és könyvtáros is. Az évente beiratkozó olvasók száma közel jár az 500-hoz. A mintegy négyezer használt állományi egység felét helyben olvassák, felét kölcsönzik. Mivel a folyó építkezések miatt az elmúlt évben kénytelenek voltunk az olvasótermet bezárni, a forgalmi adatok most természetesen más-képp alakulnak.

A Ráday-törzsgyűjtemény feltárásáról már szóltam. A teljes állományról rendelkezésünkre áll egy betűrendes alapkatalógus, ezenkívül a 70-es évek elejétől kezdve az újonnan feldolgozott és a rekatalogizált anyagról egy tárgyszókatalógus. Van külön ősnymtatvány-, antikva- és RMK-katalógusunk. Most fejeződött be a folyóiratok rendezése és rekatalogizálása. Ugyancsak az elmúlt években alakítottuk ki az iskolai értesítők és az egyházi jegyzőkönyvek gyűjteményét, ma már ez is feltárva áll a kutatók rendelkezésére.

Könyvespolc

a Ráday Könyvtár eredeti berendezéséből

– *Úgy tudom, még további különgyűjtemények is kialakultak az elmúlt évek során.*

– Ilyen például az adattár, amely egyházi vonatkozású kisnyomtatványokat (gyászejelentéseket, plakátokat, meghívókat, programokat stb.), valamint fényképeket tartalmaz. Megkezdtük egy filmtár és egy hangtár építését is, egyelőre szerény keretek között. Külön kell szólnom a kéziratárról, amelynek anyagát 1982-ben leválasztottuk a Levéltárról. Azóta is itt, külön kezeltén tartjuk a nem fond- jellegű, tehát nem egy nagyobb, összetartozó iratgyűjtemény részét képező egyedi kéziratokat.

– *Ezzel tulajdonképpen elérkeztünk a Ráday Gyűjtemény másik fontos részéhez, a Levéltárhoz. Hogyan alakult ez ki?*

– Az 1861-es vásárláskor a könyvtárral együtt az egyház birtokába került a Ráday-család levéltárának egy része is, s ez teljessé vált 1937-ben, az utolsó Ráday elhunytával. Ezt azután több más iratgyűjteméssel szaporítva az ötvenes években egyesítették a Dunamelléki Református Egyházkerületi Levéltárral. Az ebből az időből származó elnöki tanácsi rendelet a Levéltárat „nemzeti érdekű”-nek minősítette, majd egy 1970-es MM rendelet „szaklelvéltárrá” nyilvánította.

– *Mi tartozik a Levéltár gyűjtőkörébe?*

– Feladatunk az egyházkerülethez tartozó egyházi szervek és intézmények levéltári anyagának fokozatos begyűjtése, a lelkészi és az egyházi élettel szorosabb kapcsolatban álló világi személyek hivatalos és személyes iratanyagának átvétele. Ez a munka néha iratmentést is jelent: az elmúlt években például Baranyában csaknem félszáz megszűnt kis gyülekezet mintegy 50 polcfolyóméternyi iratanyagát gyűjtöttük össze a helyszínen és helyeztük biztonságba a használaton kívüli magyarbólyi református templomban. Nemcsak az egyháztörténészek, de a helytörténészek számára is pótolhatatlan forrás ez az anyag.

– *Igazgató úr nem említette, ezért hadd tegyem hozzá én: a gyűjtésből személyesen is kivette részét, kerékpáron járva be Tolnát és Baranyát, mentve a pusztuló iratokat. Kevés történettudósról mondható el, hogy a történeti források megmentésében ilyen közvetlenül vett volna részt. Hallhatnánk most valamit arról, hogy a Levéltár milyen értékeket rejt?*

– Mindenekelőtt azt szeretném hangsúlyozni, hogy az elmúlt évtizedekben az aktív iratbegyűjtés eredményeképpen a Levéltár állománya nagymértékben megnövekedett. Ma már az egyházi tevékenységgel összefüggő

iratanyagon kívül jelentős mennyiségű olyan iratot is őrzünk, amely túl esetleges egyháztörténeti fontosságán, az egyetemes magyar történet megismeréséhez is döntően hozzájárul. Értékeink közül első helyen a Rádayak családi levéltárát említem, amelynek iratai az 1200-as évekig nyúlnak vissza, köztük 106 középkori oklevéllel. Igazi jelentősége azonban a 17. század végével, a család felemelkedésével párhuzamosan kezdődik. Ez a levéltár még ma sem teljesen kiaknázott történeti, irodalomtörténeti és általános nevelődéstörténeti értékeket rejt magában. Ráday Pál politikai és diplomáciai iratainak kiadását az ötvenes években kezdtük el, anyaguk meghatározó jelentőségű a Rákóczi-kor kutatásaiban. (A két kötet az MTA kiadásában jelent meg.) Sajtó alatt van Ráday Gedeon több ezer darabot számláló levelezésének katalógusa. A mintegy 110 folio kötetre rügő *Archivum Agentiale* a magyarországi protestáns ágensek, azaz ügyvivők irattárát tartalmazza a 18. sz. elejétől 1867-ig. A központi kormányzati szervek mellett – Bécsben, Pozsonyban, illetve Budán – működő ügyvivők iratai nemcsak az egyháztörténészek, hanem a korszak többi kutatója számára is nélkülözhetetlenek. Az író és szerkesztő *Szemere Pál* (1785–1861) levél- és kéziratgyűjteménye, a *Szemere Tár* 22 kötete többek között *Kazinczy*, *Kölcsey*, *Wesselényi*, *Berzsenyi*, *Kisfaludy Károly*, *Petőfi*, *Arany* és *Kossuth* leveleit, kéziratokat őrizte meg számunkra. A Jerney-gyűjteményt, a Pozsonyi Kamara 16–18. századi iratait *Jerney János* nyelvész egy selejtezés alkalmával, kilóra vásárolta meg. Az általa rendezett anyag ma a gazdaságtörténészek számára kimeríthetetlen forrásul szolgál.

– *Úgy tudom, a Ráday Levéltár az újabb időkben is értékes irategyütteseket őriz. Honnan származnak ezek?*

– Csaknem kizárólag hagyatékból és adományokból. Sokan helyezik el nálunk az általuk őrzött vagy megmentett családi és egyéb iratokat, s így ezek a kutatás számára is hozzáférhetővé válnak, beépülhetnek a nemzet történelmi tudatába. Itt őrizzük például az 1972-ben Svájcban elhunyt *Radisics Elemér* iratait, aki a két háború között Magyarországot a Népszövetségnek képviselte. Mint irategyüttes figyelemre méltó az *Imre család* több nemzedéket átfogó irattára. *Imre Sándor* irodalomtörténész, *Imre József* szemészprofesszor és *Imre Sándor* egyetemi tanár iratai többek között olyan nem várt dokumentumokat is tartalmaznak, mint a Tanácsköztársaság oktatási-kultu-

rális politikájával összefüggő iratok. E személyi vonatkozású, sokakra nézve kompromittáló iratokat *Imre Sándor*, a Károlyi-kormányban helyettes kultuszállamtitkár, majd a Tanácsköztársaság után kultuszminiszter gyűjtötte össze a proletárdiktatúra bukása után. De említhetem *Domokos Pál Péternek* a moldvai csángókra vonatkozó iratait, *Bánffy Miklós* író, *Asztalos Miklós* író és történész hagyatékát, *Kós Károly* leveleit, továbbá az amerikai kisebbségi intézet magyar referensének a határokon túl élő magyarságra vonatkozó mintegy 30 évre terjedő dokumentációs gyűjteményét.

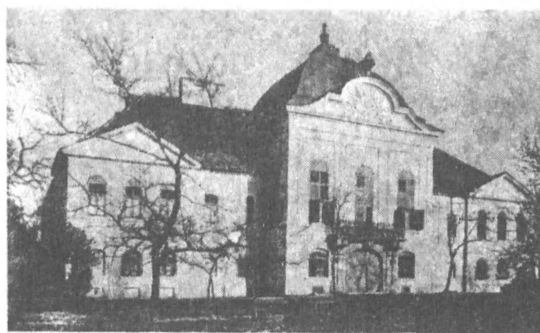
– *Mennyire ismertek ezek a kézíratos források a kutatók körében?*

– Azon vagyunk, hogy minél ismertebbé váljanak. A Levéltárat évente körülbelül fél-száz kutató használja rendszeresen. A levéltári anyag mutatója még 1976-ban megjelent. A Széchényi Könyvtár nemrégiben adta ki 1850 előtti kéziratunk katalógusát, s a Ráday Gyűjtemény évkönyveinek 1981-ben újraindított sorozata elsősorban azt a célt szolgálja, hogy a nálunk őrzött anyagot ismertesse, feldolgozza és közreadja.

– *Az 1981-es és az 1983-as évkönyvek azt bizonyítják, hogy a Ráday Gyűjtemény rangos tudományos műhellyé vált, ahol a munkatársak mind a régebbi korok, mint a közelmúlt dokumentumainak feltárásával a hazai történetírás legjobb hagyományait követik. Valóságos szenzációnak számított a legutóbbi évkönyvben közreadott *Bánffy Miklós* irathagyaték egy része, és a fasiszták által elpusztított Komoly Ottónak, a Magyar Cionista Szövetség elnökének 1944-es naplója.*

– E közleményeknek valóban nagy visszhangjuk volt s egynémely vonatkozásban módosították a közelmúltról való ismereteinket. Évkönyveinkben egyébként is helyet biztosítottunk nemcsak a Ráday Gyűjtemény munkatársainak, hanem mindazoknak, akiknek dolgozatai egyháztörténeti vagy olyan általános művelődéstörténeti témával foglalkoznak, amely az egyházzal vagy a vallási felfogással valamilyen módon kapcsolatban áll. Legutóbbi évkönyvünk megjelenését a Soros-alapítvány támogatása tette lehetővé, s reméljük, hogy erre továbbra is számíthatunk. 1982-ben a művelődési miniszter a Ráday Könyvtárat „tudományos könyvtárrá” nyilvánította – e minősítés is jelzi eredményeink elismerését.

– *Milyen egyéb módon ösztönzik még a tudományos kutatást és szolgálják értékeik népszerűsítését?*

A pécelli Ráday-kastély

– 1981-ben a gyűjteményhez kapcsolódóan egyháztörténeti munkaközösséget szerveztünk, amely évi 4–5 felolvasó ülést és vitát tart. Az építkezés megkezdése előtt az olvasóteremben több kiállítást rendeztünk: 1979-ben *Móricz Zsigmond*, 1980-ban *Bethlen Gábor*, 1981-ben a 450 éves pápai református kollégium, 1982-ben *Arany János és Gy. Szabó Béla* kiállításunk volt. Rendelkezésre állunk a látogató csoportoknak is. Bizonyára sokan emlékeznek az egyházi könyvtárakról készült tévé-sorozat keretében történt bemutatkozásunkra.

– *Látványos felfutásnak lehettünk tanúi a múzeumi részleg esetében is. Hogyan jött ez létre?*

– 1980-ban szerveztük meg Kecskeméten az egyháztörténeti és egyházművészeti múzeumot, mint az egyházkerülethez tartozó területek tárgyi emlékeinek gyűjtőhelyét. Rövid idő alatt csaknem ezer tárgyat gyűjtöttünk össze. 1983-ban sikerült a kiállítást megnyitni. A múzeum ma már időszakai kiállításokat is rendez, s évi hatezer látogatót vonz.

– *Végeznek ezenkívül szakfelügyeleti munkát is. Milyen intézmények tartoznak ide?*

– Három egyházi könyvtár: a kecskeméti, a kiskunhalasi és a kunszentmiklósi. Közülük a kecskeméti, mint történeti nevezetességű gyűjtemény emelkedik ki, amely számos ritkaságot is őriz. Állománya ma mintegy félszáz-ezer kötet. Teljesen feldolgozott, rendezett állapotban van, a felújított olvasóterem 1982-ben nyílt meg. Nyilvános olvasószolgálatával, időszakai kiállításaiival ma már szervesen beépült Kecskemét kulturális életébe. A kunszentmiklósi könyvtárnak is van a 16. századig visszanyúló parokiális magva, s azt egészíti ki *Baksay Sándor* püspök (1832–1915) könyvtári hagyatéka, a neki szentelt emlékszobában be-

rendezve. Az elmúlt években rendezték és tették használhatóvá a kiskunhalasi gyűjteményt. Felügyeletünk alá tartozik a Baranya megyei Kovácshidán lévő Egyházművészeti Múzeum. Ez is az elmúlt időszak gyűjtő és leletmentő munkájának köszönheti létét.

– *Ezek után kíváncsian kérdezem meg: e sok és szerteágazó munkával milyen létszámú személyzet foglalkozik?*

– Tíz személy teljes, hat pedig töredék munkaidőben, de állandó státuszban; hét személy szerződéses megbízással dolgozik. Az összesen 23 munkatárs közül 19 foglalkozik érdemi munkával (gyűjteményvezetés és adminisztráció 2, könyvtár 11, levéltár 3, múzeum 3), 4 segédszemélyzet (teremőr, takarító). Az elvégzendő feladatokhoz képest ez nem sok, hiszen a könyvtár elérte már a 160 ezres kötetsszámot, s a levéltár irattállománya körülbelül 5000 polcfolyó méter.

– *Többször említettük már a folyamatban lévő építkezéseket. Miről van itt szó?*

– Az épület hátsó, udvari részén egy új szárny felépítésével enyhülnek a Teológiai Akadémia és a mi gondjaink is. A könyvtár és a levéltár elhelyezése és munkakörülményei már teljesen elavultak voltak, s befulladtunk a raktári férőhely tekintetében is. Az új szárny két alsó szintjén 1985 márciusában már átvehettük s részben be is rendeztük a könyvtár és a levéltár új raktári helyiségeit. Most kerül sor a régi szárny földszinti részének, vagyis a régi könyvtárnak teljes átalakítására, amelynek során alapterületünk is nagyobb lesz. Új munkaszobákat alakítanak ki, s a régi raktárak helyén részben kiállítási helyiség, részben a Ráday-törzssanyag kerül elhelyezésre, felújított műemléki környezetben. A kiállítási térbe Bibliamúzeumot tervezünk – Amszterdam után ez lesz a második Bibliamúzeum Európában. Működésünk az építkezés alatt sem szünetel: bár az olvasótermet már 1985 elején be kellett zárunk, a kölcsönzést – kisebb megszakításokkal – folyamatosan fenntartjuk.

– *Úgy hallottam, hogy az 1987 őszén Budapesten megrendezésre kerülő nemzetközi felvilágosodáskori kongresszus könyvtártörténeti szakosztálya a Ráday műemlékkönyvtárban kívánja ülést meg tartani. Megvalósulhat ez?*

– Mi nagyon szeretnénk és bízunk is benne – sajnos nemcsak rajtunk múlik.

– *Őszintén kívánjuk, hogy sikerüljön s a Könyvtáros olvasóit már inmen tudósíthassuk hazai könyvtári életünknek is e fontos eseményéről.*

Somkuti Gabriella

Új vezetők a nemzeti könyvtár élén

A könyvtárostársadalom az országos lapokból és a rádióból már értesült arról, hogy hosszú átmeneti időszak után új vezetők kerültek az Országos Széchényi Könyvtár élére: Juhász Gyula akadémikus, történész professzor főigazgatónak, Sente Ferenc, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ igazgatója főigazgató-helyettesnek. Az alábbiakban közöljük az új főigazgató rövid életrajzát és a főigazgató-helyettes felvilágosító szavait.

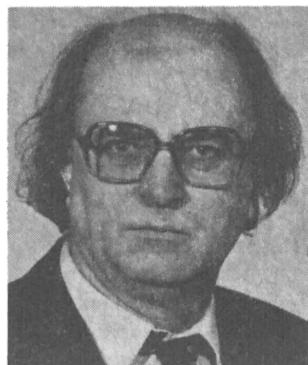
Juhász Gyula 1930-ban született Bián. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. Kandidátusi disszertációját 1963-ban védte meg. A történelemtudományok doktora fokozatot 1978-ban nyerte el. 1985-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjainak sorába választotta.

1958-tól 1985-ig az MTA Történettudományi Intézetében dolgozott. 1985. október 1-én nevezték ki a Magyarorsággutató Csoport igazgatójává, s bízták meg a kutatócsoport megszervezésével.

1963 óta tanítja a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem nemzetközi kapcsolatok szakán a nemzetközi kapcsolatok történetét, 1978 óta egyetemi tanárként.

Tagja a Tudományos Minősítő Bizottságnak és elnöke az MTA Kelet-Európai és Nemzetiségi Komplex Bizottságának.

Tudományos tevékenységét elsősorban az új és legújabbkori diplomácia- és eszmetörténet területén fejtette ki. Több kiadásban megjelent – angolul is – a *Magyarország külpolitikája 1919–1945 c.* munkája. Számos könyve és forráskiadványa jelent meg eddig, köztük az *Uralkodó eszmék Magyarországon 1939–1944 c.* monográfiája.

... és mi lesz a Könyvtártudományi és Módszertani Központtal?

Akadhatnak, akik úgy vélik, hogy az OSZK főigazgató-helyettesévé való kinevezéssel megszűnik az az összkönyvtárügyet szolgáló műhely, amely a gyűjtemények fejlesztésének orientálásától, a tanácsadás, továbbképzés feladatokról át, a könyvtárügyi dokumentációig, az olvasáskutatásig, a központi propagandáig és a szakfelügyelet szervezéséig oly sok fontos feladattal foglalkozott. Szeretnénk megnyugtatni kollégáinkat, hogy nincs szó megszűnésről. A KMK csakúgy, mint eddig, el fogja látni

a szervezeti és működési szabályzatába foglalt valamennyi feladatát. Sőt, azt reméljük, hogy a nemzeti könyvtár nagy szervezetében meglevő lehetőségek megnyílnak a többi – elsősorban a területi (a megyei) közművelődési – könyvtárhálózatok számára is. A központi szolgáltatások fejlesztése, korszerűsítése az egész magyar könyvtári rendszer nagy reményessége. Ezekről függ, hogy a dokumentum- és információigények kielégítésében magasabb osztályba léphetünk-e. A KMK nagy „terepis-

cióinkat minél jobban gyakoroljuk a köz javá-
ra. Ez is olyan lecke, amelynek megoldásában
a KMK-nak lehet közvetítő szerepe. Múltunk
és a múlt történeti tanulságai iránt ma óriási az
érdeklődés. Az OSZK nagyobb lehetőségeiből
esetleg nagyobb figyelem is jut az eddig sze-
rény keretek között istápoltt helyismereti-hely-
történeti munkákra a megyei és a városi
könyvtárakban. És folytathatnám tovább a re-
ményteljes kilátások sorolását, ha... Ha lesz
erőnk, elég eszünk, elég szövetségesünk, elég
pénzünk. Bár legyen mindebből egy jó léleg-
zetre való!

A beiktatáson elmondtam miniszterünk
előtt, hogy úgy érzem magam, mint egy na-
szádparancsnok, akit repülőgépanyahajóra
tesznek másodkapitánynak, vagyis megtisztel-
ve. Igen, de én tudom, hogy az anyahajón
nincs radar, még táviró sincs, csak zászlójelek-

merettel” rendelkező munkatársai egy sor fontos témában
együtt dolgozhatnak az OSZK különféle részlegeivel. A témák
közül kiemelem a tárolókönyvtári rendszert, az ország könyv-
tári szolgáltatásainak központi nyilvántartását és az erről való
tájékoztatást, a könyvtári kutatások nyilvántartását, orientálá-
sát, módszertani segítségét, a könyvtári fejlesztési kérdések
gondozását, tanácsadást és szolgáltatást a gépesítési ügyekben,
a racionális szervezet, a hálózati és intézményi rendszer kiala-
kításában. Az OSZK egészének jelenléte a könyvtárügy hét-
köznapjaiban épp oly fontos, mint nyilvánvaló szerepe a hun-
garikagyűjtés, -feltárás, -kutatás területén. A főigazgató –
mint ismeretes – a magyarságkutatás felelős vezetője. Biztosra
vehető, hogy fő törekvése lesz a nemzeti könyvtárnak mint
kutató, kutatást segítő központnak erősítése a nemzeti tudom-
ányok javára. Sokan várják tőlünk, hogy ez irányú funk-

kel navigál az óceánon. Nem tesz boldoggá a
tudat, hogy nincs telexünk, negyedrészt annyi
telefonvonalunk van, mint az épület nyomor-
állapotában volt. De bízom a szerencsében is.

Annai rossz után, amit megért a nemzeti
könyvtár, most jónak kell következnie. Ehhez
a kegyes hatalmak hozzá is segíthetnek.

Mi lesz a KMK-val? Marad az anyahajó
közeliében, közvetíti a zászlójeleket, de leadja
továbbra is a saját jelzéseit, ha a körülmények
kívánják. Ezt a műhelyt nagy elődök hozták
létre, hogy a szakmai fejlődés alternatíváit ku-
tassa, segítse a szakmai ismeretek korszerűsíté-
sét, az új módszerek megértését és elterjeszté-
sét. Első vezetője az OSZK főigazgató-helyet-
tese volt. *Sebestyén Gézá*nak hívták. Politikát
csinált könyvtári életünkben. Az örökség köte-
lez.

Szente Ferenc

Kitüntetések

A művelődési miniszter eredményes mun-
kássága elismeréseként, nyugállományba von-
ulása alkalmából *dr. Asperján János*nének, a
Könyvértékesítő Vállalat részlegvezetőjének;
*dr. Böhönyey János*nének, a Fővárosi Szabó
Ervin Könyvtár főkönyvtárosának; *Csirmaz
István*nak, a Könyvértékesítő Vállalat mintaterem-
vezetőjének és *Török Imrén*ének, a Győ-
ri Városi Könyvtár könyvtárosának A SZO-
CIALISTA KULTÚRÁÉRT; *Bozóki József*nek,
a Bács-Kiskun Megyei Katona József
Könyvtár főmunkatársának; *dr. Horváth Já-*

*nos*nének, a JATE TTK Matematikai Tan-
székcsoport könyvtárosának; *dr. Szabó Sán-*
*dorn*nének, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
penzügyi előadójának és *Szederkényi Olgá*nak,
a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főmunka-
társának a KIVÁLÓ MUNKÁÉRT; 75. szü-
letésnapja alkalmából *dr. Kondor Imrén*nek,
az OPKM ny. főosztályvezetőjének A SZO-
CIALISTA KULTÚRÁÉRT és *dr. Hegedűs
Lászlón*ének, az OPKM ny. főigazgató-helyet-
tesének a KIVÁLÓ MUNKÁÉRT kitünté-
tést adományozta.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács áprilisi elnökségi ülése

Az 1986. április 18-án tartott elnökségi ülés napirendjén két téma szerepelt.

Dóra Bélának, az Igazságügyi Minisztérium Büntetésvégrehajtási Országos Parancsnokság nevelési osztálya munkatársának előterjesztésében megtárgyalta a tanács a büntetésvégrehajtási intézetek közművelődési könyvtárainak helyzetét elemző beszámolót. Az elnökség elismeréssel vette tudomásul a terület könyvtárainak a Könyvtártudományi és Módszertani Központ és az IM bv. Országos Parancsnokság nevelési osztálya által 1982-ben végrehajtott közös vizsgálat utáni erőteljes fejlődését. Külön köszönetet mondott *Bereczky Lászlónénak*, a KMK munkatársának és *Dóra Béla* bv. őrnagynak eredményes munkájukért, amivel néhány év alatt megteremtették az elitelték könyvvél való ellátásának feltételeit a büntetésvégrehajtási intézetekben. A következő feladat – s ezt *Dóra Béla* szóbeli bevezetőjében részletezte is – a tartalmi munka fejlesztése, a jól működő intézeti könyvtárak által nyújtott lehetőségek kihasználása az intézetekben folyó nevelő munkában: biblioterápiás foglalkozások, író-olvasó találkozók, rendhagyó irodalmi órák szervezése a könyvtárban, a nehezen olvasók érdeklődésének felébresztése, a hangoskönyvek által kínált lehetőség kihasználása stb. Az elnökség támogatta az előterjesztőnek azt a kérését, hogy az eddig kialakult segítő együttműködés a nevelési osztály és az OSZK KMK között a munka további, tartalmi részében is fennmaradjon, s javaslat született arra, hogy a közművelődési könyvtári hálózatok főléspéldányaikat adják át a helyi bv. intézeti könyvtárnak. Az elnökség javasolta, hogy az előterjesztést a tanács következő plenáris ülése tűzze napirendjére olyan kiegészítéssel, ami a tervezett nevelőmunkáról tájékoztatja a tanács tagjait, hogy ott javaslatok születhessenek az együttműködés szükséges új formáiról, a konkrét segítségnyújtás módjairól.

Második napirendi pontként tárgyalta az elnökség *Katsányi Sándornak*, az OSZK KMK osztályvezetőjének előterjesztésében „A közművelődési kutatási főirány és a könyvtári kutatások” című összeállítását. Az előterjesztést követő heves vita során az a közös álláspont alakult ki, hogy mivel nincs olyan kutatási főirány, amely a könyvtári kutatások összességét a történeti kutatásoktól az olvasáskutatáson keresztül az egyre fontosabb informatikai kutatásokig be tudná fogadni, lényegében elfogadható a különféle főirányokhoz való csatlakozás. Ez azonban a szakma számára azt jelenti, hogy az eddiginél lényegesen szervezettebben és hatékonyabban kell működtetni a könyvtárügy saját kutatásirányítási szervezetét a különféle főirányokhoz csatlakozó könyvtári kutatások összekapcsolása érdekében. Az áttekinthetőség biztosítására pontos kutatásnyilvántartásra van szükség, annál is inkább, mert csak így tudható meg, melyek a jelenleg elhanyagolt területek. A szervezeti és adminisztratív feltételek megvalósítása lehetővé teheti, hogy a szakma a jövőben felállíthasson, s az intézményeken és a főirányok programtanácsain keresztül érvényesíthessen egy optimális értékrendet a könyvtári kutatásokban.

Az MM könyvtári osztálya vállalta, hogy a következő elnökségi ülésre az OKT elnökével egyetértésben javaslatot tesz a közösen megfogalmazott cél érdekében szükséges teendőkre.

Az elnökség a továbbiakban megállapodott abban, hogy összehívja az Országos Könyvtárügyi Tanács plenáris ülést, napirendre tűzve a büntetésvégrehajtási intézetek könyvtárainról szóló beszámolót, továbbá vitára bocsátja az OSZK könyvforgalmi és bibliográfiai főosztályának az állományapasztással, a főléspéldánygazdálkodással, valamint a tárolókönyvtárral foglalkozó téziseit.

Lukátsné Takács Zsuzsanna
az OSZK KMK munkatársa

Olvasók az udvaron

Hála istennek ezúttal nem az történt, hogy beázott vagy összedőlt egy könyvtár, ágnak esett, vagy hivatalból távol lenni kényszerült egy helyettesíthetetlen könyvtáros, az sem, hogy rosszul állapították volna meg, írták volna ki a nyitvatartási időt vagy minden nyomon követhető ok nélkül zárva találtatott volna egy nyitva lenni tartozó könyvtár, s az olvasók tanácstalan gyülekezete ott álldigálna, ázva-fázva, vagy ellenkezőleg, sülve-főve egy könyvtári udvar kietlenségében, a boldogtalan ég alatt, s bosszankodva fontolgatná, hogy mitévő legyen. Ezúttal nem ehhez hasonló jelenségnek lehettünk tanúi. Az olvasók azért kerültek az ócsai *Falu Tamás Nagyközségi Könyvtár* udvarára, mert helyük lett ott, az épületen kívül is.

*

Az olvasóudvart az Ócsai Kulturális Napok

rendezvénysorozatának keretében nyitották meg május 21-én. Ez a rendezvénysorozat immár tizedszer került sorra, tehát bizvást hagyományosnak nevezhető. A helység büszkesége a 13. századi műemlék templom, melyben, csodálatos akusztikáját kihasználva, koncerteket tartanak és lemezfelvételeket készítenek; a tájvédelmi körzet, amelybe kirándulásokat és sportprogramokat szerveznek, s a harmadik: közösségi kulturális élete, mely a művelődési házban és a könyvtárban zajlik. Mindkettő egy lépés a vasúttól, s mindkettőben számos, a szabadidő hasznos eltöltésére való lehetőség várja a lakosságot.

A könyvtár maga lakóépület volt; öt helyiséggel áll az olvasók szolgálatára, ezek között a gyermekkönyvtári rész mellett külön ifjúsági és emlékszoba is van. Az épület konyhával, két fürdőszobával és két mellékhelyiséggel rendelkezik, elegendő térrel tehát arra, hogy csakugyan a mindennapi élet megszokott körülményeihez hasonló környezetben találhasson olvasóra a könyv. A könyvtár három éve költözött ide, berendezését a megyei könyvtár és a helyi tanács segítette. C típusú, állománya 24 ezer kötet, valamint az 1063 darabból álló *Falu Tamás-hagyaték*. Egyéb értékeket is őriznek: *Gulácsy-* és *Pátzay-képeket*.

A könyvtári teendőket két főállású, s egy négyórás munkaidőben foglalkoztatott könyvtáros látja el, az intézmény munkáját egy fűtőkarbantartó segíti. Könyvbeszerzésre negyvenezres keretük volt, amely most emelkedett százezer forintra.

A könyvtár munkája a község mozgalmas művelődési életéhez illeszkedik. E közösségi kulturális élet középpontjában ugyan a népművészet áll, de helyet talál benne mindaz, amire csakugyan van igény. A széphanagú orgonával rendelkező templomban ezer ember ülhet egy-egy koncerten, nyaranta honismereti tábort és nyári napközti találhatni a turista-csoportok által is gyakran látogatott helység-

ben, s itt működik a Falu Tamás Baráti Kör. A könyvtár hagyományos szolgáltatásain kívül sakk-körnek és zenebarátok körének is otthont ad.

Az olvasóudvar a könyvtárosok közös ötlete volt, megvalósítása is együttes munkával történt. Úgy kezdődött, hogy a könyvtár dolgozói megnyerték a megyei tanács, a KISZ és a KMK által a könyvtár és közönségének közelebb hozása érdekében meghirdetett pályázatot, s hozzáfoghattak tervük kivitelezéséhez. Egyetlen hónap alatt készült el minden: a helyi gazdasági egységek is segítettek, ezenkívül mintegy száznegyvenezer forint értékű munkát végeztek el az itt lakók, alkalmanként százan is dolgoztak egyszerre.

Az udvar maga L alakú, szellős tér; a megnyitás idején az L rövidebb szárában ping-pongasztal, lengőteke nyert elhelyezést, a kettő között földre festett óriás sakktabla, melyhez nagy, faragott bábuk valók. A hosszabbik szár betonozott, végében kis színpad: dobogó és vetítővászon. A könyvtár épületébe az utca és az udvar felől egyaránt van bejárás, az udvar kis tornácán könyveket árultak a megnyitón, amint a gyors szemrevételezés megállapíthatja: elsősorban a kapósabbját, szakácskönyveket, gyerekkönyveket, szórakoztató olvasmányokat, de a klasszikusok sem hiányoztak. Az udvarra kerek, fehér fémasztalokat és kecses, ugyancsak fehér csóvázás fémszékeket tettek ki az olvasóknak. Az asztalok eltávolításával és a székek megszorításával az udvar szempillantás alatt kisdudaszínházi vagy mozinézőtérre alakítható. A berendezés izléses és praktikus, egyetlen kifogást lehet csak emelni: a fémháló-ülésű székeken való huzamosabb tartózkodás után az ember úgy érzi, mintha egy fakir munkaeszközön ülne: kisebb párnák alkalmazása megszüntethetné ezt az érzést.

Tervek és remények

Az olvasóudvar jelenlegi formájában is remek lehetőségeket nyújt nem csupán a kellemes környezetben való olvasásra, de a könyvtárhoz való egészen természetes, több szálú kötődésre is. A könyvtárosok szombat délelőtti gyerekműsorokat, sanzon- és előadóesteket, általános iskolásoknak bábelőadásokat, a gimnazisták lyukas óráira programokat, s heti egy alkalommal premier előtti filmvetítést terveznek, esetleg a fiataloknak táncrea is módot ad-

nának, megfelelő keretek között. Mindezt szigorú önkontrollal: a könyvtár eredeti feladatát nem háttérbe szorítva, hanem éppen kiemelve szándékoznak megvalósítani. Inkább kevesebb, de jobb programunk legyen – mondják. Terveik azonban nem állnak meg itt: az épület pincehelyiségét pinceklubbá, a könyveket árusító tornácot büfévé, s az ezerarcú udvart teniszezésre is alkalmassá kívánják alakítani. Hitük szerint a könyvtár ettől nem veszítené el eredeti karakterét, viszont lassan magához szoktatná a község teljes lakosságát. Legyen a könyvtár nyitott! Úgy tervezik, nyár végére mindennel elkészülnek.

Kézenfekvő a párhuzam: a könyvtár művelődési házként (is) tevékenykedik, magába olvasztva annak feladatait: a közösségteremtést, a kulturálódás többoldalú és többszintű igényének felébresztését és betöltését. Úgy tesszik, *ettől* az integrációtól többet várhatnak a könyvtárak, mint amennyit a másiktól várhattak: a művelődési házakban való elhelyezkedéstől. (A község művelődési háza különben nem rivális: a legteljesebb az összhang és együttműködés a két intézmény között.)

*

Mire az Ócsai Kulturális Napok rendezvénysorozata lezajlik: meghallgattatnak a koncertek a templomban, megnyílik a képzőművészeti kiállítás és elhangzanak az előadások és beszélgetések a művelődési házban, megtartják az író-olvasó találkózót, a helytörténeti előadást és a *Sallai Istvánra* és *Sebestyén Gézára* emlékező vándorgyűlést, s a közönség megtekinti az öregfalut, a szabadtéri játszóházat, a sportbemutatót, a főzőversenyt, a népi mestersegek bemutatóját, no meg a nevezetes „pince-sort” s a „selyemréten” működő büfét; mire mindez megtörténik, az olvasóudvar be lesz lakva. Néhány hónap múlva érdemes megnéznünk, otthonosan lagnak-e itten.

E jelentés anyagának gyűjtése közben még tart a megnyitó, az olvasóudvar nézőtere tele helybeliekkel, az utcáról is bekukucskálnak. A színpadon a hagyományok megtartásáról esik szó, majd versek, prózarészletek, citeramuzsika, népdalok következnek. A könyvtár összes ajtóit nyitva állnak, s a látogatók mászkálnak: ki és be, ki és be.

Abody Rita
a Könyvtáros munkatársa

Könyvtáratatás Dunakeszin

Az ünnepi könyvhét – könyvtári napok elnevezésű rendezvénysorozat keretében, annak központi eseményeként átadták rendeltetésének a felújított és korszerűsített *Dunakeszi Városi Könyvtárt*. A könyv ünnepének megnyitását – szerencsés ötlettel – összekapcsolták a másfél éves munkával és nem kevés társadalmi segítséggel valósággal újjávarázsolt, s oly régóta várt városi könyvtár avatásával. *Pusztai Ferenc* művelődési miniszterhelyettes mondta a megnyitó-, illetve avatóbeszédet, melynek szövegét az alábbiakban közöljük.

*

Csaknem 60 év választ el bennünket a könyvheti gondolat megszületésétől; bő fél évszázados tapasztalatot, élményt gyűjtöttünk, őrzünk könyvheti rendezvényekről – mondta a miniszterhelyettes, majd így folytatta: – A változó történelmi, művelődéspolitikai körülmények erőterében és atmoszférájában más és más arculatuk, tartalmuk formálódott, de az alapvető cél, a magyar irodalom, az olvasási kultúra ösztönző bemutatása mindvégig érvényesülő törekvésük maradt.

Az eredeti, kezdeményező gondolat az elmúlt években tovább gazdagodott azzal, hogy a könyvek mellett a könyvtárakra is ráirányul a figyelem: *a könyv hetén a könyvtárak ügyére is ünnepi, tudatos nyomatékot teszünk*. Mindezekelőtt azért, mert a könyvhétnek az olvasó ember a főszereplője. Az olvasó és a leendő olvasó, a könyvtárba járó és a könyvtárba várt olvasó ember. Hisszük és tapasztaljuk, hogy a könyves ember könyvvásárló és könyvtárhasználó egy személyben. Ez a két magatartás kialakulásának sorrendjében, illetve arányaiban nagyon különböző lehet, de előbb-utóbb találkoznak: elképzelhetetlenek, s nincsenek is egymás nélkül.

Gyakran mondjuk és inletemként adjuk tovább a szállóigét: „A könyvek *néma* tanítómes-

terek”, a könyvtárakhoz meg valamennyiünkben a szinte pissenéstelen *csend* emléke, élménye tapad. Illik-e hozzájuk a lármás, nyilvános rendezvény, a hangos propaganda? Aligha akad valaki, aki ne érezné stilisztikai fogásnak, szónokinak ezt a kérdést. Ki tekinthetné csupán *ösztönösen* kialakulónak az olvasói igényeket, szokásokat, ki elégedhetne meg ezek spontánul kiformalódó tempójával? A jó könyv mesterként tanít, barátként, társként nevel. A jó könyvtár és a jó könyvtáros sem könyvet kölcsönöz csupán – mint egy korrekt automata –, hanem olvasót nevel, olvasási szokásokat formál, művelődési igényeket ébreszt. Társadalmi érdekünk és társadalmi felelősségünk, hogy minden lehetőséget megragadjunk és megtegyünk ennek érdekében.

Ettől a felelősségtől indítatva Pest megye a 70-es évek közepén nagy lendülettel fogott hozzá könyvtári helyzetének javításához. Ma nyugodt lelkiismerettel és elismeréssel állapíthatjuk meg, hogy ez a fejlesztési program – ha a feladatokat teljes mértékben nem tudta is megoldani – célját elérte: a könyvtári ellátást tekintve Pest megye ma, az országos mezőnyben középpütt helyezkedik el.

A figyelmet, a mozgósítható szellemi és szervező erőt híven érzékeltetve: az ideai könyvhétre igen gazdag programmal készült ez a megye. A több mint száz rendezvény sorában író-olvasó találkozók, rendhagyó irodalmi órák, számítógépes bemutatók egyaránt helyet kapnak. Gödöllőn antikvárium nyílik, Hernád községben könyvtárat avatnak, Ócsán olvasóudvarral gyarapodnak; az „olvasó népért” mozgalom egykori fáradhatatlan szervezőjének, *Fábián Zoltán*nak születési évfordulójára most, illő alkalommal szerveztek programot Leányfalun.

Dunakeszi pedig felújított, kibővített városi könyvtára felavatásával ünnepelhet. Ez a könyvtár nem csupán külső megjelenésében szépült meg, hanem a megváltozott lehetősé-

gekkel élve – minthogy alapterülete kétszere-sére növekedett, a könyvtári funkciók célszerű elhelyezést kaptak – szolgáltatásait gazdagítani akarja és tudja. Így Dunakeszi városi rangjához méltó könyvtárhoz jut, a városi könyvtár pedig a magyar könyvtárügy leghaladóbb törekvéseihez, korszerű lehetőségeihez kerül elérhető közelségbe.

Ezekhez a kezdeményezésekhez sorolhatjuk a hangzó dokumentumokra alapozott szolgáltatásokat, a videogyűjtemény létrehozását, a számítógép könyvtári alkalmazásának első lépéseit. Ez utóbbinál különösen dicséretes, hogy a számítógépet – okos előrelátással – a felnővekvő nemzedék kezébe adják: a gyermekkönyvtár oldott légkörében tanítják meg a gyermekeket a jövő, a közeljövő információs technikájának alapjaira.

Ahogy ezek a lehetőségek a város vezetésének gondoskodó figyelmével teljesedhetnek ki, úgy ezek a célok is csak további támogatással érhetők el.

A város már megmutatta, hogy a könyvtár érdekében megvan az elszánás és az erő, így joggal bízhatunk abban, hogy a könyvtár adottságaihoz méltó módot talál a magas szintű működés feltételeinek folyamatos biztosításához is.

Az ünnephez méltó ötlet, példaértékű gesztus, hogy a városi könyvtár *Könyvtári Napok* címmel alkalmi újságot adott ki. Ez az ötezer újságpéldány – a város életéről szóló cikkek mellett – viszi, viheti el a hírt minden dunakeszi családhoz: a könyvtár felépült, a város új szellemi műhellyel gazdagodott. Az olvasó köszöntésének, a „lectori salutem”-nek ezzel a szép, mai mozdulatával nyitja meg a könyvtár Önök előtt a kapuit.

Örömteli kötelességem, hogy felhívjam figyelmüket a könyvtár három kiállítására, amely a megnyitóra készült és jól példázza az intézmény új törekvéseit.

Az előtérben a városi könyvtár helyismereti gyűjteményeiből láthatnak válogatást a város történetének dokumentumaiból.

Az ünnepi könyvhét gondolatához közvetlenül kötődik – a város lakosainak magángyűjteményére is támaszkodva – a szép könyvek kiállítása.

A közösség életének bemutatására vállalkozik – és egyben pedagógusnapi tiszteletadás is – a harmadik kiállítás, amely a városban és a városkörzetben élő képzőművész pedagógusok alkotásaival ismert meg.

Valamennyiünk nevében őszinte köszönetet

mondok mindazoknak, akik vállalták és megoldották a Dunakeszi Városi Könyvtár fejlesztésével járó gondokat, akik fontosnak tartották, hogy a városnak korszerű könyvtára legyen.

A városi könyvtárat a városnak – a használóknak, a fenntartónak, a könyvtárosoknak – átadom; s a Pest megyei ünnepi könyvheti rendezvényeket megnyitom.

★

Mit tud az új könyvtár? Vagy inkább: mennyivel tud többet korábbi önmagánál? Idézzünk a *Könyvtári Napok* címet viselő alkalmi újságból, mely alcíme szerint *A Dunakeszi Városi Könyvtár könyvheti tájékoztatója* volt a könyvtári napok idején, s mint kitűnően sikerült könyvtárnépszerűsítő propagandakiadvány fogyott is derekasán az érdeklődők körében. (Nem ingyen osztogatták, pénzért árulták alkalmi diákrikkancsok.) „Az alapterület több mint a duplájára nőtt... A kitágult tér lehetővé tette a kézikönyvtár és az olvasóterem elkülönítését a kölcsönzéstől. Itt egyszerre harmincan olvashatnak, tanulhatnak kényelmesen és válogathatnak 120-féle újságból, folyóiratból... lemezhallgatásra is van lehetőség az olvasóteremben... külön helyiségben kapott helyet a gyermekkönyvtár.”

Ám, hogy a város könyvtára idáig eljuthatott, ahhoz a korábbi szűkös viszonyok között is bizonyítania kellett életképességét, azt, hogy méltó a fejlesztésre. Az elmúlt években végzett könyvtári munka átfogó szakmai értékelésére ezúttal nem vállalkozhatunk, csupán néhány működési mutató egybevetésére nyílik alkalmunk. Két adatsort állítunk egymással szembe; az egyik 1977-ből való (ezt kiegészítjük a *Könyvtáros* 1978. évi decemberi számában megjelent cikk néhány adatával, megállapításával, ez az írás ugyanis Dunakeszi Könyvtárügyével foglalkozott a település várossá történő előléptetése alkalmából), a másik számsor az 1985. év végi állapotot tükrözi, amikor már befejezéséhez közeledett a könyvtár rekonstrukciója, s a könyvtárosok munkájukat a rövidesen kedvezőbbé váló működési körülmények biztos tudatában végezheték. A két dátum között eltelt időszak volt a hőskorszak (idézőjel nélkül!), amikor a könyvtár bizonyított...

Tehát: míg 1977-ben az akkor 23 ezer lakost számláló városban a városi könyvtárhálózat a volt községi s még csak nevében városi könyvtárból plusz egyetlen fiókkönyvtárból állt;

együttes alapterületük 283 négyzetméter volt, s ezzel (miként az említett cikkben szereplő összehasonlító adatok bizonyítják) messze el voltak maradva a hasonló nagyságrendű városi könyvtárhálózatoktól, 1985 végén már két fiókkönyvtár segített a könyvtári igények kielégítésében, és az együttes könyvtári alapterület 483 négyzetméterre emelkedett. (Sürgető feladat egy harmadik létesítése a város gyorsan fejlődő új lakótelepén.) Magának a frissen avatott városi könyvtárnak 160 négyzetméterről 360-ra növekedett az alapterülete; a miniszterhelyettes avatóbeszédében tehát szerényen fogalmazott, amikor csupán kétszeresére növekedett alapterületről szólt. Sőt, a fenntartó rokonszenvesen önkritikus hangján azt is jelezte, hogy a könyvtár ezzel a bővüléssel is csak „elérhető közelségbe került a magyar könyvtárügy leghaladóbb törekvéseihez, korszerű lehetőségeihez”.

Mit jeleznek a további egybevetések? Nos, 1977-ben mindössze három főfoglalkozású könyvtáros szolgálta az olvasói igények kielégítését, 1985-ben viszont már heten tevékenykedtek a könyvtári hálózatban, közülük öten a városi könyvtár falai között.

Nem tartjuk, nem tarthatjuk kedvezőnek az egyik legfontosabb „mutatónak”, az állománygyarapításra elkölthető forintok összegének alakulását. Mert igaz ugyan, hogy az 1977-es

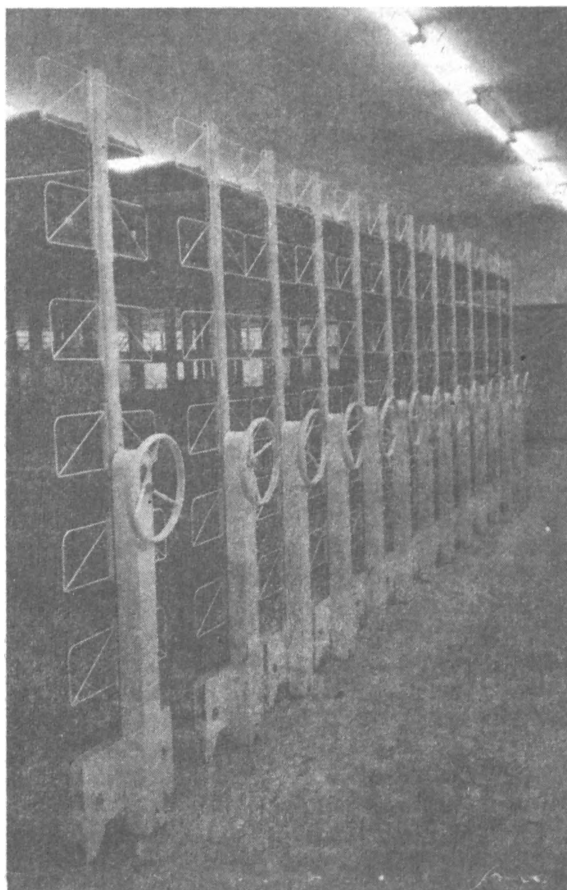
134 ezer forinttal szemben 1985-ben 184 ezer forintért vásárolhattak új könyveket, s így az időközben 25 ezresre növekedett lélekszám ellenére 5,8 forintról 7,3 forintra nőtt az egy lakosra jutó beszerzési összeg, a könyvvállomány tényleges gyarapodása (1977: 4025, 1985: 3143 kötet) arról árulkodik, hogy az e célra fordítható pénzösszeg növekedése Dunakeszin sem tartott lépést a könyvek árának meredek emelkedésével. S ezen még az sem segít, hogy nem „helyi sajátossággal” állunk szemben.

Csak óvatosan, „mindent megfontolva” lehet összevetni a legfontosabb „paramétereiket”, melyek az olvasók számának alakulását jelzik. Azt látjuk ugyanis, hogy míg 1977-ben a sokszorta hátrányosabb helyzet ellenére az olvasók száma meghaladta a négyezret, addig 1985 végén „mindössze” 2993 olvasó látogatta rendszeresen a könyvtárhálózat valamelyik tagkönyvtárát. A magyarázat kézenfekvő: a városi könyvtár, amely a 65 ezer kötetes könyvvállomány felét „birtokolja” 31 ezer kötetével, másfél évig az átépítés, bővítés majdani boldogságot ígérő, ám tizenhét hónapon keresztül a mindennapok gyötrelmeit az olvasókra, könyvtárosokra rázúdító időszakát élte. Az lett volna a csoda, ha ilyen körülmények között nem csökken a könyvtárat felkeresők száma. Ennyit a múltból...

Idáig érve a szakma alkalmi krónikása úgy érzi, ismét sikerült az „ünneprontó” ellenszenves szerepét magára öltenie. Engesztelésül és befejezésül hadd számoljon be egy rövidke beszélgetésről. A könyvtáratavási ünnepség közben ugyanis sikerült néhány szót váltania Dunakeszi művelődési életének első számú gazdájával és felelősével, a városi művelődési osztály vezetőjével. Mi másról cseveghettek volna, mint arról, hogy milyen szép ez az új városi könyvtár, és milyen jó, hogy már itt tart Dunakeszi könyvtárügye... A sanda (alkalmi) krónikás ekkor, mintegy „oldalazva” megjegyezte: hát igen, de azért ez még nem az „igazi”. S behűzött nyakkal várta megérdemelt büntetését („ezeknek semmi sem elég” stb.). *Tóth István-né* művelődésügyi osztályvezető ehelyett csak annyit mondott: „A formálódó új városközpontban helye lesz a majdani városi könyvtárnak is.” Ám a krónikás újból „lecsapott”: és mikor építik fel? „A hetedik öt éves terv időszakának végén vagy a nyolcadik elején. Ha minden úgy alakul, ahogyan szeretnénk...” Mit lehetett ehhez még hozzátenni? Semmit. Most is csak annyit: úgy legyen! (Sy)

Könyvtára berendezéséhez ajánljuk

**MERABONA
és
TÉKA
típusú bútorainkat,
melyek
IRINGÓ
alvázra szerelve
tömörraktárak
berendezésére is
alkalmasak**

Gyártja: MEZŐGÉPIPARI

SZÖVETKEZETI

KÖZÖS VÁLLALAT, SZANY

Felvilágosítás, berendezési tervek, árajánlat készítése:

CAVALLONI GYÖNGYI

Budapest XI., Szakasits Á. u. 32/a. X. 95. 1119

Telefonüzenet: 663-226

Öt év óta rendszeresen ko-
poztatnak mozgássérült olvasók
ajtaján a Ceglédi Városi Könyvtár
olvasószolgálatos munkatársai,
akik a *Rokkantak éve* alkalmával
(1981) vállalták, hogy idős, nehe-
zen mozgó, rokkant olvasóknak
házhoz szállítják az olvasnivalót.
Havonta két alkalommal indul
hozzájuk a könyvtár mikrobusza,
az új friss könyvekkel, folyóiratok-
kal. A *Könyvet házhoz* akcióban
évek óta szorgosan tevékenykedő
könyvtárosok nevében vette át a
Humanitásért emlékermet Schei-
ber Julianna könyvtáros ebben az
évben a Mozgáskorlátozottak Pest
Megyei Egyesületének elnökétől.
(K. L.)

Az állami- és magángyűj-
temények védelme tárgyában vég-
rehajtóbizottsági ülést tartott a Ba-
ranya Megyei Tanács. A művelő-
dési osztály előterjesztése foglalko-
zott a három közgyűjtemény hely-
zetével, a gyűjtemények muzeális
értékeivel és a védelem gondjaival.
A témák megvitatása után a vb ha-
tározatban szögezte le: 1. a muzeá-
lis emlékek védelme érdekében ki-
emelkedően fontos feladat a raktá-
rozás és a restaurálás együttes
megoldása, ezért a művelődési osz-
tály 1986 végéig készítsen tervet
raktárbázis létesítésére, valamint a
restaurálási és könyvkötészeti
munkák és a mikrofilmzés szemé-
lyi-tárgyi-anyagi feltételeinek ösz-
szhangolt fejlesztésére; 2. vizsgál-
ja meg a művelődési osztály a hely-
ismereti és honismereti gyűjtemé-
nyek helyzetét, működésük feltéte-
leit és dolgozza ki védelmük szabá-
lyozó rendszerét. (H. K.)

Baranya megye könyvtárai-
nak raktározási, állományvé-
delmi helyzetéről, a késedelmi
díjak egységes megállapításáról ta-
nácskozott a *Pécs-Baranyai könyv-*
tárközi bizottság legutóbbi ülése.
A gyűjteményi koordináció kerete-
in belül abban is megállapodtak,
hogy 1987-ben közös katalógust
jelentetnek meg periodikumállo-
mányokról. (H. K.)

A Televideo működésének és
a videokazetták terjesztésének
szentelte 1986-os első foglalkozá-
sát az MKE audiovizuális bizottsá-
ga. *Sándor György*, a Televideo ki-
adó vezetője beszámolt a kiadó lét-
rehozásának körülményeiről, vala-
mint arról, hogy ezer címet tartal-
mazó katalógusukból a szakembe-
rekből álló bizottság már meg-
kezdte az idei és a következő évek-
ben kiadásra kerülő műsorok kivá-
lasztását. A kiválasztott műsorokat
a Televideo VHS kazettákra fogja
másolni, a terjesztést a Tanért és a
Könyvért vállalta. (A Tanért az
egy műsorokat 50, illetve 25 szá-
zalékos árkedvezménnyel forgal-
mazza.) A bizottság az idén még
két további foglalkozást tervez,
augusztusban a tájékoztatás tech-
nikai eszközeiről, novemberben a
könyvtárosképzés, -továbbképzés
AV eszközeiről. (T. D.)

A Mezőgazdasági és Élelme-
zésügyi Könyvtári Koordiná-
ciós Tanács legutóbbi ülésén a
részvevők meghallgatták *Szabó*
Gyulának, a Mezőgazdasági és
Élelmezésügyi Minisztérium fő-
osztályvezető-helyettesének tájé-
koztatását az agrárfelsőoktatási in-
tézmenyhálózatnak a VII. ötéves
tervben előirányzott fejlesztéséről,
valamint megvitták az ágazati
szakirodalmi információs szolgál-
tatások számítógépes fejlesztésé-
nek tervezetét (az utóbbit *Szabó*
Sándor, az AGROINFORM osz-
tályvezető-helyettese ismertette).

Szlovén-magyar irodalmi
bibliográfiát adott ki a mura-
szombati *Pomurska založba*
könyvkiadó. A szlovén nyelvű ösz-
szeállítás az 1964–1984 közti idő-
szak magyarul megjelent szlovén
és szlovénül megjelent magyar iro-
dalmi termését tükrözi, egyúttal
azt a kölcsönös jó viszonyt, amely-
ben a *Pomurska založba* és az
Európa Kiadó állnak egymással a

két nép és a két irodalom kölcsönö-
sen jobb megértése, megismerteté-
se érdekében. A bibliográfia első
része harminchat szlovénről ma-
gyarra fordított és az Európánál
megjelent mű adatait közli, máso-
dik részében a magyarról szlovénra
fordított alkotásoknak, valamint
azoknak a műveknek leírásai szere-
pelnek, amelyeket a muraszombati
kiadó magyar nyelven bocsátott
közre (természetesen ez utóbbiak
is szlovén művek fordításai).

Novacek-Vojnics Kornél

Finn-estet rendezett a Berzse-
nyi Dániel Megyei Könyvtár
Szombathelyen. A város finn kap-
csolatai már évek óta igen erősek
(testvérvárosuk Lappenranta), a
városi tanács Finn-Magyar Baráti
Kör létrehozását tervezi. A mosta-
ni rendezvény, amelyen nagy sike-
rű előadást tartott hazájáról *Ulla*
Hauhia, a finn nagykövetség kul-
turális titkára, ugyancsak azt bizo-
nyította, hogy Szombathely lakóit
különösen érdekli a finn kultúra.
A rendezvényt egy időben fotó-
kiállítás is nyílt Finnországról, a
gazdag fényképgyűjteményt a finn
nagykövetség bocsátotta a könyv-
tár rendelkezésére. (K. G.)

Buda visszafoglalásának há-
romszázadik évfordulója al-
kalmából a Fővárosi Szabó Ervin
Könyvtár 14 korabeli metszet má-
solatát adta ki nagyalakú mappá-
ban. A metszetek nemcsak a budai
vár ostromának eseményeit eleve-
nitik fel, hanem ábrázolják az
1683-ban kezdődött és 1699-ben
zárult hadjáratsorozat legfonto-
sabb mozzanatait, helyszíneit és
kiemelkedő személyiségeit is.

Bemutatjuk az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtárát

Hazánkban az állatorvosképzés 200 éve kezdődött, amikor *II. József* rendeletére a pesti tudományegyetem orvosi karán 1787-ben állatgyógyászati tanszék létesült. Az intézet 1851-ben kivált az egyetemből és a földművelésügyi miniszter felügyelete alatt, különböző elnevezésekkel, önállóan működött. Helyét is többször változtatta, míg elfoglalta a máig is otthonául szolgáló 7 pavilonból álló épület-együttest, amit részére *Steindl Imre* a Keleti pályaudvar melletti Rottenbiller utcában épített 1880–81-ben. Itt az intézmény rövidesen akadémiai, majd 1899-ben főiskolai státust kapott, később azonban az Állatorvosi Főiskolát is a különböző felsőoktatási intézetek és a műegyetem összevonásával szervezett József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemhez csatolták, ide tartozott 1934-től 1945-ig, mint a mezőgazdasági és állatorvosi kar állatorvosi osztálya. A felszabadulás után kezdetben az új Agrártudományi Egyetem karaként, majd 1952-től ismét mint önálló főiskola folytatta munkáját, míg 1962-ben egyetemi rangra emelték. Az Állatorvostudományi Egyetem ma 5 éves képzés után bocsátja ki a korszerű állategészségügyi, élelmiszer-higiéniai stb. ismeretekkel felvértezett állatorvos-doktorokat. Az oktatást-kutatást könyvtára mindenkor igyekezett szakirodalommal segíteni, az újabb követelmények azonban épületének és szervezetének modernizálását igényelték.

A könyvtár története

Az egyetem legelső tanszékén, a *Tolnay Sándor* professzorral 1787-ben megalakult állatgyógyászati tanszéken az alapítás évében 39 könyv volt, az 1790-ből származó „lelettár” már 67 szakkönyvet sorol fel. E becses könyvek javarészt ma is megtalálhatók a könyvtár

állományában, és igazolják, hogy az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtára nem csupán a 200 éves intézmény legrégebb egységei közé tartozik, hanem a legelsőként megalakult magyar szakkönyvtárak egyike is. Anyaga szépen növekedett, ezért a kiegyezés utáni időben, 1874-ben vezetését *Nádaskay Béla* anatómus professzorra bízták, aki a könyveket az ábécé egy-egy betűjével jelölt 22 szakcsoportba osztályozta. Fejlődése a század első évtizedeiben felgyorsult, amikor jeles tanárkönyvtárosok, a kiváló orvostörténész *Magyar-Kossa Gyula*, majd *Zimmermann Ágoston* – a későbbi Kossuth-díjas – keze alatt a könyvtári állomány az 1902. évi 6651 kötetről 1913-ra 14 424 kötetre gyarapodott, és az értékes anyagról nyomtatott jegyzék készült (*A m. kir. állatorvosi főiskola könyvtárának katalógusa. 1902. és I–XI. pótlék 1902–1912*).

Az első világháború, majd az azt követő néhez gazdasági helyzet fékezőleg hatott, és inkább csak a tanszéki könyvek száma gyarapodott, például az 1930–31. tanévben a főiskola 14 tanszéke kb. hatezer kötetrel rendelkezett. Amikor az állatorvosi osztály könyvtára a Műegyetemhez került, az 1933/34. évben 26 719 kötetet számlált, ez 1943-ra 34 905-re emelkedett. A könyvtár megtartotta önállóságát, és 1945 után nem olvadt be az Agrártudományi Egyetem könyvtárába. Az 1956. évi könyvtárügyi rendelkezések szerint a mezőgazdasági és erdészeti könyvtárhálózaton belül mint állatorvostudományi ágazati szakkönyvtár működött, hálózati alközpontként kezelte a hozzá tartozó 20 tanszéki könyvtár anyagát. Állománya 1965-ben 67 500 kötet könyv, 16 500 kötet folyóirat és négyezer egyéb (kézirat, különnyomat), összesen tehát 88 ezer dokumentumból állott. A 70-es években felépült az egyetem Bethlen Gábor utcára nyíló új központi épülete, ide került át a rektori hivatal, így a Rotten-

biller utcai főépületet a könyvtár teljes egészében megkapta. Az 1980-ban kinevezett új könyvtárigazgatóra, *Bakonyi Ferencnére* hárult az a megtisztelő, de nehéz feladat, hogy előkészítse és irányítsa az átépítést.

A könyvtári épület rekonstrukciója

A könyvtár az egyetem volt főépületének földszintjén szűkös helyiségekben szorogott, mielőtt átvehette az emeleten levő rektori szobákat, dísztermet és fogadótermet stb. Ebben a műemlékjellegű épületben kellett a könyvtári funkcióknak megfelelő, korszerű könyvtárat megtervezni és ehhez az épületet átalakítani. Érthető, hogy az új könyvtárigazgató a Könyvtártudományi és Módszertani Központhoz fordult, és az onnan 1979-ben kapott tervet a helyi kívánalmaknak megfelelően módosítva, sikerült a legjobb megoldást megtalálni. A könyvtárosok és az építészek szoros együttműködésének gyümölcseként, 1981 és 1983 között megtörtént az átépítés. A jó szervezést dicséri, hogy az építkezés ideje alatt a könyvtár – ideiglenesen más helyiségekben – zavartalanul működött.

Ma a könyvtárat felkereső olvasót a bejárat mellett önkiszolgáló ruhatár fogadja 80 szekrénnyel, a földszinti előcsarnok klubszerű társalgójának kényelmes ülgarnitúráján helyet foglalva napilapokat olvashat, dohányozhat, társaloghat. A földszinten egyik szárnyán az igazgatóság és a gyarapítási-feldolgozási munkaszobák találhatók, a másik részén pedig a kétszintes préselt acéllemez szerkezetű, beépített raktár helyezkedik el. A raktár a régi helyén maradt, de az átépítéskor könyvlifttel kötötték össze az emeleti olvasószolgálattal. Az előcsarnokból nyílnak a mellékhelyiségek, mosdók és a zuhanyozó.

A lépcsőfeljárót eredeti kovácsoltvas korlátokra helyzetett kandelaberek világítják meg, szükség szerint kiegészítve a színes ablakokon beszűrődő fényt. Az első lépcsőfokok fölött, alig észrevehetően helyezkedik el a bejárat ellenőrzésére hivatott ipari tv távcső-kamerája, melynek az olvasótermi felügyelő pultjába épített képernyője segítségével az épületbe belépőket és távozókat állandóan szemmel tarthatják. Az emeleti dísztermet oly szerencsés módon alakították át szabadpolcos olvasóteremmé, hogy a rektorok arcképeivel ékesített falak, a kerek stukkódíszes mennyezet az üvegcsillár-

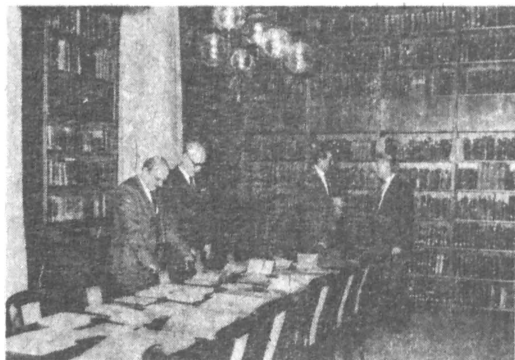
ral, valamint a falsíkokba illeszkedő fénycsövekkel megvilágított terem ünnepi hangulatot áraszt. Az olvasók a négyszemélyes asztalok mellett zavartalanul dolgozhatnak, felhasználva a szabadpolcon szak szerint tárolt kézikönyveket, tankönyveket, jegyzeteket és az egyéb szakirodalmat.

A nagyolvasóteremhez – egységes teret alkotva – csatlakozik a katalógusok tere, majd a folyóiratolvasó és a kutatószoba. Az emelet másik részén pedig a régi rektori fogadóhelyiségből kialakított, reprezentatív berendezésű teremben van a *szakmatörténeti gyűjtemény*, amelyben stílútorok fogadják a régi könyvek és kéziratok kutatóit. Az iparművész által tervezett kétszárnyas üvegajtó fölött alig látható, elektro-optikai riasztó berendezés őrzi éjjelnappal a kincseket érő régiségeket és unikumokat. Az emeleten vannak a reprográfiai, a dokumentációs, valamint a számítógépes információ-szolgálat munkaszobái is.

A könyvtár olvasótermeiben 110–120 fő, vagyis az egyetem potenciális olvasóinak mintegy 10 százaléka olvashat egyszerre. A könyvtár teljes alapterülete 908,43 m², melyből az olvasószolgálatra 417,34 m² jut, a raktár 213 m² és a munkahelyek 278,09 m² területen helyezkednek el. Bővítési lehetőséget jelent, hogy jelenleg itt van az egyetemi jegyzetraktár és az árusítás is itt folyik, az épületben működik a KISZ pinceklubja és a földszinten található egy (nem könyvtárosi) szolgálati lakás. Ha a helyzet megkívánja, az egyetem bizonyára e helyiségek felszabadításával segíteni fog.

A könyvtár feladatai és szervezete

Az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtára (Bp. VII., Landler Jenő u. 2.) országos feladatkörű tudományos szakkönyvtár, amely munkáját a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium főhatósága és a Művelődési Minisztérium ágazati felügyelete alatt, valamint az Agroinform koordinációs és hálózati központ irányításával végzi. Feladata, hogy az állatorvosok és állategészségügyi szakemberek kutatási és gyakorlati tevékenységét szolgálja, elősegítse az egyetemen folyó oktató, nevelő és kutató tevékenységet, és támogassa a hallgatókat a szakirodalom használatának elsajátításában. Fő gyűjtőköre az állatorvostudomány és az állattenyésztés, mellékgyűjtőkörei az alaptudományok és a határterületek, továbbá az

**A szakmatörténeti könyvgyűjtemény
kutatószobájában**

ideológiai-politikai, természettudományi és ismeretterjesztő irodalom.

Mint hálózati alközpont irányítja és ellenőrzi az egyetem 22 tanszéki és 4 egyéb (hivatali, kollégiumi) letéti könyvtárának munkáját. A teljes központosítást megvalósítva beszerzi részükre – a tanszéki igénylések alapján – a szükséges irodalmat, melyet leltári nyilvántartásba vesz és feltárja központi katalógusában. A dokumentumokat a tanszékek határozatlan időre kapják meg, és mint letéti könyvgyűjteményt kezelnek. Intézi a tanszéki könyvtárak elavult és fölös anyagának kivonását, lebonyolítja könyvtárközi kölcsönzésüket. Hogy a hálózati központi feladatokat milyen határfokkal végzi, arra jellemző példa: kitartó, szívós munkával elérte, hogy a nyugati szakfolyóiratok egyetlen példányban csak a központi könyvtárba járnak, a párhuzamos rendelések megszüntetésével nyert devizamegtakarításból pedig újabb folyóiratokat rendelnek.

A könyvtár 640 időszaki kiadványából kb. 150 tőkés országból érkező folyóirat 1983. január 1. óta csak a könyvtár folyóiratolvasótermében használható. Az oktatók és a hallgatók a 30 oldalnál nem nagyobb terjedelmű közleményekről azonnal és ingyen xeroxmásolatot kaphatnak. (Külső olvasók a reproszolgáltatásokért a szokásos díjat fizetik). Az a könyvtáros, aki valaha dolgozott egyetemen, tudja csak igazán, milyen nehéz a tanszéki oktatókat leszoktatni arról, hogy saját asztalukon lássák megszokott lapjaikat. Igaz, hogy az őket érdeklő külföldi folyóiratok tartalomjegyzékéről a beérkezés után azonnal repromásolatokat

küld számukra az olvasószolgálat. A könyvtár gyakoribb felkeresése ugyanakkor azt eredményezte, hogy a folyóiratokon kívül egyéb könyvtári szolgáltatásait is megismerik és igénybe veszik. Erre vall, hogy az 1985. évben 1060 beiratkozott olvasó 13 173 alkalommal tízezer dokumentumot használt helyben és 1789-et kölcsönzött.

A könyvtárvezetés szakmai hozzáértését dicséri, hogy a funkcionális és elhelyezési szempontok átgondolt mérlegelésével célszerű munkaszervezetet alakított ki. A könyvtár két részre tagozódik: a földszinten van a könyvtár-igazgatás és az állománygyarapítási és különgyűjteményi osztály, az emeleten pedig az olvasószolgálati és dokumentációs osztály. Évente átlag háromezer művet (1985-ben 2220 könyvet és 707 időszaki kiadványt) dolgoznak fel, és nem annyira a „nagyüzemi”, futószalagszerű munkára fektetik a súlyt, mint inkább a meghatározott feladatokat naprakészen végrehajtó, egymást segítő tevékenységre. Az olvasószolgálaton belül is hasonló elvek érvényesülnek: a nagyolvasóterem felügyeletét ellátó

Lépcsőházi feljárat

könyvtárosokat meghatározott ciklusonként két másik munkatárs váltja, akik addig bibliográfiai tevékenységet, illetve a számítógépes irodalomkutatás munkálatait végezték. A tájékoztató könyvtárosok tehát az írásban és telefonon adott tájékoztatás mellett kölcsönzéssel és a reproszolgálattal járó adminisztrációval is foglalkoznak. E példamutató szervezéssel elérték, hogy az olvasókat a legfrissebb információkat ismerő könyvtárosok igazítják el, a könyvtárosokat pedig segíti, hogy az igényekről első kézből értesülve, azokat dokumentációs munkájukban felhasználhatják. A változatos munkakör, a sokoldalú tevékenység ugyanakkor megóvjá őket a rutinmunkákkal járó egyhangúságtól.

Hasonlóan korszerű szemlélet alkalmazásával éri el a könyvtár, hogy aránylag kevés személyzettel – 14 főfoglalkozású és 6 részmunkaidős dolgozóval – kiterjedt feladatait jól meg tudja oldani. Ezt segíti, hogy a főfoglalkozásúak többsége (9 fő) egyetemet vagy főiskolát végzett, javarészt könyvtár-történelem és biológus szakképzettségű. A fejlődést érzékelteti, hogy 1978-ban a könyvtár 7 főnyei létszámából csupán egynek volt felsőfokú könyvtárosi képzettsége.

Kiemelkedő történeti gyűjtemények

A könyvtár hazánk legnagyobb állatorvostudományi gyűjteménye, állománya 1985. december 31-én 125 523 kötetből állott (ebből 87 231 könyv és 38 292 időszaki kiadvány volt). Anyagában magyar és külföldi szakkönyvek, kézikönyvek, tankönyvek, egyetemi jegyzetek és disszertációk, valamint unikum jellegű régiségek egyaránt megtalálhatók. A hallgatók általános ismereteinek terjesztésére útleírások, útikönyvek és művészettörténeti munkák szolgálnak. Igen értékes az időszaki kiadványállomány, közöttük a legkeresettebbek a referáló lapok; az *Index Veterinarius*, a *Veterinary Bulletin* és a *Current Contents*, de állandóan olvassák a fontos hazai és külföldi szakfolyóiratokat is.

A könyvtár az állatorvostudomány és az állategészségügy terén kiadott hazai munkák gyűjtésében teljességre törekszik. Már neves tanár-könyvtárosaik – elsősorban *Magyar-Kossa Gyula* – igyekeztek kialakítani az állatorvosi szakirodalmat hungarika-gyűjteményét. E törekvések méltó folytatásaként gondolzza –

Egy régi könyv címlapja

Gábor Iván igazgatóhelyettes szakértő irányításával – a könyvtár három páratlanul értékes különgyűjteményét. Közülük elsőként a *szakmótörténeti könyvgyűjtemény* kell említenünk, amely kb. ötezer muzeális értékű állatorvostörténeti könyvritkaságot tartalmaz. A könyvek a régi, eredeti szakrendben sorakoznak a különgyűjtemény termének mennyezetig érő polcain. Az egykorú kötésekben pompázó gyűjtemény legrégebb darabja az 1550-ben Frankfurtban kiadott *Viehartznei...*, melyet Plinius, Vergilius, Palladio stb. munkái alapján állítottak össze. Ezt követi *Vegetius Mulomedicina* című munkája, melyet *Zsámboky (Sambucus) János* adott ki 1574-ben Baselen. Így ez tekinthető az első állatorvosi hungarikának. Érdekes *Carlo Ruinnek* a lovak anatómiájáról (Bologna, 1598) megjelent műve, melynek illusztrációi az e tárgyú, ún. Hippiatriáknak mintájául szolgáltak. Csodálatosak *Linné Icones plantarum medicinalium* című 6 kötetes munkái, a Nürnbergben 1784-ben kézzel festett növényi rajzokkal. És ebből az időből származnak *Tolnay Sándornak*, a magyar állatorvosképzés megszervezőjének munkái; fordításban *A marha-vezérlől való könyv* (Bécs,

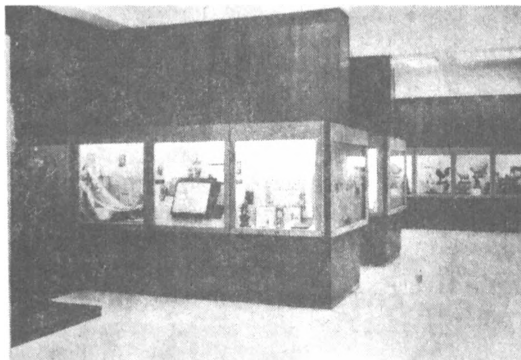
1784), és az első, teljesen önállóan írt híres műve, a *Barmokat orvosló-könyv*, mely 1795-ben, Pesten, Fűskuti Landerer Mihály betűivel jelent meg. A könyvtár, közelgő két évszázados jubileumára, a szakmatörténeti gyűjtemény ritkaságait bemutató, a címlapok fényképével illusztrált kötet kiadását tervezi.

A könyvtárhoz tartozik 1982 óta a múzeumként emlegetett *állatorvostörténeti gyűjtemény*, amely az egyetem új központi épületének I. emeletén, az aulához csatlakozó kiállítási teremben látható. A gyűjtemény 48 vitrinben, tematikus csoportosításban mutatja be többek között a régi hazai állatorvosi műszereket és állattenyésztési, állatvédelmi eszközöket, valamint az intézmény történetének fotó- és tárgyi emlékeit (alapítólevél, Steindl Imre tervrajza, rektori szék, a főépület díszítő magyar nagycímer stb.), továbbá *ifj. Vastagh György* állatszobrait, mint az állattenyésztés művészi emlékeit.

A múzeumi vitrinek alsó részén, beépített szekrényekben tárolják az *egyetemi levéltárat*, amely szintén a könyvtárhoz tartozik. A 200 év alatt felgyűlt 60 folyóméternyi iratanyagot a könyvtárigazgatóság a kérdés jeles levéltároszakemberével dolgoztatta fel. *Szögi László* a munka eredményét a könyvtár kiadványsorozatának 1. kötetében; *Az Állatorvostudományi Egyetem Levéltára. Repertórium 1741/1787–1972* (1985. 213 l. 10 t.) c. munkában tette közzé. Az állatorvostörténeti muzeális gyűjtemény és levéltár állandó kiállítása nyitva kedden és csütörtökön 9-től 16 óráig. 1985 májusában, a Hannoverben rendezett XX. Állatorvostörténeti Világkongresszuson a budapesti Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának történeti gyűjteményeit nagyszerű előadáson ismertették.

Bibliográfiai és számítógépes tájékoztatás

A könyveket és folyóiratokat betűrendes leíró és ETO szerinti szakkatalógusok tárják fel. A szabadpolcon található kézi- és szakkönyvekről, egyetemi jegyzetekről és disszertációkról különkatalógusok tájékoztatnak. A katalóguscédulák Minigraph félautomata sokszorosító gépen készülnek. Az olvasóteremben a tematikusan csoportosított dokumentumok korlátozás nélkül, a muzeális könyvgyűjtemény darabjai azonban csak könyvtáros kíséretében tanulmányozhatók. Minden beiratkozott olva-

Az állatorvostörténeti muzeális gyűjtemény kiállítása (Bori Gyöngyi felvételai)

só kölcsönözheti azokat a kiadványokat, melyek nincsenek tiltó jelzéssel ellátva (kézikönyvek, tankönyvek, jegyzetek törzspéldányai stb.). A könyvtár folyóiratot nem kölcsönöz, viszont két másológépen (Rank xerox 1025 és Nashua 220) azonnal elkészülnek a kívánt másolatok. A kutatószobában mikrofilmolvasóberendezésen mikrofilmek és mikrofilm-lapok egyaránt olvashatók. A gyors kiszolgálás és ügyintézés elősegítésére a postai telefon mellett saját diszpécser-távbeszélő-rendszer működik. A BEAG (Budapesti Elektroakusztikai Gyar) 12 állomásos Quickphone berendezése az olvasótermi könyvtárosokat közvetlenül összeköti a raktárak és a reprogépek kezelőivel, valamint az osztályvezetőkkel és munkaszobákkal.

A tájékoztatást hagyományos és korszerű, számítógépes szolgálat felhasználásával végzik. Az irodalomkutatást katalógusrendszerén kívül a könyvtár bibliográfiai kiadványaival is segíti. A hazai szakkönyvtárak sorában egyike azon keveseknek, melyek régen is nyomtatott katalógusokat jelentettek meg, ezek a maguk korában az állatorvosi szakirodalom átfogó szakkönyvtárjai voltak. A legelső, legjobb hazai szakkönyvtárak közé tartozik a könyvtár egykori vezetőjének, *Magyary-Kossa Gyulának* a *Magyar állatorvosi könyvészet 1472–1904* (Magy. Orsz. Állatorvos Egyesület, 1904) című retrospektív munkája, mely nem csupán az állatorvosi tudomány hungarikáinak bibliográfiai adatait tünteti fel, hanem

az értékesebb művek tartalmáról, keletkezéséről, szerzőjéről stb. is felvilágosít. Követésreméltó módszere máig is egyedülálló.

A bibliográfiai hagyományok folytatását a könyvtár vezetői megtisztelő kötelességüknek tekintik, ezért Bakonyi Ferencné igazgató és munkatársai az általuk szerkesztett *Magyar Állatorvosi Bibliográfia* köteteit évenként rendszeresen megjelentetik. Az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának gondozásában kiadott, színvonalas kurrens bibliográfia 24 szakcsoportban tárja fel a hazai állatorvostudomány szakirodalmát, mintaszere mutatókkal (névmutatóval, magyar és angol nyelvű tárgymutatókkal). A könyvtárosok bevonásával készülnek az egyetem oktatóinak és kutatóinak tudományos munkásságát ismertető *Állatorvostudományi Egyetem, Kiadványok és tudományos előadások* című, egyetemi bibliográfia-sorozat éves kötetei. A könyvtár legfrissebb beszerzéseiről az egyetem havonta megjelenő lapjának, az *Állatorvostudományi Egyetem Híradójának* a *Központi Könyvtár új szerzeményei* rovatában teljes bibliográfiai leírást adnak, ebben feltüntetik a raktári jelzetet és a letéti anyagnál a tanszéket is, ahol a könyv megtalálható.

A könyvtár fontos feladatának tekinti, hogy a hallgatókat a szakirodalmi kutatás módszereivel, eszközeivel megismertesse. Ezért az első évfolyam hallgatóinak könyvtárhasználati ismertetéseket tartanak, a 3. éveseknek pedig az irodalomkutatás módszereit tanítják. Az oktatást végző *Cserey Lászlóné*, az olvasószolgálati és dokumentációs osztály vezetője *Tájékoztató a szakdolgozatok elkészítésének formai követelményeiről* (1982) címen tansegédletet írt, melyet nemcsak a hallgatók, hanem a to-

vábbképzésen részt vevő szakállatorvosok és egyéb szakemberek is haszonnal forgatnak.

A könyvtár legkorszerűbb szolgáltatása az a számítógépes irodalomkutatás, melyet az Agroiinform AGIT szolgálata útján végez. Ez nemzetközi számítógépes információs rendszereket hasznosít mágnesszalagos, angol nyelvű adattárak (CAB, azaz Commonwealth Agricultural Bureau Abstracts, Food Science and Technology Abstracts; AGRIS, vagyis Agricultural Information System stb.) hazai feldolgozása révén. A könyvtár az egyetemi kutatási témákhoz kialakítja a megfelelő kereső profilokat, amelyek alapján végzi a gépi figyelmet az Agroiinform havi SDI (szelektív információterjesztés) témafigyelő szolgáltatása. A munka intenzitására jellemző, hogy évente mintegy 50 témára fizetnek elő 300 ezer forint összegben (egy adatbázisban a keresés évi díja 6000 Ft/profil). Ezenkívül alkalmasszerűen részt vesznek – a kutatókkal közösen – az AGIT szolgálat on-line retrospektív keresésében is, Közeli terveik között szerepel terminál telepítése a könyvtárban, ami tovább növeli a számítógépes irodalomkutatás hatékonyságát.

Vázlatos beszámolóink a könyvtár valamennyi munkaterületére nem térhetett ki, nem említettük például az aktív kiadványcserét, melyet 30 szocialista és 79 nyugati partnerrel folytat, nem irtunk a könyvtárközi kölcsönzés növekvő számadatairól sem. Így is képet alkothatunk az utóbbi években bekövetkező öröndetes fejlődésről, melyhez őszintén gratulálunk. A könyvtár ily módon a jól végzett munka örömeivel készülhet 200 éves fennállásának közeli megünneplésére.

Dr. Móra László

Olvastuk

a *Patinás újdonságok* című kiadványt, melyben az Állami Könyvterjesztő Vállalat közreadta a már megjelent és a még előkészületben lévő régi kézikönyvek, képeskönyvek, történelmi és egyéb érdekességek jegyzékét, jelezve azt is, hogy a megjelentek közül mi kapható még.

A közeljövőben megvásárolható „újdonsá-

gok” adatain kívül rövid ismertetéseket is közöl egyes művekről, így például *Raff György Természethistóriája gyermekek számára*, *Rapatics Raymund A magyarság virágai*, *Tolnai Simon A bűvészet könyve*, *Rupp Jakab Buda-Pest és környékének helyrajzi története* című, annak idején nagy sikert aratott munkájáról. A füzet előfizetési ívet is tartalmaz.

A Gyűjteményegyetem

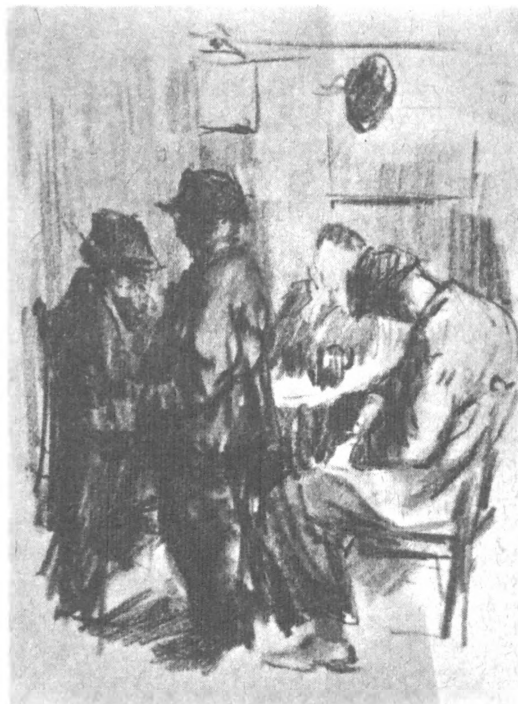
Egy figyelemreméltó testület a két háború között

A vallás- és közoktatásügyi miniszteri tisztséget 1922. október 16-ától 1931. augusztus 21-éig *gróf Klebelsberg Kunó* töltötte be. Klebelsberg sok tekintetben kiemelkedett a Horthy-korszak minisztereinek sorából, ő volt az egyetlen, akinek határozott, céltudatos művelődéspolitikai elgondolásai voltak, s ezek nagy részét meg is valósította. Politikáját tulajdonképpen a szomszéd népekkel szemben elérendő „kultúrfölény” megteremtése irányította. Céljaink között – hirdette – „talán a legfontosabb, hogy a magyar műveltség toronymagasan emelkedjék Kelet-Európa népei fölé”. Ezt szolgálta számos koncepciója, törvényjavaslata, egyebek között a középiskolai reform, a polgári iskolák új rendje, a szegedi és a debreceni egyetem erőteljes fejlesztése, a külföldi Collegium Hungaricumok felállítása és különösen a népiskolai törvény, amelynek végrehajtásával többet tett a magyar parasztság művelődéséért, mint Eötvös József óta bárki. Ebből látszik, hogy a klebelsbergi ideológia végső soron a nemzetet szolgálta, segített abban, hogy Magyarország a „kiművelt emberfők” országa legyen.

Ez a cél vezette akkor, amikor legnagyobb kulturális közintézményeinket, az Országos Levéltárt, a Magyar Nemzeti Múzeumot, amelynek akkor a Széchényi Könyvtár szerves része volt, a Szépművészeti és Iparművészeti Múzeumot, valamint az Egyetemi Könyvtárt egyetlen önkormányzati testületben akarta egyesíteni. (Az Egyetemi Könyvtár nem került be a szervezetbe, ennek okáról külön cikkben fogunk beszámolni.) Ezek – állapította meg a nem sokkal kinevezése után beterjesztett törvényjavaslatában – nemcsak gyűjteményeik miatt értékesek, hanem azért is, mert tisztvisel-

őik sorában a magyar tudományos élet számos kimagasló képviselője foglal helyet.

Az új testület *Concha Győző* professzor javaslatára az *Országos Magyar Gyűjteményegyetem* elnevezést kapta. Szervezetét az 1922. évi XIX. törvénycikk határozta meg. Eszerint legfőbb szerve a tanács, amelynek elnöke a kultuszminiszter, ügyvezető alelnöki tisztét pedig a négy nagy intézmény főigazgatói töltik be, egymást két-két évenként váltva. Tagjai a főigazgatók mellett a Nemzeti Múzeum egyes

tárainak a vezetői, a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter által öt-öt évre kinevezett 10 egyetemi, műegyetemi tanár és a miniszter által ugyancsak öt évre meghívott 5 „műértő”, összesen 29 fő. (Később ez a szám a Gyűjteményegyetem kötelékébe tartozó intézetek számának növekedésével párhuzamosan 35-re nőtt.)

A szervezés nem járt az állások számának szaporításával. Az elnök és az alelnökök nem kaptak külön fizetést. Az adminisztratív feladatokat a mindenkor alelnök titkársága látta el, az ő hivatala volt a testület székhelye.

Az elvi kérdésekben a tanács volt a fórum; a tanács állapította meg és módosította esetleg a gyűjtési köröket; tőle függött, hol végezzenek ásatásokat, néprajzi gyűjtéseket; megtárgyalta az egyes intézmények munkatervét, jelentéseit, zárszámadásait; javasolta, hogy kiket nevezzenek ki, kiket léptessenek elő, és évi jelentéseiben beszámolt a tudományos tisztviselők munkásságáról. A szakügyekkel (könyvtárügy, régészet stb.) öt-öt tagú szakbizottságok foglalkoztak.

A Gyűjteményegyetem feladatai

Megszervezésében három törekvés érvényesült. Első volt közülük a korábban különálló intézményeknek egy magasabb egységbe foglalása. „A rokonintézmények – írta Klebelsberg egyik leiratában – külön életet élnek, egymástól elzárkóznak s így nem fejlődhetik ki közöttük az a harmonikus együttműködés, ami pedig a siker elengedhetetlen feltétele.” A közös szervezet segít abban is, hogy vezetője hozzá nem értése miatt egyik intézmény se maradjon le a fejlődésben, és hogy személyes vagy politikai összeköttetés révén egyik se fejlődhessek a másik rovására. A gyűjtési körök pontosabb megvonása megakadályozza, hogy eladásra kerülő műtárgyak esetén egymástól különálló gyűjtemények vetélkedjenek ezek megszerzéséért s ezáltal esetleg felverjék az árakat.

Klebelsberg a Gyűjteményegyetem kötelességévé tette egyebek közt, hogy a kutatók tájékoztatására készítse el az összes nagy budapesti, sőt esetleg az összes jelentős magyar könyvtár közös (központi) katalógusát. Az újonnan beszerzett külföldi könyvekről az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ felállította a Központi Címjegyzéket (KC), amelyet ma Központi Katalógus (KK) néven ismerünk. A könyvtáraknál egyébként – hang-

zott az elnöki figyelmeztetés – ügyelni kell, hogy „az elrendezés, őrzés és kölcsönzés technikája ne nyomja le a könyvtár magasabb, tudományos feladatát”.

A második törekvés önkormányzat létesítése volt, hogy az intézményeknek ne kelljen minden apró-cseprő ügyben a minisztériumi bürokrácia döntését kérni. Korábban a miniszter vagy a minisztérium jogilag is, alakilag is mindenben saját akaratát juttatta érvényre, s ez olykor hátrányt jelentett, akadályozta az intézmény működését, fejlődését. A Gyűjteményegyetem érdemi jogkört kapott a legtöbb ügyben, és a sérelmes minisztériumi határozatok ellen fellebbezhetett a közigazgatási bírósághoz. Ilyen autonómiát természetesen csak nagyobb szervezeti keretben lehetett megvalósítani, az egyes intézetek külön-külön túl kicsik voltak ahhoz, hogy éljenek vele.

A Gyűjteményegyetem szervezésénél a harmadik mozgóerő egy tudományos tisztviselői kar szervezése és utánpótlásának biztosítása volt. Érzésem szerint – bizonyíték nincs rá – Klebelsbergnél ez volt a legerősebb indíték. Ugyanígy vélekedett *Zsindely Ferenc* képviselő 1934-ben tartott előadói beszédében. Szerinte „a Gyűjteményegyetem szervezésénél mintha a tudományos gyűjtemények tisztviselői karának státus-ügyére nagyobb gondot fordítottak volna, mint magukra a közgyűjteményekre”.

A tudomány magas szintű művelésének egyik fontos feltétele kellő létszámú tisztviselőt foglalkoztató kutatóintézetek működése

lett volna. De a húszas évek elején a háborúban kifosztott, elszegényedett, inflációval küszködő országban új állások létesítésére gondolni sem lehetett. Ezért Klebelsberg a nagy gyűjteményeinkben meglevő állások átszervezése révén létesített tudományos tisztviselői kart. Az Akadémia és az egyetemek mellett ennek feladatává tette a tudományok intenzív művelését. „Nagy gyűjteményeinknek – hangoztatta ismételten – kutatási intézetekké kell fejlődniük.” Az Országos Levéltár fő feladata például ne a családfák összeállításra, nemességi igazolások kiadása legyen, hanem a 17–19. századi magyar történelem beható megismerése és megismertetése. A könyvtárak kísérjék figyelemmel az egész külföldi irodalmat, hogy kevés pénzért a legszükségesebb műveket rendeljék meg.

Tudományos tisztviselők

Az 1922. évi XIX. törvénycikk előírásainak megfelelően a Gyűjteményegyetemhez csatolt intézmények 259 alkalmazottja közül 101 tisztviselőt közös, tudományos státusba soroltak és róluk „tudományos és szolgálati érdemeikre való tekintettel” rangsort készítettek. Ezzel az előmenetelt akarták egyenletesebbé tenni. Érdekeiket külön rendelkezések védték, szolgálataikat a VIII. fizetési osztályban kezdték. 70 éves koruk előtt nem lehetett őket nyugdíjazni, csak összeférhetetlenség és „meddőség” esetén. Ez utóbbi fogalmat a törvény 7. paragrafusa a következőképp határozta meg: „Meddőnek tekintendő az a tisztviselő, aki a gondjaira bízott gyűjtemény anyagának könyvtári, levéltári, illetőleg muzeális és tudományos feldolgozása terén huzamosabb időn át nem fejt ki eredményes tevékenységet.” Az intézmények vezetőit kötelezték, hogy minden évben minden tisztviselőről külön űrlapot töltsenek ki, s ezen tüntessék fel, hogy minő irodalmi munkát végzett az intézet anyagának feldolgozásában és egyéb tudományos téren. A meddő tisztviselő – Klebelsberg indokolása szerint – „a csekély számú tudományos állások közül egyet lefoglalván, lehetséges, hogy pusztán ottlétével egész tudományágat bénít meg”. (Tudtommal meddőség címén senkit sem bocsátotak el.)

A kultuszminiszter a szakmai tudás fokozása érdekében könyvtáros, levéltáros és muzeológus tanfolyamok szervezését tervezte, a végén záróvizsgálással. Ilyen tanfolyamokat azonban

nem tartottak. Ehelyett másképp próbálták a színvonalat emelni. Új alkalmazásoknál az egyetemi, műegyetemi oklevél mellett megkövetelték a jelölttől, hogy előzőleg hosszabb ideig ösztöndíjként dolgozzon külföldön. Az alsóbb fizetési osztályokban levők csak akkor számíthattak előmenetelre, ha legalább egy évet külföldön töltöttek szakmai tanulmányokkal. (Törvény írta elő, hogy az ösztöndíjnak legalább 5 százalékát a gyűjteményegyetemi tisztviselők részére kell juttatni.) Így akarták biztosítani, hogy csak széles látókörű, világlátott egyének jussanak be ebbe a művelődéspolitikailag oly fontosnak minősített testületbe. Fennállásának első nyolc évében 30 külföldi ösztöndíjast neveztek ki a Gyűjteményegyetembe. A régi tisztviselők közül húszan nyertek ösztöndíjat Bécsbe, Berlinbe, Rómába és más városokba, az ismertebb nevű könyvtárosok közül *Asztalos Miklós*, *Goriupp Aliz*, *Halász Gábor*, *Prohászka Lajos*.

Ezek a rendelkezések elősegítették a tudományos utánpótlás megszervezését. Korábban az egyetemről kikerült fiatal tudósjelölteket többnyire vidéki középiskolákhoz osztották be, ahol könyvtár és kulturális környezet hiányában pár évi erőfeszítés után nagyon sok esetben lemondtak tudományos céljaikról. A húszas években a szervezett számos ösztöndíj lehetővé tette a továbbtanulást, és ha külföldi stúdiumaik révén eredményeket tudtak felmutatni, bekerülhettek a Gyűjteményegyetem létszámába, vagy mint asszisztensek, adjunktusok az egyetemekre.

Új törvény

A Gyűjteményegyetem működése nem bizonyult zökkenmentesnek. Később további intézményeket csatoltak hozzá, a Csillagvizsgálót, a Földrendési Observatóriumot, a tihanyi Biológiai Kutatóintézetet, a minisztérium Tanügyi és Pedagógiai Könyvtárát, a Bibliográfiai Központot és a külföldi Collegium Hungaricumokat. Ezek azonban a nagy gyűjteményekkel csak laza formai és bürokratikus kapcsolatba kerültek. Ezt *Végh Gyula* ügyvezető alelnök, az Iparművészeti Múzeum főigazgatója már az 1931-ben tartott beszámolójában hangoztatta. A tanácsot a különböző természetű és különböző létszámú intézetek közös státusa előléptetésekkel, áthelyezésekkel, a megüresedő állások betöltésekor igen nehéz helyzet elé állította. Nem tudott kialakulni az igaz-

gatás egysége sem, az egyes intézmények vezetősége féltékenyen ragaszkodott különállásához. Ugyancsak nem történt meg a gyűjtőkörök módosítása, pedig ez néhány esetben hasznosnak bizonyult volna.

Ezek a körülmények okozták, hogy miután a Gyűjteményegyetem megalkotója, szellemi apja, Klebelsberg megvált a miniszteri széktől, második utóda, az 1932. október 1-én kinevezett *Hóman Bálint* új törvényjavaslatot terjesztett elő. Ennek elfogadása, az 1934. évi VIII. törvénycikk, lényeges változásokat okozott. A Gyűjteményegyetem nevét Magyar Nemzeti Múzeumra változtatta, és kötelékében csak öt nagy intézményt hagyott, az Országos Levéltárt, a Széchényi Könyvtárt, a Történelmi Múzeumot régészeti, történelmi, iparművészeti és néprajzi gyűjteményekkel, továbbá a Szépművészeti és Természettudományi Múzeumot. A nem gyűjtemény jellegű intézményeket (Földregési Observatóriumot, Collegium Hungaricumokat stb.) különválasztották és közvetlenül a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium alá rendelték. Megváltozott a tanács összetétele is. Az egyes intézmények két-

két vezetője mellé 6-6 évre tizennyolc külső tagot delegáltak, a külső tagok kétharmadának egyetemi tanárnak kellett lennie.

A tudományos tisztviselői kar ellen nem lehetett komoly kifogásokat emelni, mégis meglassították az előmenetelt, és eltörölték a 70 éves nyugdíjkorhatárt. Ezt – *Zsindely Ferenc*-nek, a törvény előadójának magyarázata szerint – „nemcsak az ifjúság elhelyezkedésének szociális követelménye tette szükségessé, hanem az intézmények érdekei is.” A múzeumi tisztviselők állása olyan, „amelyhez szükséges mozgékonyt és élénkséget a férfikoron túl csak igen kivételes és szerencsés esetekben tapasztalhatunk, de amelyet a 70 éves korhatárig általában feltételezni aligha indokolt”.

Az új törvényjavaslatot az országgyűlés 1934. március 20-án tárgyalta, de a T. Ház tagjait nem nagyon érdekelte, változatlan szöveggel fogadták el, az egyetlen módosítást – egy jelentéktelen szó beiktatását – maga az előadó indítványozta. *Hóman Bálint* mindenestre az érdeklődés hiányát mutató hallgatásból a helyeslést vélte kiolvasni.

Vértesy Miklós

Lapozgató

Országos Széchényi Könyvtár. Története és gyűjteményei címmel, *Veszprémy László* tollából izléses füzetke jelent meg, amely alkalmas arra, hogy akik a vaskos monográfiákat, terjedelmesebb összefoglalókat nem kedvelik, mégis szakszerű, rövid, a lényegre koncentráló képet kaphassanak nemzeti könyvtárunkról. A füzet első része az alapítástól napjainkig ismerteti a könyvtár történetét, második fele pedig a különböző gyűjteményeket, azok szolgáltatásait mutatja be. (Tájak – Korok – Múzeumok Szervező Bizottsága. 1985. 16 l. 10 Ft)

A **Jel-Kép**, a Tömegkommunikációs Kutatóközpont folyóirata 1986/1. száma élén interjút olvashatunk *Berecz Jánossal*, az MSZMP KB titkárával. *Berecz János* a sajtó feladatairól, politikai és tömegtájékoztatás, politika és tömegkommunikáció viszonyáról szól, vázolja azokat az igényeket, amelyeket a párt támaszt

a sajtó képviselőivel szemben. A hosszabb tanulmányok közül érdemes kiemelni *Szekfü András* írását, mely az új nemzetközi információs-kommunikációs renddel a szocialista országok szempontjából foglalkozik. Található a folyóirat e számában még néhány érdekes írás a bűnügyi tájékoztatás nehézségeiről, a magyar sajtó történetéről, számítástechnika és televízió kapcsolatairól. (25 Ft)

Szakszervezeti Szakirodalmi Figyelő címmel adta ki annotált cikkbibliográfiai sorozatának 1985-ös első kötetét a *Szakszervezetek Elméleti Kutató Intézete*. A negyvenhét magyar és szovjet periodikum anyagát felölelő válogatás a szakszervezeti mozgalommal, a népgazdaság alapvető kérdéseivel, a szociálpolitikával és a közművelődéssel kapcsolatos jelentősebb cikkeket, tanulmányokat rövid leírását és átlagosan fél gépelt oldalnyi ismertetését tartalmazza. (1985. 186 l. ár nélkül)

Kőrösi Csoma Sándor, a könyvtáros

Kevés alakja van a magyar tudománynak, akinek élete – látszólag – olyan távol áll a könyvtártól, a könyvtárosságtól, mint Kőrösi Csoma Sándoré. Ha magunk elé képzeljük, magas hegyi ösvényeken látjuk sziklák között, vagy lámakolostorban, törökülésben elmélkedve. Pedig életének jelentős részét könyvek, kéziratok között töltötte, sőt hosszú éveket hivatásos könyvtáros is volt.

Könyvtárak vonzásában

A lexikonok és életrajzok szerint Kőrösi Csoma Sándor Erdélyben, a Háromszék megyei Kőrös faluban született, 1784-ben. A debreceni *Kádár László Antal* professzor, földrajztudós azonban dokumentumok alapján, hitelt érdemlő módon bebizonyította, hogy a születés tényleges időpontja 1789. Tehát öt évvel rövidebb ideig élt, mint ahogy eddig tudtuk.

A Csomák szegény székely katonák voltak, akik határőrségi szolgálatra voltak kötelezve. A faluban az a szokás alakult ki, hogy általában csak az első fiúgyermek keresztelését jegyezték be az anyakönyvbe. Az ily módon be nem jegyzett fiúkat mesterséget tanulni küldték, vagy iskolába. Ez történt Sándorral is, 1799-ben, tízéves korában beiratták a nagyenyedi kollégiumba. Mivel családja igen szegény volt, szolgadiákként tanult az alsóbb osztályokban, nyolc éven át. 1807-ben kezdte meg felsőbb tanulmányait. Erdélyi életrajzírója, *Csetri Elek* szerint a lelkesen tanuló ifjú előtt megnyíltak a kollégium tudományos gyűjteményei. Ebben az időben a könyvtárnak már körülbelül nyolcezer kötete, két olvasóterme volt. E korszak „bibliothecarius professora” pedig *Bodola János*, akinek diákkönyvtárosok segítettek. A gyűjteményben latin, magyar, német művek

mellett sok arab, kínai, héber, görög, török munka volt található. Ezek a könyvek korán felkeltették a történelem és a magyarok eredete iránt rendkívüli módon érdeklődő diák figyelmét. Egyébként a kollégiumnak saját múzeuma is volt, amelyben különböző régiségeket, szobrokat és érmekeket tároltak. Az éremgyűjteményt akkoriban *Herepei Ádám*, a kutató hajlamú ifjú igen kedvelt professzora gondozta. Egyes források szerint ebben az időben tett először fogadalmat arra, hogy Keletre utazik a magyarok eredetének felkutatására. Fizikailag és szellemileg már ekkor megkezdte a felkészülést. Nagy hatással volt elhatározására *Benkő Ferenc* professzor, a magyar földrajztudomány egyik megalapítója, akinek *Magyar geográfia* című művének második kötete Ázsiával foglalkozik, és erősíthette szándékát tanára *Napkeleti utazók* című munkája is. Eközben tudatos nyelvtanulással is készült utazására, anyanyelvén kívül már gyermekkorában tudott románul, németül, majd tanult latinul, görögül, héberül és franciául. Lényegében ekkor szerzett grammatikai ismeretei tették alkalmassá később az Európában alig ismert keleti nyelvek elsajátítására, és a tibeti nyelv grammatikájának elkészítésére, valamint szókincsének összegyűjtésére.

1816-ban ösztöndíjat nyert a göttingeni egyetemre. Életének erről a szakaszáról ő maga így írt: „Miután bölcsészeti és hittani tanulmányaimat elvégeztem a Bethlen-Kollégiumban Nagyenyeden... Hannoverában, a göttingeni egyetemen hallgattam többrendbeli előadást 1816. évi április 16-tól 1818. július végéig”. Tulajdonképpen itt mélyítette el ismereteit a kelettudományokban, és határozta el végleg, hogy őseinket a távoli Kelet tájain keresi. Különösen sokat tanult *Johann Gottfried Eichhorn* professzortól, többek között arab nyelvet is. Szabad idejének jelentős részét az egyetem

kiváló könyvtárában töltötte. Erről így írt *Thaisz András*, a Tudományos Gyűjtemény szerkesztője: „Illő figyelemmel olvasta a napkeletre tett utazásoknak leírásait, melyekkel a Göttingai Universitasnak jeles bibliothekája bővelkedik”. Az ekkor már mintegy 300 ezer kötetes könyvtár kölcsönzési naplójában megmaradt feljegyzések szerint Kőrösi Csoma Sándor görög, latin, német, francia irodalmi és történelmi műveken kívül kikölcsönözte Euripidész, Hérodotosz, Homérosz, Xenophon, Dante, Tasso, Herder, Schiller, Fénelon és Eichhorn munkáit; *Barthélemy Voyage de jeune Anarcharsis en Grèce* (Az ifjú Anarcharsis utazása Görögországban) című könyvét például többször is. Később is szeretettel emlékezett erre a könyvtárra és alkalmazottaira: tibeti szótárát és nyelvtanát megküldte az intézménynek, ajánlva őket a gyűjtemény tanárvezetőinek, *Benecke* és *Bunsen* professzoroknak.

A sorsfordító elhatározás

Göttingenben érelődött meg benne az elhatározás, hogy felkeresi a Belső-Ázsia életében nagy szerepet játszó ujjurokat, akiket akkor a szakirodalom a magyarok rokonainak tartott. Az egyetemen foglalkozott a perzsa, a török és az angol nyelvvel is. 1818 júliusában hagyta el a göttingeni egyetemet, és visszatért Nagyenyedre, ahonnan többször ellátogatott Kolozsvárra a Tudós Körbe. Itt kapcsolatba került *Döbrentei Gáborral*, aki az ifjú tudósnak felajánlotta, hogy gyűjtést indít, és társadalmi támogatást szerez keleti útjához, de ő azt nem fogadta el. 1819-ben Temesvárra, majd Zágrábba utazott, hogy a szláv nyelveket tanulmányozza, úgy tervezte ugyanis, hogy Oroszországon át utazik Keletre, de nem így történt.

1819 novemberében indult Nagyenyedről Ázsiába, erről így írt: „Elhatároztam, hogy elhagyom hazámat s keletre jövök, s ahogy lehet biztosítván mindennapi kenyereimet, egész életemet oly tanulmányoknak szentelendem, melyek a jövőben hasznára lehetnek az európai tudós világnak általában és fényt vehetnek nemzetem történetének még homályban lévő kérdéseire különösen”. Eredeti tervétől eltérően Konstantinápolyba igyekezett, ahol török, perzsa és arab forrásokat szeretett volna tanulmányozni, de akkor ott éppen pestisjárvány volt, ezért kénytelen volt megváltoztatni útvonalát. Alexandriába hajózott: „Szándékom volt Alexandriában vagy Kairó-

ban időzni arabs tanulmányaim gyarapítása végett, melyekre már Európában szert tettem, de a pestisnek véletlen kitérése miatt elhagytam Egyiptomot s egy szíriai hajóra ülve megérkeztem Ciprus szigetén lévő Larnaka városába”. Ezután Szidon, Bejrút és Tripoli érintésével Latakia-ba hajózott, innen gyalog Aleppóba ment, majd egy karavánhoz csatlakozva Moszulba érkezett. Hogy feltűnést ne keltsen, egyszerű ázsiai ruhát öltött, és így érkezett Bagdadba. 1821 októberében eljutott Teheránba, ahol négy hónapon keresztül perzsául és angolul tanult: „átolvastam néhány cikket, mely célo-m elérésére szolgált”. Innen karavánokhoz csatlakozva Buharába ment, ahonnan közvetlenül a vélt ujjur rokonokhoz indult volna, a háborús hírek miatt azonban kénytelen volt visszafordulni. Dél felé, Afganisztán fővárosába, Kabulba vette útját, majd Indiába tartott, hogy Pandzsábon, Kasmiron, Ladakon keresztül jusson el Belső-Ázsiába. 1822 júliusában találkozott *William Moorcroft* angol kormánybiztossal, aki felismerte a nehéz anyagi helyzetbe jutott magyar tudós képességeit, és támogatást ajánlott fel neki. Biztatta, hogy tanulja meg a tibeti nyelvet. Kőrösi Csoma vállalta, hogy tibeti-angol szótárt és nyelvtant készít. Saját maga így írt erről: „Szeptemberben Mr. Trebecknek, Moorcroft társának visszatérte után Szpitiből, Mr. Moorcroft kölcsön adta nekem átolvasás végett az *Alphabetum Tibetanum* nagy kötetét, amelyben Tibetország és a tibeti irodalom felől sok tanulságot találtam. Föltettem tehát magamban, hogy ezen különös nyelvnek szerkezetével megismerkedem”. Azt is remélte, hogy a tibeti forrásokból a magyarok őstörténetére vonatkozó adatokat is megtud.

Először Lehben tanulmányozta a tibeti nyelvet, majd a zanglai kolostorban, ahol tizenhat hónapot töltött. Itt a tudós *Szangje Puncog* láma segítségével foglalkozott a nyelvvel: „ezen értelmes lámának ügyes útmutatásával megtanultam nyelvtanilag a tibetit, s megismerkedtem azon irodalmi kincsek néhányával, melyek 320 vaskos nyomtatott kötetbe vannak foglalva, s a tibeti tudományosság és vallás alapját alkotják”. A kolostorban több ezer kötetes könyvtár állt rendelkezésére. Hogy átfogó képet kapjon a tibeti műveltségről, kivonatokat készített a főbb művekből, a buddhista filozófiai rendszerekről, asztronómiáról, orvostudományról, logikáról, nyelvtanról. Ezeket a füzeteket az irodalom „Alexander

könyvek”-nek nevezi, ma a Magyar Tudományos Akadémián őrzik őket.

1826 és 1830 között az igen gazdag könyvtárral rendelkező kanami kolostorban folytatta kutató munkáját, itt fejezte be szótárát és nyelvtanát, összeállította a szanszkrit-tibeti-buddhista szakszavak gyűjteményét.

Az Ázsiai Társaság másodkönyvtárosa

Kőrösi Csoma – a tibetológia megalapítója – 1831-ben Delhi, Agra, Benáresz érintésével tért vissza Kalkuttába. Az Ázsiai Társaság kalkuttai könyvtárában végzett először rendszeres könyvtárosi munkát: 100 rupia havi fizetésért katalogizálta a gyűjtemény tibeti kéziratait, feltárta tartalmukat, azaz annotált katalógust készített róluk. Ez a kézzel írt katalógus ma is megvan. Kiváló életrajzírója, *Baktay Ervin* erről így emlékezik meg: „A kormány havi 100 rupiára emelte Csoma járandóságát, azzal a kikötéssel, hogy a magyar tudós dolgozza fel azt a tibeti irodalmi anyagot, amelyet Hodgson küldött Nepálból, és készítsen arról »catalogue raisonné«-t, vagyis tartalmi kivonatokkal és szakszerű ismertetésekkel ellátott katalógust. Ez nagy munka volt; csak olyan kiváló szaktudós vállalhatta, amilyen Csoma volt”.

Közben 1833-ban a Magyar Tudós Társaság levelező tagjává választotta, 1834-ben pedig megjelentek életének főművei, az *Essay towards a Dictionary Tibetan and English* és a tibeti nyelvtan (*A Grammar of the Tibetan Language in English*). Ezután a Bengáli Ázsiai Társaság tiszteletbeli tagjává választotta.

Könyveinek megjelenése után a hazai könyvtárakra is gondolt, és tiszteletpéldányokat küldött haza, de nem feledkezett meg kedves tanáraitól sem. *Döbrentei Gábornak* jelezte, hogy 50 példányt küld tibeti munkáiból, ebből 10 példány Erdélybe, 10 pedig Magyarországra került. A további köteteket az osztrák birodalom tartományai (Ausztria, Itália, Csehország, Galícia stb.) könyvtárai, tanintézetei kapták. Magyarországon az elosztást *gróf Teleki József*, a Magyar Tudós Társaság elnöke végezte, egy példányt a Magyar Tudós Társaság – a mai MTA – könyvtára is kapott. Az Erdélybe küldött példányokhoz Csoma megjegyezte: „Nem a célból küldöttem ezen könyveket, mintha azokat Erdélyben tanulni kellene, hanem hogy lennének mintegy bizonyágai hálámnak s ázsiai tanulmányaimnak, s hogy

míg a tudósok ezekről ítéletüket megteszik, s lássa a világ, hogy az ázsiai tudományosság kútfejei megnyitására mi is tettünk valamit”.

1835-ben Bengáliába utazott, ahol főleg a szanszkrit és a bengál nyelveket tanulmányozta. Tulajdonképpen könyvtárosi pályája visszaérkezése után kezdődött, amikor kinevezték a kalkuttai Ázsiai Társaság *másodkönyvtárosának*. Jelentős könyvtárosi tevékenységéről a következőket olvashatjuk *Csetri Elek* biográfiájában: Kőrösi hivatali munkája a társaság keleti kéziratgyűjteményének rendezése és katalogizálása volt. Tudósunk könyvtárosként is olyan komoly munkát végzett, hogy 1928-ban, azaz száz év múlva, Baktay Ervin ottjártakor a könyvtár gyűjteménye ugyanazon rendszerezésen alapult, amelyet Kőrösi alakított ki. Gazdag orientalisztikai ismeretanyaga és széles körű nyelvtudása igen alkalmassá tették ilyen jellegű könyvtárosi feladatok elvégzésére. Feljegyezték róla, hogy hatalmas munkával átrendezte a könyvtárat is.

A legújabb kutatások kiderítették, hogy aktív gyakorlati könyvtári tevékenységet is kifejtett. *Bethlenfalvy Géza* kutató a kalkuttai Ázsiai Társaság Levéltárában olyan leveleket, iratokat fedezett fel, amelyek azt igazolják, hogy Kőrösi könyvszerzeményezéssel és -rendeléssel is foglalkozott, előkerültek könyvmegrendelő levelei. Más levelekben a könyvtár épületével kapcsolatos javításokat sürgette, máskor meg berendezési tárgyakat kért. Lehet, hogy

a további kutatás újabb adatokat tár fel Kőrösi gyakorló könyvtárosi munkájáról. Annál is inkább, mert ott lakott a könyvtár épületében, egy kis szobában. Erről a körülményről emlékezik *Schöfft Ágost*, az egyetlen hiteles Kőrösi arcképet készítő grafikus, aki egyben utolsó látogatóinak egyike volt: „Ő remeteként él a tibeti s más iratok halmazai közt az Ázsiai Társaság épületében, honnan ő ritkán jó ki. Este az udvarban kis sétát tesz, s aztán szobájába becsukja magát... Őt mindig könyvei közt találom. Vig volt, nevetgél, és nagy kedvre

is derült, mindenkor, ha Magyarországról beszélhetett.”

Viszonylag hosszú kalkuttai könyvtárosi tevékenység után *Kőrösi Csoma Sándor* 1842 tavaszán ismét utazásra szánta el magát: egy másik könyvtárba akart kerülni Lhaszába, hogy ott adatokat gyűjtsön a magyarok őstörténetére vonatkozóan, majd fel kívánta keresni az ujgurok földjét Belső-Ázsiában. Régi vágya azonban nem teljesülhetett, mert útközben halálos betegségbe esett, és 1842. április 11-én Darjeelingben meghalt.

Batári Gyula

Megkésett emlékezés

Pongrácz József pápai református főiskolai könyvtáros születésének centenáriuma

A könyvtárunkkal, olvasóikkal azonosulni tudó, a kultúráért élő és égő könyvtárosok sorába tartozott *Pongrácz József* teológiai tanár, a pápai református főiskola könyvtárosa is, akiről lapunk 1963. évi 8. számában megemlékezett, de születésének múlt évi centenáriuma mégis arra késztet minket, hogy emlékét felelevenítsük – nagy művét, a pápai könyvtárát helyezve cikkünk középpontjába. Azok egyike volt, akiket meg tudott hódítani a határainkon túl is híres pápai református kollégium, mint diákját (1894–1906), s mint tanárát (1910–1951) egyaránt. Szenvedélyes gyűjtő és könyvszerető, aki külföldön vagy itthon – bármilyen küldetésben is járt – mindig felkereste a jelentős könyvtárakat, antikváriumokat, könyvtáros és levéltáros kollégáit, hogy ismereteit gazdagíthassa, látókörét szélesíthesse, s hogy a gondjaira bízott főiskolai könyvtár számára értékes könyveket, s a könyvtár ügyét támogató barátokat szerezzen.

Edinburghban – ösztöndíjas diákként – szorgalmas látogatója volt a Free Public Librarynek, s az ottani Egyetemi Könyvtárnak. Volt Skócia legnagyobb könyvtárában, az Advocates Library-ben, ahol – de más könyvtárakban is – hungarikákat keresett. Járt Glasgow és Aberdeen könyvtáraiban, s megfordult

a híres oxfordi és cambridge-i könyvtárakban is. Mindenütt magyar vonatkozású anyagokat keresett és talált; *Weisz Leó* történész a zürichi Zentralbibliothekban megmutatta neki *Henrich Bullinger*hez, a kiváló svájci prédikátorhoz és drámaíróhoz írt levelét, s más magyar érdekességeket.

Weisz Leó egyébként, mint a protestáns vonatkozású magyar–svájci kapcsolatok fáradhatatlan bűvara, mindenkor szíven viselte a pápai könyvtár ügyét. Számos, értékes könyvet ajánlkozott a könyvtárnak, köztük a Zwingliana köteteit. Pongrácz József 1936-ban a genfi „Institutio” ünnepségeken képviselte egyházát, s ezt az útját is felhasználta könyvtárlátogatásra, melynek során értékes könyvcseremegállapodást is kötött. De külföldjára útjain nemcsak könyvtárakkal, könyvekkel, magyar vonatkozású nyomtatványokkal és levelekkel ismerkedett, könyvtáros-szemléletet is tanult, ahogy erről egyik írásában meg is emlékezik. Az edinburgh-i New College könyvtárosától, *dr. Kennedy*től tanulta meg, miként kell kiszolgálni az olvasókat: „Ha egy kérdésre egy könyvet kértem – írta naplójában – „odahozta a könyvtárnak a kérdésre vonatkozó minden könyvét, olyanokat is, amikről nem is tudtam, hogy léteznek”. Ezt a gyakorlatot azután

Pongrácz József Pápán is bevezette. Az ifjú teológusok és gimnazisták elé annyi könyvet rakott le egy-egy választott téma feldolgozásához, hogy mindig volt miből meríteniük feladatuk megoldásához.

Allománygyarapítás kapcsolatok útján

A külföldi könyvtárakban szerzett tapasztalatok és kapcsolatok egyik eredménye volt az a holland könyvadomány, amely a holland állami történelmi forráskiadványok 24 kötetét tartalmazta, sok egyháztörténelmi anyaggal. Ebben a leideni egyetem négy kötetes okmánytára is benne volt, seregnyi magyar vonatkozással. E gyűjteményhez 1921-ben jutott hozzá a könyvtár. A két háború közötti időben csaknem 100 külföldi intézménnyel volt gyümölcsöző kapcsolata a könyvtárnak, a hágai Királyi Könyvtártól a zürichi Pestalozzianumig, a glasgow-i Egyetemi Könyvtártól a British Museum könyvtarán át a berni Schweizerische Landesbibliothekig. S mindezek a könyvtárt gyarapító kapcsolatok Pongrácz József szakmai hírnevének voltak köszönhetőek.

A könyvtár 50 ezres állománya, könyvtárrá válásának idején a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának mintájára 32 szakra tagozódott, s a teológiai kiadványok mellett jelentős szám-

ban található volt benne szépirodalom, természettudomány, filozófia, jog és neveléstudomány is. Már akkor is a törzsszállomány része volt a ma is féltő gondoskodással őrzött két kódex, 11 ősymotatvány, a régi magyar nyomtatványok több száz kötete, s egyéb értékes művek sora. Pongrácz tanár úr nem volt rest padlásokat járni, antikváriumokat bújni, cserepartnereket keresni, pártfogók után nézni, hagyatékot kivárni, hogy ez az értékes anyag még gazdagabb és teljesebb lehessen. Egy kiszállásakor, a Vas megyei Tömördről, a Chernelek kúriájából 700 kötetet sikerült megmentenie a magyar kultúrának. Ezek között akadt olyan mű is, amelyiknek második kötete már száz esztendeje várta az akkor megtalált első kötetet. Két arab kézirat, s egy RMK-mű is akkor került az állományba. Tagyosról, *Konkoly Thege Miklós* meteorológus otthonából három zsáknyi könyv került a könyvtárba, s köztük egy madártani munka is, mely egykor Rudolf trónörökös könyvtárát gazdagította. Nógrádverőcén, *Oroszy Pál* nyugalmazott tanító, *Pázmány Péter: Hodoegusának II. kiadását* (Pozsony, 1637) adományozta a könyvtárnak. Másik értékes adománya pedig *Mikes Kelemen* levelezésének fílió alakú diszkiadása volt. Ugyanakkor a minisztériumokkal, intézményekkel, egyházi testületekkel, könyvtárakkal, Pápa városának vezetőivel s a helyi szervezetekkel való kapcsolata révén is jelentősen

gazdagodott a könyvtár. A kor szellemi életének kiválóságai közül számosan hagyatékozták könyvtáraikat és a birtokukban lévő, sokszor felbecsülhetetlen értékű nyomtatványaik, kézírataik, leveleik, éremgyűjteményeiket s aprónyomtatványaik a könyvtárnak. *Gróf Apponyi Sándor* meleg hangú levél kíséretében küldte meg a könyvtárnak négy kötetes hungarika-katalógusát. Az adományozók listájában tallózva még sok ismert névre bukkanunk, egyebek között *Ravasz László, Zolnai Béla, Révész Imre, Beck Ö. Fülöp* nevére.

A Pápara vonatkozó különgyűjtemény

Pongrácz József érdeme a pápai különgyűjtemény, a *Papensia* létrehozása. 1931-ben kezdte el gyűjteni a pápai vonatkozású könyv-, kézirat- és képzőművészeti anyagot, főképp a pápai református kollégiumra vonatkozó nyomtatványokat, művészi alkotásokat és dokumentumokat. Ez a gyűjtemény ma is állandóan gyarapszik. Jelentős érdemeket szerzett a 19. század elejéről gyűjtött érem- és plakettanyag gyarapításában. Ő hozta létre az I. és II. világháborús nyomtatványokat, újságokat, naplókat, térképeket, fényképeket, plakátokat, kéziratokat, tábori leveleket tartalmazó gyűjteményt, amelynek egyik különösen kiemelkedő darabja az a két tábori újság, amit 1914-ben Przemyslben, a vasútállomáson szerkesztettek és nyomtattak. Ebbe a gyűjteménybe tartozik a soproni népszavazás dokumentációja is, amit

egy volt kollégiumi diák, akkor soproni bánya-mérnök-hallgató adott át a főiskolai könyvtár háborús gyűjteményének.

A II. világháború végén már 100 ezer kötetes könyvtár otthona a hadi események idején kórház lett, s a könyvanyag tizennégy pápai polgár házában és padlásain nyert elhelyezést. Az 1947. évben befejeződő visszaköltözés utáni leltár bizony a gyűjteménynek szinte minden részét (oklevelek, érmeek, metszetek, kéziratok, könyvek, festmények) érintő sajnálatos veszteségeket mutatott ki.

A következő évtizedben a könyvtárak (főként egyházi intézmények) átszervezésére vonatkozó hivatalos elgondolások az ősi pápai kollégiummal szinte egyidős, nemzeti értékű gyűjtemény helyben maradását is veszélyeztették. Hogy ez a könyvtár, amely a városhoz tartozásában még külön is érték, mégis a helyén maradt, az szinte kizárólagosan Pongrácz József tiszteletet parancsoló személyiségének volt köszönhető. A ma már 150 ezer kötetes nagykönyvtár a könyvtárközi szolgálatokban részt vállal, a kutatók színvonalas kiszolgálásával, kiállítások rendezésével, a nagy előd által lerakott alapokra építkezve végzi tudományos és közhasznú munkáját.

1985. január 4-én Pongrácz József születésének centenáriumán egy nagyívű életpályára emlékeztünk: egy kiváló könyvtárosra és művelt tanárra, aki mindenekelőtt könyvtárosi tevékenységével maradandó életművet hagyott maga után.

Kövy Zsolt

Lapozgató

A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyvének XI. kötete élén nagyobb terjedelmű tanulmányok állnak. Más-más korszakok más-más jelenségeit tárgyalják (a Tiszántúl török uralom alóli felszabadításától a Debreceni Tisza István Tudományos Társaság történetéig, a Hortobágyi Állami Gazdaság kialakulásától egy réges-régi debreceni kereskedőház életének felidézéséig), egységet a helytörténeti szempont és a magas történettudományi

színvonal biztosít a kiadvány e részének. A *Műhely* rovatban a levéltár belső ügyeiről, a *Forrásban* történeti kútfőkről olvashatunk. Nagy nyeresége és igen fontos része a kiadványnak *Gazdag István* munkája: *Debrecen történeti kronológiája. I. rész (1524-ig dolgozza fel anyagát), valamint Bényei Miklós* szokásos bibliográfiája (*Hajdú-Bihar megye helytörténeti irodalma 1983.*) (*Hajdú-Bihar Megyei Levéltár. 1984. 231 l. 30 Ft*)

Schwalm László

A Zürichben élő, itthon alig – főképp a pályatársak által – ismert Schwalm László 1927-ben született Székesfehérváron.

Gyermekkorára emlékezve írja: „Apám szabó volt. Művész volt a szabásban, szinte centiméter nélkül – látásból – szabta a zakót.” Édesapja sokfelé elvitte; így – többek között – a „híres Bory-várba”, meg a fehérvári határban üzemelő vízimalomhoz. Ekkortájt – hatévesen – készítette első rajzát, amely egy kalapos férfit ábrázolt. Innen kezdve mindent papírra vetett, ami romantikus fantáziáját megragadta. Barátjával, Veszprémi Endrével éppen egymással szemben laktak s még az ablakon keresztül is mutogatták egymásnak rajzolt vagy festett zsengeiket.

Ifjúkorában inkább a szobrászat vonzotta, ilyen stúdiumokkal kezdte: előbb a Bory-várban *Bory Jenő* irányításával; később – már mint Derkovits-kollégista – a budapesti Képzőművészeti Főiskolán *Szabó Iván* növendékeként. Eközben látogatta *Domanovszky Endre* esti aktrajz-kursusait és három éven át *Basilides Barna* festészeti óráit. 1956-ban Ausztriába távozott. A bécsi Képzőművészeti Akadémián – amelynek festő szakán *Josef Dobrowsky* volt a mestere – előlről kezdte tanulmányait. Művészdiplomája birtokában 1969-ben Svájcban telepedett le.

1965-ben rendezte első gyűjteményes kiállítását, s ezt máig 19 önálló tárlat követte. Már most keresi azt a zürichi galériát, amely – 1987-ben – képes lesz legalább 200 művét befogadni egy retrospektív kiállítás megvalósításához.

Schwalm László festői irányzatát a lírai expresszionizmus körébe utalják külhoni kritikussai. Ezzel ő maga is egyetért. Az illetén való stílusmeghatározás – persze – kevés, hisz ezen belül számos megnyilatkozási lehetőség kínálkozik. Az ábrázoló és az elvont formaadás között helyezkedik el a kifejezőmódok skálája, s

ezek bármelyike közvetíthet drámai vagy lírai tartalmakat, e szélső pólusok közt igen változatos lehet az expresszív festői megjelenítés és az érzelmi skála. Schwalm mester a tárgyias művészet apostolaként vállalja önmagát, bár ez manapság népszerűtlen elhivatottság világszerte. Alkotói hitvallását sorai hitelesítik: „Ember legyen a talpán, aki nyugaton még figuratív... Én még mindig az *embert* tartom fő témámnak, megpróbálok a *léleken keresztül* mondanivalómat kifejezni. Nekem a szép még mindig Szép, a születés és a halál fájdalmas. Ezek az érzések a magas pontjai az életnek és én az *életet* festem – még mindig –, mert én még élek.” Ebbe az életfestő programba természetesen sokféle tematika belefér: karakteres portrék, különös zsánerelemek, emberi sorstragédiák, lüktető hangulatú vagy megnyugtató városrészletek stb. Mindez hol vibráló, hol szélesen ívelő ecsetkezeléssel, harmonikus és egyben bátor színhasználattal kerül táblaképeire.

Grafikáit szintúgy széles körű érdeklődés jellemzi. Méltatásukhoz portré- és életkép rajzaiból közlünk. Bizvást lemérhető ezeken is, hogy mesteri rajzkészsége mellett kitűnő érzéssel látja meg a tipikus helyzeteket, jeleneteket, s úgy ábrázolja, hogy eleven, életszerű és egyben festői hatást kelt. Izgalmasan artisztikus lapjai szerves részét képezik rajzművészetünk realista vonulatának. S mivel festészete is a hazai elődökig nyúl vissza: hagyomány és korszerűség egyesül sajátos ízű életművében.

Az osztrák diplomás Schwalm László svájci állampolgárként (8008 Zürich, Spiegel-Weg 7.) német névvel, de magyar szívvel alkot. Szókimondó jelleme és fölüeny tudása miatt sokan tartanak tőle, de ezek ismeretében is tagjaul választotta a svájci művészek szövetsége.

Ecsery Elemér

Egy jogi kézikönyvről

Manapság nagy keletje van az olyan kiadványoknak, amelyek valamely jogszabály vagy jogintézmény, esetleg a jog egyik ágának értelmezésével kívánnak mankót nyújtani a botladozóknak. Ez dicséretes dolog, hiszen minden olyan eszköz hasznos, amely a jogpropagandát szolgálja és elősegíti a jogismeret megszerzését. Az ilyen művek azonban hasznosságuk mellett tapasztalataim szerint nem csekély kárt is okozhatnak.

Szeretném hangsúlyozni, hogy magam becsülöm a jogszabálymagyarázatokat, indoklásokat és meghajolva a szaktudás tekintélye előtt, a szakértői jogszabályértelmezéseket is tisztelem, jogalkalmazást segítő mivoltukat fontosnak tartom. S nem változott meg véleményem *A közművelődési intézmények munkajogi kézikönyvét* lapozgatva sem. A kötet írója, a művelődési területen dolgozók előtt jól ismert *dr. Ferencz Győző*, aki régóta és sokaknak

nyújt segítséget jogi tanácsaival, jogszabályok értelmezésével. Az általa írt és a Budapesti Művelődési Központ kiadásában megjelent kézikönyv értéke használata során csak növekedhet a szemünkben. Gondjaim mégis e kiadvány használatát érintik, annak módjával kapcsolatosak. Félek, hogy e kézikönyv használói jogi természetű gondjaik megoldása közben elfeledkeznek arról az alapelvről, amely szerint a jog nem tudása senkit sem mentesít a felelősség alól, ami értelemszerűen a jogszabály megismerésének, pontos ismeretének kötelezettségét jelenti. Márpedig, sajnos, nem kevés az olyan jogi kézikönyv, amely e tárgyban kényelmességre szoktatja használóit. A jelen kézikönyv bevezetője ugyan felhívja a figyelmet arra, hogy a megjelenést követően kísérjük figyelemmel a jogszabályok változásait, sőt arra is ösztönöz, hogy a kötet végén közölt jogszabályjegyzékre vezessük fel ezeket a változásokat. A szerkesztői udvariasság megnyilvánulásaként ehhez üres oldalakat is találunk, mégsem hiszem, hogy a felszólításnak igazán sokan eleget tennének. Az egy-egy jogi kérdés – legtöbbször sürgős – megoldására törekvő ember lélektanát pedig eléggé általánosan az jellemzi, hogy ha talál valahol „szentenciát” a kérdésére, akkor már nem is kutakodik tovább. Ebben látom a kényelmesség veszélyét. Úgy gondolom, hogy amíg jogrendszerünk olyan, amilyen, és a jogszabályok kiadásának módja sem változik, addig a jogismeret kötelezettsége alól felmentés nem adható, és óvakodnunk kell a tudatlanságnál talán nagyobb károkat is okozni képes félműveltség veszélyeitől. Jó lenne minél szélesebb körben megtanítani mindenkit arra, hogyan használhatja a tudás biztonságával jogszabályainkat, és csupán a jog ismerete mellett, valóban segédeszközként, a kézikönyveket. A közművelődési intézmények közül a könyvtárak nem keveset tehetnek ez ügyben.

A kézikönyv feltünteti a jogszabályok idé-

zett szakaszának pontos megjelölését. Talán egy fokkal figyelemfelkeltőbb volna, ha minden magyarázat előtt kiemelten szerepelne a jogszabály tárgyalt rendelkezésének szövege. Minthogy a jogi kézikönyvek tartalmának a jogszabályhoz szorosan kötődő része mindig gyorsan elavul, a hatályosságot mindig ellenőrizni kell. A már módosított vagy éppen hatályon kívül helyezett jogszabály értelmezése, magyarázata is félrevezető, és ebből eredően magában hordja a megtévesztés veszélyét. Erdemes a szerkesztőknek ezt meggondolni a sorozat további kötetei megjelentetésekor.

A másik nehézség, amely kapcsolódik az előzőkben kifejtettekhez, a joganyag hatályosságának megállapítása. Nem hívja fel a kézikönyv bevezetője a figyelmet arra, hogy a kötetben tárgyalt jogszabályok milyen időpontban tekinthetők hatályosnak. Ennek megállapításához csupán a bevezető keltezése ad támpontot, a kéziratok átfutási idejének húzódása

miatt azonban pontos határnapnak nem tekinthető, egyébként a nap feltüntetése hiányzik is a dátumból. Tehát a jó szándékú felszólítás, hogy kövessük a jog változásait, azt nem mondja meg, hogy milyen időponttól kezdve.

Bízom benne, hogy aggodalmaim olvastán nem fogja senki félretenni ezt a kézikönyvet, amely világos, áttekinthető szerkezetével, iratmintáival, jogszabályjegyzékével és főként a szerző által kifejtett értelmező, magyarázó gondolatokkal nagyon is hasznos segítséget jelenthet a közművelődési intézményekben dolgozók jogalkalmazási gondjainak megoldásához. Ha nem mulasztjuk el mindig ellenőrizni az alkalmazni kívánt jogszabály hatályosságát, s figyelembe venni a témát érintő új jogszabályok rendelkezéseit, akkor ez a kézikönyv nem avul el túl gyorsan. (1984. *Allami Ny.* 264 l. [*Jogi kézikönyv sorozat 1.*])

Kenyéri Katalin

A magyar sajtó története II. 1848–1892

1979-ben látott napvilágot *A magyar sajtó történetének* első kötete, amely a kezdetektől 1848 márciusáig dolgozta fel a magyar hírlapok és folyóiratok történetét. A vállalkozásnak, amelyet négy kötetesre terveztek, most jelent meg a következő, II. kötete, amely maga is két részből áll: első fele (II/1) az 1848. márciusi forradalomtól az 1867-es kiegyezésig, a második (II/2) pedig 1867-től 1892-ig tárja fel a magyar sajtó történetét.

A két kötet megjelenése közt hat esztendő telt el, egyesek túl lassúnak találhatják a kézikönyv-sorozat kibontakozását, a korábban ígért megjelenési időpontról nem is beszélve. De nem szabad elfelejteni, hogy – ellentétben például az irodalomtörténeti vagy a történeti összefoglaló munkákkal – e vállalkozás mögött hiába keresnénk egész intézeteket, szerzőik – történészek, irodalom- és művelődéstörténészek, könyvtárosok – pusztán e mű létrehozása érdekében társultak, miközben más, intézeti és egyéb napi munkáikat is végezték. És ha még

ehhez hozzávesszük, hogy ilyen igényekkel és mértékben sohasem került még sor a magyar hírlap- és folyóiratirodalom történetének megírására, akkor máris elegendő magyarázatot kapunk a kézikönyv egyes köteteinek késedelmére.

Mert igaz, hogy voltak kiváló sajtótörténészeink – *Szinnyei József*, *Ferenczy József*, *Dezsényi Béla*, hogy csak a legnevesebbeket említsük –, akik jelentős és úttörő kutatásokat végeztek sajtónk egyes korszakairól, sőt Ferenczy már 1887-ben, tehát még Európában is viszonylag korán elkészítette az első 1867-ig terjedő összefoglaló sajtótörténeti monográfiát, de a hatalmas anyag nem tette lehetővé egyetlen személynek a teljes magyar sajtó alapos feltárását. Erre csak olyan kutatógárda vállalkozhatott, amelynek tagjai egy-egy korszak kiváló szakemberei közül kerültek ki.

A feldolgozott időszak – a 19. század második fele – sajtótörténetileg már kevésbé volt feltárva, mint az előző kötetben tárgyalt, 1848

előtti korszakok sajtója. Az előtanulmányok és részkutatások hiányait a most megjelent kötet szerkesztőinek és munkatársainak még nagyobb erőfeszítésükbe került pótolni, mint az előző kötet esetében.

Így mindjárt a kötet első fő fejezete, amelyet *A forradalom és a szabadságharc sajtója* címmel *Kosáry Domokos* írt, az első alapos, elmélyült és koncepciózus összefoglalása a magyar forradalom és szabadságharc sajtótörténetének. E fejezet és a vele bevezetett egész kötet olvasása meggyőzően támasztja alá az első kötet fogadtatása kapcsán egyesek által vitatott azon korszakhatár jogosságát, amely szerint az 1848. márciusi forradalomtól indokolt a sajtótörténet új, polgári korszakát számítani. Igaz ugyan, hogy már korábban is voltak sajtónkban jelentős polgári kezdeményezések, de valódi újságírásról és olvasóközönségről mégiscsak a forradalom és a szabadságharc korától beszélhetünk először. Ekkor született meg Magyarországon a polgári sajtószabadság is, amelyet ugyan a szabadságharc bukása megnyirbált, de a régi, feudális állapotokat a sajtóterén sem lehetett visszaállítani.

Az 1848–49. sajtójáról készült szép fejezeteket egyébként, akár csak a II. kötet későbbi írásait, az a törekvés jellemzi, miszerint a szerzők főleg a politikai sajtóra összpontosították figyelmüket: az egyes lapokat politikai irányzatok szerint csoportosítják és tárgyalják. A nem

szorosabban vett politikai sajtóból is főként azzal foglalkoznak, amit a politikai gondolkodás és történetes művelődéstörténeti alapozásaként felhasználhatónak vélnék. Ha e szempont alkalmazását illetően támadhatnak is kételyeink, és gondolhatunk egy, a politika- és társadalomtörténetnél a sajtó szempontjából valamilyen önelvűbb nézőpont alkalmazására, nem szabad elfeledkeznünk arról sem, hogy a 19. század második felében az I. kötetben szereplő orgánumokhoz képest jelentős mértékben felduzzadt a lapok száma. A válogatásnak pedig egyik nagyon is lényeges szempontja az, amit a II. kötet szerkesztői és szerzői alkalmaztak: „A politika-, a társadalom-, az eszmétörténeti vonatkozás került így előtérbe az oly, szociologikusan felfogott művelődéstörténetekkel szemben, mint a közönség- és olvasástörténet, az ízlés- és közvetítéstörténet, az előállítás- és forgalmazástörténet, a publicisztikai műfaj- és stílustörténet” – írja *Németh G. Béla*, a II. kötet egyik szerkesztője. Megemlíti még egyéb, jellegzetesen sajtótörténeti témák elmaradását (mint például a nagy szerkesztői, kiadói személyiségek rajza, a kül- és belföldi összehasonlító vizsgálódás stb.) is.

Igazat kell azonban adnunk abban, hogy minderre e vállalkozás keretében nem volt lehetőség, de remélhető, hogy a továbbiakban e kérdéskörök feltárására is sor kerül, újabb kutatások és a kézikönyv újabb kiadásai révén.

Mert tény, hogy bár az önálló sajtótörténet viszonylag új tudományág, és nemzetközi szinten sincs pontosan kidolgozott módszertana, de az is igaz, hogy korábban főként csak a politikai lapok történetét tekintették tárgyának. Újabban azonban ráterelődött a figyelem a folyóiratok publicisztikai jelentőségére is, és a sajtó történetének tárgyául a hírlapok mellett a folyóiratokat is egyre inkább befogadják. Nem maradt ki a II. kötetből sem a folyóiratok vizsgálata, de arányuk lényegesen kisebb a hírlapokénál. Különösen – mint láttuk – a politikai publicisztika olyan új laptipusai szerepelnek a kötetben, mint az élclapok, a közművelődési sajtó és az úgynevezett családi lapok. Viszont a szépirodalmi, a társadalom- és természettudományi szaksajtó csak néhány jellegzetes példányának említésével találkozhatunk.

A magyar sajtótörténet II. kötete így is nagy nyereség nem csupán sajtótörténetünk alaposabb megismerése szempontjából, hanem a különböző történeti tudományágak számára is.

Nem utolsósorban nagy hasznát veheti e fontos kézikönyvnek a könyvtárosok tábora és a könyvtárosképzés, hiszen a könyvtártudományi tanszék az egyetlen ma hazánkban, ahol sajtótörténeti előadások is elhangzanak. (Fő-

szerk.: Szabolcsi Miklós. Szerk. Kosáry Domokos és Németh G. Béla. 1985. Akadémiai Kiadó II/1. köt. 678 l., 24 t. II/2. köt. 552 l., 8 t. 350 Ft.)

K. Gy.

Tanulmányok a 14 éven aluli gyermekek olvasásra neveléséről

Nélkülözhetetlen segédeszközt jelentettek a tenni akaró pedagógus és könyvtáros számára az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum módszertani füzetek már eddig is. Ezt a segédeszköz szerepet tölti be magas színvonalon a 14 éven aluli gyermekek olvasásra neveléséről 1985-ben megjelentetett újabb tanulmánykötet. Az olvasásra nevelés – ma sokkal inkább, mint valaha – az olvasási szokások, olvasási gondok alapos feltárásával indulhat. Ezt teszi – vállalt kötelessége mellett szenvedélyes hivatástudatból is – e módszertani kötet, de talán ennél is erősebben sugallja az előttünk álló teendők elodázhatatlanságát.

A témát körüljáró hét elemzésen kívül tizen-négy év (1970–84) olvasáskutatás-termésének – önálló műveknek és folyóiratcikkeknek – bő bibliográfiáját adja a füzet nem kevesebb, mint 72 oldalon. „E kötetben – mint *Dán Krisztina* írja – olyan gyakorlati segédeszközt kívántunk a 14 éven aluliak olvasóvá nevelésével foglalkozó szakemberek (pedagógusok, pszichológusok, könyvtárosok, művelődéspolitikusok stb.)... kezébe adni, amely megkönnyítheti számukra a témában való eligazodást és gondolatébresztő ösztönzésekkel hozzájárulhat az olvasástanítás és olvasásfejlesztés nevelési-képzési feladatainak színvonalasabb megoldásához.”

Minthogy az olvasási képesség – a tanulmányok szerint is – állandóan fejlődik, s a fejlődés gyermekkorhoz kötött szakaszainak eredményessége nagy mértékben attól függ, hogy „az adott pedagógiai rendszer milyen szerepet tulajdonít ... a nevelés-oktatás folyamatában az önálló tájékozódásnak...”, bizvást kijelenthet-

jük, hogy az pontosan tervezhető, s a mainál jóval magasabb szinten meg is valósítható. Egyrészt tehát elismerjük az olvasási képesség kifejlesztésének fontosságát, másrészt Dán Krisztinával együtt hangoztatjuk, hogy „a szakirodalom adós még az olvasóvá nevelés didaktikai rendszerének és tantárgymódszertani tennivalóinak teljesebb körű kidolgozásával.” Dán Krisztina hangsúlyozza cikkében az eszköz- és könyvtárfejlesztés nélkülözhetetlenségét. Őva int azonban a könyvtár mindenfajta túlbecsülésétől.

Szabadi Ilona és Petrolay Margit az óvodáskornak az olvasóvá nevelésben betöltött (betölthető) funkcióját elemzi – kritikusan. Kádárné Fülöp Judit az olvasást a szöveg és az olvasó között lejátszódó sajátos kommunikációnak fogja föl, s annak eredményességét az olvasástechnikán túl a kommunikációs szükségletben és képességben látja. Zsolnai József–Csik Endre – egyebek mellett – a könyvnek, könyvtárnak az irodalomtanításban betöltött (betölthető) szerepét elemzik. Rokonszenves törekvésük és eredményük meggyőző érv az egykönyvű oktatással szemben. Nagy Attila jövőt féltő tudományos következtetései a felsőtagozatosok olvasási szokásaihoz kapcsolódnak. Tényeket sorol fel, vizsgálatának eredményei vitathatatlanok.

Jóleső megnyugvással és elismeréssel kell szólni végül Winkler Márta optimizmust su-

gárzó ötletes tanulmányáról. A szerkesztő érzékét is dicséri a cikk poénszerző elhelyezése. Winkler Márta nem *perel* a valósággal, hanem *válaszol* annak kihívására. *Személyiségfejlesztés az olvasás tanulásában* című dolgozata a szépirodalmi és ismeretterjesztő művek, kézikönyvek és egyéb eszközök oktatási-nevelési célú felhasználásának lehetőségeit mutatja be, példák segítségével. Talán mondanom sem kell, hogy a példák a szerző saját pedagógiai gyakorlatából származnak. Mint írja: „Ezek a gyakorlatok elősegítik és meggyorsítják a tantervi anyag feldolgozását, méghozzá örömet adó, alkotó munkavégzés közben.” A gyűjteményes kötetet záró, említett gazdag bibliográfia J. Kovács Ildikó és Szalay Klára gondos munkája. (OPKM. 1985).

Dr. Horváth Károly

Lapozgató

Veszprém megyei honismereti tanulmányok XI. címmel ismét vastkos, információgazdag kötetet adott ki a honismereti mozgalom Veszprém megyei fóruma. A kötet alapos tanulmányt közöl Veszprém megye felszabadításáról (*Veress D. Csaba*), a megye különböző üzemeinek, gyárainak felszabadulás utáni helyreállításáról, munkába állásáról, a mezőgazdasági termelészövetkezeti mozgalom megyei történetéről, a megye felsőoktatásának fejlődéséről, egyes megyei városok, települések történetéről. (Hazafias Népfront Veszprém Megyei Bizottsága. 1985. 243 l. 50 Ft)

Pünkösti Árpád Az önkormányzat lépései. Elnöki tájékozottság, tájékozódás és a döntési fórumok a mezőgazdasági termelészövetkezetekben című írásában egy szociográfia előtanulmányát olvashatjuk. A tsz-elnökökről tervezett munka a *Magyarország felfedezése* című sorozatban jelenik meg. A szerző a tsz-elnököket különböző csoportokra osztja aszerint, hogy kis- vagy nagy szövetkezetek élén állnak, mióta elnökök, milyen iskolai végzettséggel rendelkeznek. Infor-

mációs részük két részből áll: szakműveltségükből és a helyi sajátosságok ismeretéből. A jó kapcsolat a tagsággal és a felsőbb szervekkel gyakran pótolja a közgazdasági, mezőgazdasági jártasságot. Érdekes összefüggést állapít meg azonban a munka melletti tanulás és a jó elnökválás között. A szerző feltevése szerint aki munka mellett tesz szert magasabb képzettségre, annyira megtanulja az időbeosztást, a szellemi terhelést, hogy ez későbbi munkájában is érezteti kedvező hatását. Másik érdekes megfigyelése: csak szakirodalmat, gazdasági lapokat olvasó tsz-elnök kevés van. Akinek jut ideje az olvasásra, és igénye a könyv és a folyóirat, az szépirodalmat is olvas. Nem igaz, hogy szakbarbárok volnának, Pünkösti szerint legfeljebb „vezetőbarbárok” vannak, tehát olyanok, akik kizárólag kapcsolataikra hagyatkozva vezetik a szövetkezetet. Ezek autokraták, a demokratikus – és tájékozott! – vezető többnyire bevonja a döntéshozatalba az agronómust, a főkönyvelőt, a párttitkárt. A megkérdezettek között azonban nincs senki, aki ne látná az összefüggést az eredményes munka és a jól tájékozottság között. (Tömegkommunikációs Kutatóközpont, 1985. 88 l. ár nélkül)

Korszerű informatikai módszerek a mezőgazdaságban

1985. augusztus 17-én, a 70. Országos Mezőgazdasági, Élelmiszeripari Kiállítás és Vásár keretében egynapos informatikai szimpóziumra került sor. Az itt elhangzott tíz előadás szövegét tette közzé – dicséretes gyorsasággal – dr. Merényi Ákos szerkesztésében a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Információs Központja, ismertebb nevén az AGROINFORM.

Az *Informatikai szimpózium* című füzet első, s egyúttal egyetlen hazai szerzőjű közleményét Vágó József, az AGROINFORM főigazgatója jegyzi, tárgya a magyar élelmiszergazdaság információellátottsága és fejlesztésének lehetőségei. Az írás, érthető módon, elsősorban az AGROINFORM tevékenységére, szolgáltatásaira összpontosít, de semmiképp sem hat bujtatott reklámnak, s a hazai mezőgazdaság és élelmiszeripar információs ellátásának közvetlen és távlati lehetőségeit, eszközeit, formáit általánosan is érinti.

Vágó József rövid írása, érthetően, összefoglaló jellegű, nem bocsátkozik részletekbe; ugyanakkor az információellátás hagyományos és újszerű (sőt legújabb) eszközeire és eljárásaira egyaránt utal, a szakirodalomtól (amely „a tájékoztatás klasszikusnak mondható, de napjainkban is legfontosabb tényezője”), valamint ennek hazai és nemzetközi lehetőségeitől, a már létező, de még fejlesztendő komplex (menedzseri típusú) információszolgáltatáson át, az információátvitel technikai fejlődése eredményeinek (film, teletex és teledata, az ember és a számítógép közvetlen, párbeszédés kapcsolatára épülő, távkapcsolatot feltételező tájékoztatás) kihasználásáig.

Az ezután következő, és a kötet nagyobb részét kitevő írások elsősorban a nemzetközi, többnyire együttműködésen alapuló, szakirodalmi információs rendszereket vagy azok

egy-egy metszeteit tárgyalják. M. Bennichon és A. Lebovitz, az ENSZ római székhelyű mezőgazdasági szervezete, a FAO mellett működő AGRIS (International Information System for the Agricultural Sciences and Technology = a mezőgazdasági tudományok és technológia nemzetközi információs rendszere) két munkatársa a rendszer múltjáról, jelenéről és jövőjéről számolnak be röviden. A kétségkívül igen sikeres rendszernek a szerzők szerint az a legnagyobb erénye, hogy „együttműködő”, ezért „elősegíti a nemzetközi kiadványok teljes skálájának bevitelét a hagyományos és nem hagyományos dokumentumokkal együtt”, továbbá „igazságosan osztja el a részvétel költségeit”. Ugyanez azonban „gyengéje” is, mert „amennyiben egyes országok nem kívánnak részt venni, vagy adataikat nem küldik be időben vagy teljes körben, úgy ezek az adatok a felhasználók számára elvesztek és a rendszer, mint egész, veszélyben van”.

Az AGRIS lényeges változások előtt áll; közülük a szerzők kettőt hangsúlyoznak: a többnyelvű AGROVOC tezaurusz kötelező alkalmazását, amelytől a visszakeresés javulását várják; továbbá a referátumok rendszerbeli szerepének, jelenlétének növelését, nem elsősorban az eredeti dokumentumok helyettesítése érdekében (ez véleményük szerint is kérdéses), hanem annak eldöntéséhez, hogy egyáltalán szükség van-e az eredeti dokumentumokra.

A KGST tagországok információs együttműködése keretében működő mezőgazdasági információs rendszer (amely történetesen szintén az AGROINFORM nevet kapta) automatizált nemzetközi rendszerének bázisrendszere a Szovjetunióban alakult ki; erről számol be írásában V. N. Tyurnin. Az automatizált adatbázis a Központi Tudományos Me-

zőgazdasági Könyvtár „információkészletének” feldolgozásán alapszik, s eredménye elsősorban szelektív információterjesztés, illetve retrospektív információkeresés. Az információk fájlokat (adatok, illetve számítógép-programok adott szempont szerint szervezett gyűjteménye) tartalmazó mágnesszalagokat sokszorosítják, s csaknem hatezer belföldi felhasználóhoz juttatják el. Ugyancsak a rendszer keretében készül a *Referativnij Zsurnal* csaknem 20 sorozata.

A nemzetközi információs együttműködés keretében a tagországok – egyelőre saját nemzeti információikból – „meghatározott mennyiségű” inputot (bemeneti egységet) készítenek; ezt a jövőben a nem KGST tagországok szakirodalmi termésének feldolgozása is követi majd. A szerző szerint „a közeli jövőben minden bizonnyal felmerül annak szükségessége, hogy megvizsgáljuk... a távadathozzáférés lehetőségét”, de ennek megoldása még nagyon sok előkészítést igényel.

A KGST Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszerének másik, témába vágó intézménye az ELIPINFORM, az élelmiszeripari információs rendszer. Erről – a közreműködő és felhasználó szemszögéből – *F. Kastl*, a csehszlovák együttműködő intézmény munkatársa számol be. A nemzetközi automatizált információs rendszer „fejlődésének kísérleti fázisában van”, a keresési munkák eddigi eredményei „egyelőre nem reprezentatívak”. Az igen szerény méretű adatbázist, amelynek – a szerző szerint – „1990-ben 23 000 dokumentumot kell majd tartalmaznia”, Csehszlovákiában „túlnyomórészt SDI-rendszerben vehetik igénybe”, de „az on-line rendszer feltételezhető az 1986–1989 évek időszakában”.

Az élelmiszeripar másik, fejlettebb információs rendszere az IFIS (International Food Information Service = nemzetközi élelmiszerügyi információs szolgálat), központja az NSZK-ban van. E központ munkatársa *Udo Schützsack*, aki a rendszer rövid bemutatása mellett az információpiac fejlődésének néhány általánosabb kérdését is érinti. A szolgálat (amely teljes egészében öneltartó) három referáló lapot állít elő (a régóta megjelent élelmiszerügyi mellett egy csomagolási és egy szőlészeti-borászati jellegűt), mindhárom mágnesszalagon is (utóbbiak a világ számos nagy központjában online hozzáférhetőek). A továbbfejlődés nem kis mértékben függ a technológia fejlődésétől (nagy tárcapacitású mikro-

számítógépek, kompakt – digitális – lemezek, távadatfeldolgozás alakulása).

Noha nem együttműködésben készül, a szakterület egyik legjelentősebb információs intézménye a (brit) Nemzetközösségi Mezőgazdasági Iroda (CAB), amelyről *F. S. Gooch* ír. A szerző igen logikus okfejtéssel jut el arra a következtetésre, hogy „az irodalom bármiféle áttekintésének egyetlen lehetőségét a referáló folyóiratok jelentik”. Ezekből a CAB negyvennél többet ad ki, de nyújt más, nagyrészt e munkákra alapozott szolgáltatást is (kártévők azonosítása, „irodalmi áttekintések” készítése s – ez fejlődik leggyorsabban – az online információkeresés lehetősége). A szakmai optimizmus mellett azonban egyfajta pesszimizmus is jellemzi az írást; szerzője szerint „minden ok megvan annak feltételezésére, hogy a protekcionizmus, az embargók és más korlátozó intézkedések korában a mezőgazdasági információk szabad áramlását is akadályozni fogják a jövőben”.

A kötet következő négy írása a Német Szövetségi Köztársaság mezőgazdasági információs tevékenységéhez kapcsolódik. *K. O. von Selle* (Fachinformationssystem Ernährung, Land- und Forstwirtschaft = táplálkozási, erdő- és mezőgazdasági információs rendszer, Bonn) áttekinti a szakterület legfontosabb adatbázisait (sorukban a CAB még mindig előkelőbb helyet foglal el, mint az AGRIS), alkalmazási lehetőségeiket, az online adatlekérdező problémáit (különösen a költségtényezőket), a felhasználók összetételét, az eredeti dokumentumok beszerezhetőségét; s a jövőre vonatkozóan: a „tényadatok” (faktográfiai információk) térhódítását, videotex segítségével történő terjesztését (bár a szerző szerint „mérészség lenne azt állítani, hogy a jövőben a tényadatok az irodalmi adatbázisokat háttérbe szorítják”).

M. Ockenfeld az NSZK központi jelentőségű információs intézményével, a Gesellschaft für Information und Dokumentation (GID = információs és dokumentációs társaság) foglalkozik, áttekinti tevékenységét, s főként a társaság keretében működő Online Információs és Oktató Központ feladatait, szolgáltatásait. A „Quo Vadis” nevű számítógépes információközvetítő rendszer az online adatbázisok „másodfokú adatbázisa”, sajátos forrástájékoztató szolgálat; a GID szervez számítógépes tanfolyamokat, bemutatókat is; szaktanácsadói és közvetítői tevékenységet is ellát. Munkájához kapcsolódóan információs és dokumentá-

ciós adatfeldolgozó állomást (intelligens terminált) fejlesztett ki.

Ugyancsak a GID munkatársai *H. Samulowitz* és *W. Übelhör*, akik a videotex mezőgazdasági alkalmazását tárgyalják írásukban. Röviden ismertetik az alkalmazott technika lényegét: dekóderes televíziókészülék és telefonvonal révén közvetlen kapcsolat (párbeszéd üzem módjával) egy számítógéppel. Példaként a gabonatermesztés információszolgáltatását mutatják be a szerzők, amelynek keretében a felhasználó számítási segédletekhez, fajtainformációkhoz, növényvédelmi ajánlásokhoz, kutatási adatokhoz férhet hozzá, a mezőgazdasági szaktanácsadók pedig sajátos munkájukat könnyítő programokat használhatnak. A rendszer távlatilag is azt célozza, hogy „a gyakorlati gazda számára is hasznos” és használható legyen.

A videotex egy másik alkalmazásáról, a kötet többi közleményénél sokkal részletesebben ír *H. J. Bergermeier* és *A. Mangstl*, a müncheni Technische Universität két munkatársa. A növénytermesztési prognózis és döntéselőkészítés területére készült néhány példán keresztül mutatják be a lehetőségeket: számítógépes trágyázási tervezés (a trágyázás jelentős költségtényező, optimalizálása igen fontos, ezt a célt szolgálja a személyi számítógépre készített DUNGPLAN rendszer), táblatorzskönyv vezetése (a mezőgazdasági táblák adatainak folyamatos rögzítése és értékelése gyors és megalapozott döntések meghozatalát teszi lehetővé), a búzafertőzés gombaölőszere adagolásának optimalizálása (időpont, mennyiség stb.).

A mezőgazdasági (s általánosabban is, a szakmai, szakirodalmi) tájékoztatás iránt érdeklődők örömmel vehetik kézbe ezt a kiadványt, de ahhoz, hogy örömük átolvasása után is megmaradjon, el kell tekinteniük egy sor zavaró tényezőtől. Ez annál is inkább sajnálatos, mert a kiadó és a szerkesztő (ha esetleg volt, a lektor is) megkímélhetné volna olvasóit ezektől. Elsősorban nem tartalmi gondok vannak, noha ilyen is akad. Ezeknél azonban még feltételezhetjük, hogy valóban a szerzőben s előadásában-írásában vannak a zavarforrások. Nagyonbízott azonban a nyelvi, stiláris, szerkesztési problémák zavaróak. Hogy egyazon külföldi intézmény neve két helyen kétféle magyar fordításban olvasható, bizony baj. Hogy az informatika aránylag közismert kifejezései fordításban, a sokkal ritkábbak magyarosított angol-latin alakban fordulnak elő, nem könnyíti meg a megértést. Hogy egy teljes beke-

dés kétszeri kinyomtatása ellenében az utolsó írás fejezetei az 1., 2., 4. és 5. sorszámokat viselik, és semmi sem utal a 3. fejezet hollétére, kényelmetlen. Hogy a fordítás helyenként – ez az eredeti szöveg ismerete nélkül is vélelmezhető – inkább rontja, mint lehetővé teszi a megértést, kínos. Hogy a géntechnológiából (talán kételkedvén ilyen szó létezésében) géptechnológia lesz, az említettekhez képest már kisebb hiba.

Nem illő azonban soká folytatni ezt a felsorolást. Szeretnénk azt hinni, hogy e hibák (s a nyilvánvaló sajtóhibák is) a gyors átfutás, a mielőbbi megjelentetés nemes céljának szem előtt tartása miatt csúsztak be. De szeretnénk azt is hinni, hogy az AGROINFORM, amely nyilván kiadóként is kényes jó hírére (s van is mire kényesnek lennie), adandó alkalommal törekszik majd a hasonló zavaró, az összmegejtést rontó hibák elkerülésére.

*

Tárgyában szorosan kapcsolódik az előzőekben ismertetett kiadványhoz *Herpay Balázs*né munkája, *Az ismeretközlés új lehetőségei: a teledata és hasznosítása néhány ország mezőgazdaságában*. A szerény terjedelmű, de tárgyát tekintve igazán újszerű tanulmány két fő részből áll: az elsőben általánosságban szól a teledatáról, kialakulásáról, terjedéséről, különleges lehetőségeiről és sajátos problémáiról, a másodikban pedig a teledata néhány mezőgazdasági alkalmazási példáját mutatja be.

A számítástechnika és a hírközlés összekapcsolása több olyan eredményhez is elvezetett, ami a szakmai tájékoztatásban jól használható. Közülük a képűjság már nálunk is ismeretes; ennek alkalmazási lehetősége azonban – mindenekelőtt az egyirányú közlés kötöttsége miatt – igen korlátozott. Ennek interaktív, tehát kétirányú információátvitelt lehetővé tevő változatát nevezi a szerző teledatának, s e „műfaj” NSZK-beli elterjedését mutatja be példaként. Az információátvitelnél ez az új típusa a hagyományosabb információkeresés, hírközlés mellett alkalmas üzenetközvetítésre, leszűkíthető lakóhelyi rendszerré, tartalmazhat „zárt”, csupán meghatározott kör számára hozzáférhető részeket stb. Vannak azonban vitathatatlan veszélyei, hátrányai is, és elterjesztésének feltételei sem egykönnyen teremthetők meg.

A mezőgazdaság területén jó néhány működő, bár meglehetősen új, s így általánosításra még nem teljesen alkalmas rendszer példáját

mutatja be a kötet: Nagy-Britanniáét, ahol a meglehetősen magas árak erősen fékezik elterjedését, s ahol az országos rendszerben csaknem 4000 (képernyő-) oldal áll a mezőgazdaság rendelkezésére; Franciaországot, ahol az állami támogatás sokban segíti a szolgáltatások elterjedését; végül az Egyesült Államok és Kanada példáját, ahol több, egymással konkuráló, illetve egymást kiegészítő szolgáltatás működik.

A kötetet teljessé tevő igen érdekes táblázatok, s a kevésbé megnyugtató irodalomjegyzék mellett sajnálatosan vérszegény az önálló

számmal és nagybetűs címmel ellátott 14 sornyi (!) „Következtetés”. És a tanulmány nyelvezete, szerkesztettsége... Túlságosan is észrevehető, hogy a fentiekben bemutatott két munka ugyanabból a műhelyből került ki. S ez nem csupán a tartalmi pozitívumokon, de a nem lényegtelen formai negatívumokon is tükröződik. (*Informatikai szimpózium: 1985. augusztus 17. Szerk. Merényi Ákos. AGROINFORM, 1985. 96 l. ár nélkül; Herpay Balázs-né: Az ismeretközlés új lehetősége: a teledata és hasznosítása néhány ország mezőgazdaságában. AGROINFORM, 1985. 60 l. ár nélkül*)

Sárdy Péter

Kovács Katalin: Disszertációk és szakdolgozatok könyvtári kezelése

Régi adósságot törlesztett a Könyvtártudományi és Módszertani Központ ezzel a módszertani útmutatóval. A felsőoktatási és kutatóintézetekben folyamatosan gyarapszik ez a dokumentumtípus, anélkül, hogy a műfaj specifikumait meghatározták, gyarapítását, tárolását, feldolgozását egységesítették volna. (Az irodalomjegyzék csupán két, 1978-ban, a SZOT iskolán készült szakdolgozatot regisztrál e tárgyban.)

Az ISBD (International Standard Bibliographic Description = nemzetközi szabványos bibliográfiai leírás) alapú feldolgozás hazai átvételével a 3424-es szabványcsalád 6. tagjaként 1983-ban megjelent a vonatkozó szabvány, és ennek – a hazai gyakorlatban tiszteletreméltó gyorsasággal – „alkalmazási szabályzata” is. A módszertani útmutató első fejezete a dokumentumtípus történeti kialakulását, formai és tartalmi jegyeit ismerteti. A második fejezet a könyvtáron belüli útját kíséri végig a gyarapítás elvi szempontjaitól, a gyakorlati végrehajtáson és a feldolgozáson keresztül, a használat jogi feltételeinek ismertetéséig és a

tájékoztatóban betöltött szerepéig. Ezután a legfontosabb magyar és külföldi disszertációbibliográfiák felsorolása következik. A harmadik fejezet tulajdonképpen a 3424/6–83. sz. szabvány alkalmazási szabályzata, kellő számú megoldási példával.

Az útmutatóhoz kétféle irodalomjegyzék készült. Az első a munka összeállításához felhasználható anyagot sorolja fel, a második a tárgykör szélesebb körű érintkezési pontjainak magyar és külföldi címeit tartalmazza.

Végül a függelékben a 3424/6-os szabvány teljes szövegét olvashatja a használó. Aki nem vette meg a *Disszertációk és szakdolgozatok feldolgozási szabványát* annak idején 38 forintért, az jól járt, mert ezzel a kiadvánnyal a többlet-információkkal együtt 28 forintért gyarapíthatja feldolgozói segédkönyvtárát.

A gyakorló könyvtárosok rendkívül hasznos segédlethez jutottak, és szívesen látnának valamennyi nem hagyományos dokumentumról hasonló komplex útmutatót. (1986. OSZK KMK. 54, 19 l. 28 Ft.)

Huber Kálmánné

Kőhalmi Béla bibliográfia 1895–1984

Tavalyelőtt volt száz éve, hogy megszületett, és tavaly már tizenöt éve, hogy eltávozott közülünk Kőhalmi Béla. Szerény, halkszavú, jelentéktelennek látszó, ám rendkívüli ember volt. Tanúsíthatják ezt mindazok, akiknek módjuk, alkalmuk volt megismerkedni vele. Barátai, munkatársai, tanítványai. Bár fogyatkozó számban, de akad még közülük ma is, hisz viszonylag hosszú élete során majd hetven évet töltött munkával (az emigrációs éveket leszámítva „munkaviszonyban”), és ebből ke-
reken hatvan esztendő a könyvtárügy és a könyvszakma különböző posztjain. A könyvtáros köztudat bibliográfus szakemberként tartja számon, holott vérbeli könyvtáros volt, olyannyira szerteágazó ismeretközvetítő tevékenységgel, hogy a modern hazai ismeretterjesztés egyik úttörőjének is mondhatjuk, érdeklődése – egészen az ötvenes évekig, amely időtől fogva a könyvtárban meg a bibliográfia egyre inkább lefoglalta – a szépirodalomtól és művészetektől kezdve, a marxizmuson és általában a politikán át, egészen az elektromosságig és elektronikaig szinte az egész univerzumra kiterjedt. 1940-ben például cikksorozatot indított a televízióról a *Rádió Újságban*, amelynek az 1944-es német megszállásig szerkesztője volt.

Mindez kitűnik életművének és élete pályájának a bibliográfiájából, amely – hála a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ közös fáradozásának – most napvilágot látott (az évfordulókat tekintve, valljuk be, kissé megkésseten). A csaknem ezer tételes mű két, külön végzett anyaggyűjtés együvé szerkesztéséből keletkezett. Az egyesítés és egységesítés irdatlanul nagy szerkesztői munkát igényelhetett, *Fülöp Gézáé* az érdem, hogy vállalkozott erre, és tisztességgel el is végezte. Ennek tükrében bakafántoskodás

megjegyezni, hogy maradtak „túlírt”, alkalmasint annotációt (feleslegesen) közlő tételek (az A/189. sz. jellegzetes példa erre), vagy éppen fölöslegesen felvettek is: nem vagyunk bizonyosak abban, hogy mind az öt polgári iskolai bizonyítvány adatait szerepeltetni kell. Sőt, a bizonyítványok teljes elhagyásával a bibliográfia az 1904-től sorjázó hírlapi tárcaszengékek kezdődhetett volna, s ekként kerek nyolcvan évet fogott volna át.

A mű Kőhalmi Béla életének és munkásságának főbb mozzanatait tükröző kronológiával kezdődik, közli írói álneveit (vagy egy tucatra való volt, a szignókat nem számítva). Ezután kezdődik az igazi bibliográfia, amely időrendben (évekre tagoltan, ezeken belül a címek betűrendjében) közli a sorszámozott tételeket. A sorszám előtti nagybetű (A, B, C) Kőhalmi műveit és a róla szóló irodalmat három kategóriába sorolja: az A jelenti az önálló műveket, fordításokat, kéziratban maradt munkákat, szerkesztési munkákat, B-vel jelölték az időszaki kiadványokban, gyűjteményes művekben megjelent cikkeit, tanulmányait, a vele készített interjúkat, C-vel az olyan írásokat, amelyek tevékenységével, személyével foglalkoznak. Az A és B kategória effajta különválasztása elméletileg vitatható, gyakorlatilag azonban kétségtelenül megvan az a haszna, hogy lehetővé teszi az egy-egy évhez tartozó tételek betűrendben való közlését.

A bibliográfia gazdagsága arra utal, hogy az autopsziával dolgozó adatgyűjtők (*Kósa Zsófia*, *Lakatos Éva*, illetőleg *Tiszay Andor*) széles körű, alapos munkát végeztek. Mint az Előszóból megtudjuk, Tiszay Andor cédulanyagának javát még maga Kőhalmi Béla is látta, sőt javította, kiegészítette, bővítette (főleg az emigrációs időszakában keletkezett műveinek címeivel).

Helyénvaló megjegyezni, hogy néhány je-

lentéktelennek, alkalmi jellegűnek vélt publikáció kivételével a bibliográfia összeállítói teljességre törekedtek. E teljességre törekvés jegyében egészül ki a bibliográfia a *Rajzok. Fényképek* fejezetcímmel közölt ikonográfiával, amely néhány grafikán kívül a *Könyvtárosban* és az *FSZEK Évkönyveiben* közzétett Kőhalmi-fotókat tartalmazza. Szerepel benne több publikálatlan fénykép is, ezek lelőhelyére – sajnos – nem történik utalás. A mű a feldolgozott időszaki kiadványok jegyzékével és névmutatóval zárul.

A bibliográfia jó, és örülünk, hogy megjelent, mégha elkésletten is. Kőhalmi Bélát életé-

ben is elkésletten érte a megbecsülés: 1955-ben kapott csak kormánykitüntetéset, 1956-ban Kossuth-díjat, és ekkor nevezték ki egyetemi tanárrá. Emlékét utóéletében is késve fogjuk megörökíteni: Budapesten van Kőhalom utca, Kőhalmi Béla utca nincs. Tudomásom szerint még „csak” könyvtári intézmény sem hordja nevét. De – ha már rendelkezésünkre áll a fentiekben ismertetett kitűnő személyi bibliográfia – legalább életrajzát írná meg valaki. A munka a legavatottabb intézményre vár, arra, amelyikben pályafutása elindult: a Fővárosi (Szabó Ervin) Könyvtárra.

Zircz Péter

Záhony Éva: Romániai magyar szépirodalom a két világháború között. 1914–1944

„... Remélem, hogy a lehetőségekhez képest elértem a magam elé tűzött célt; amely az adatmegőrzés, a kutatómunka segítése, az érdeklődés felkeltése volt, és nem utolsósorban megemlékezés mindazokról, akik önálló irodalmat teremtettek Erdélyben, őrizve az anyanyelvet és a magyar kultúra folytonosságát” – írja a két kötethez fűzött módszertani útmutató végén a szerző, Záhony Éva. A kötet ismertetőjének tehát elsősorban e nyilatkozathoz kell igazodnia: mennyiben és miben osztozik Záhony Éva reményeiben, hol érzi a nemes célok legoptimálisabb megközelítését, hol tapasztalja sikerlenségét.

A recenzens – bocsássák meg neki e szerénytelen szubjektivitást – maga is több bibliográfiát, repertóriumot, témadokumentációt állított össze, illetve vett részt ilyenek munkálataiban. A kor nem érdem, de ennek köszönhetően rendelkezik némi tapasztalattal mind a munka csüggesztően nagy mennyiségét, mind pedig a várható és megvalósult eredmény esetlegességét illetően, nem is szólva a visszhangtalanság vagy a – legtöbbször esetben helytálló – bírálat tagadhatatlanul keserű hatásáról. A bibliográfia összeállítása, jóllehet szükséges voltát senki sem tagadja, sőt esetenként sürgetően követeli, tudományos publikációk esetében pedig kife-

jezetten elő is írja, voltaképpen mindenkor csak segéd tudománynak minősült. *Theodor Mommsen* megállapítása rá is érvényes: a bibliográfus csakúgy, mint a könyvtárak többi szolgáltatásában buzgólkodó munkatársak, csupán „építőköveket” hord halomba, amelyeket azután a tudós használhat fel, vagy rosszabb, de gyakorta előforduló esetben, mellőz a monografikus feldolgozások munkálatai során. A felhasználás mértéke és módja azonban nem befolyásolhatja a bibliográfust. Neki egyetlen kötelessége van: a lehető legteljesebb mértékben kiszolgálni a jövő tudományos feldolgozást.

Tudta és vállalta ezt Záhony Éva is, hajtunk fejet vállalkozása előtt. A romániai magyar szépirodalom a magyar irodalomtörténet integráns része. És mégis: a kiemelkedő csúcscok, a már megjelenésük korában gyors népszerűsége szert tett alkotások és az azóta teljessé vált, mert sajnálatosan lezárt életművek (mint – csupán példaként említve – *Kuncz Aladáré, Dsida Jenőé* vagy *Tamási Ároné*) kivételével – még a főbb vonulatokról is csak hiányos ismereteink vannak. Vonatkozik ez az írói alkotásokra is, de különösen a rendkívül gazdag romániai magyar nyelvű hírlap- és folyóirat-irodalomra. Ezt az anyagot összegyűj-

teni, rendszerezni, bibliográfiailag feltárni és közreadni: valóban helyeselhető, példamutató és lelkesítő vállalkozás. Tudjuk, hogy a szerző több éven keresztül foglalkozott ezzel az embert próbáló munkával. Csak helyeselhető, hogy az Országos Széchényi Könyvtár kiadványainak új sorozatába felvette, sőt éppen ezzel indította azt. Igaz, nemzeti könyvtári feladatot vállalt általa. Mint a belső címlap elárulja: a válogatás a „Kulturális és történelmi emlékeink feltárása, nyilvántartása és kiadása” kutatási főirány támogatását is élvezte. Úgy gondolhatnánk, hogy szorgalmas szerző, áldozatos támogató és készséges kiadó együttműködése csak sikeres művet eredményezhetett.

A recenzens is őszintén sajnálja, hogy nem így történt...

A 750 oldalon közölt összeállítás, amelynek keretében 133 romániai magyar író önálló művei mellett 21 időszaki kiadvány (válogatott napi- és hetilap, folyóirat) repertóriumaként kerül a bibliográfiát használó elé, fontos és jelentős tett. Csakhogy...

Már előljáróban a legfőbb kifogásom: megengedhetetlennek tartom, hogy a bibliográfia összeállítója ilyen nagy lélegzetű vállalkozásnál megelégedjék *egyetlen* hazai könyvtár állományának feltárásával, még akkor is, ha az az Országos Széchényi Könyvtár! Hiszen célja nem katalógus, hanem bibliográfia volt! A két kötetből elsőként az állapítható meg, hogy nemzeti könyvtárunk hírlaptárának anyagában jelentős hiányok, lyukak tátonganak, de nem elég e hiányokat imponáló pontossággal regisztrálni. Utána kellett volna járni annak, hogy legnagyobb budapesti és hazai nagykönyvtáraink raktárainak mélyén milyen romániai magyar nyelvű folyóiratanyag lappang. Bizonyos vagyok abban, hogy a fővárosban is sikerült volna jó néhány hiányt pótolnia (például az Egyetemi Könyvtár vagy a Petőfi Irodalmi Múzeum gyűjteményéből). Ezáltal nemcsak a repertórium lenne gazdagabb, hanem a közreadó OSZK-nak is segítséget nyújthatott volna abban, hol található meg hiányos állományának kiegészítési (mikrofilmlezési) lehetőségeit. A „válogatott” repertórium megjelenés nem lehet mentség: ugyanis az csak a felvett kiadványokra vonatkozhat, de nem azok teljességére. Sok esetben a – lelkiismeretesen felsorolt – hiányok, csonka évfolyamok száma ugyanis fölébe kerekedik a feldolgozottakénak.

Ugyanígy vitánk van a címmegjelölés és a tényleges időhatárok kérdésében is. Záhony

Éva a romániai magyar szépirodalomról kívánt bibliográfiát összeállítani 1919 és 1944 között. De mintha a második bécsi döntés (1940) megbénította volna térérzékét: a továbbiakban ui. az új országhatár déli, romániai része kikerült érdeklődése köréből. Pedig itt is tovább élt a magyar nyelvű lapkiadás. Erről nemcsak a romániai magyar emlékiratírók (legutóbb például *Kacsó Sándor: Nehéz szagú iszap fölött* címmel megjelent memoárjában) vallanak, hanem szót erről *Vita Zsigmond* is *Kéki Bélával* levélben folytatott interjújában a *Könyvtáros* 1982. évi 6. számában. S ha már Kéki Béla nevét említettük: a bibliográfia összeállítója helyesen tette volna, ha a romániai magyar irodalom kérdéseiről a körünkben élő kiváló kortársaktól is érdeklődik. Olyan forrás ez, amelyet kihasználatlanul hagyni több mint hiba: véték! (Tudomásom szerint az OSZK állományában több gépiratban készült összeállítás is található e korszak romániai időszaki kiadványainak anyagáról, *Galambos Ferencé* és másoké...) A szélesebb körű érdeklődés előnyére vált volna a kiadványnak, s elkerülhető lett volna, hogy az 1940 és 1944 közötti dél-erdélyi magyar kiadványok említetlenül maradjanak. A temesvári *Déli Hírlap*, az enyedi *Erdélyi Gazda*, a lugosi *Magyar Kisebbség* és a *Vita Zsigmond* és *Olosz Lajos* szerkesztésében megjelent aradi *Havi Szemle* méltó lett volna a felmérésre. (A *Temesvári Hírlap*ot és a *Nagyváradai Naplót Pomogáts Béla* kitűnő bevezető tanulmánya cím szerint is említi. Csoda, hogyan maradhatott ki mégis az összeállításból!)

Bosszantó, bár tudatos döntés eredménye volt, hogy a bibliográfiai feldolgozás nem terjedt ki a korszak szépirodalmi antológiáira. A négy legjelentősebb – Pomogáts ezeket is említi – (*Tizenegyek antológiája* 1923; *Új arcvonal* 1931; *Új erdélyi antológia* 1937; *48-as Erdély* 1943) hiánya nem indokolható azszal, hogy a *Magyar Könyvészet 1921–1944* című retrospektív bibliográfiában szerepel anyaguk. Egy összegző összeállítás olvasóját-kutatóját nem szabad más művekhez kényszeríteni, különösen nem, ha a feldolgozás nem igényelt volna túl sok helyet és időt. Ugyanígy súlyos hiánynak tartom, hogy – az irodalmi tudatunkban egyébként is méltánytalanul háttérbe szorult – *Benedek Elek* kimaradt a szerzők sorából. Egy 1937-ben (!) megjelent doktori disszertáció bibliográfiai összeállítására 1984-ben hivatkozni, ismerve a disszertációk sorsát – elszülődését – a közkönyvtárak polcain, egyszerűen érthetetlen. Nem szólva arról, hogy Be-

nedek Eleknek Romániában a tárgyalt időszakban már igazán nem jelent meg felmérhetetlenül sok írása.

Az időszaki kiadványok feltérképezése becsületos, lelkiismeretes – a hiányok vonatkozásában: őszinte – munka. Azonban az egyes folyóiratok címléírásánál is kerekesebb, az irodalompolitikai és belső irodalmi élet kérdései iránt érdeklődő kutatót mélyebben informáló lehetett volna, ha a szerkesztők, változásaiban is teljes, névsorával szolgál. Az „et al.” megjelenés bizonytalanságban hagyja a romániai viszonyok közt járatlan vagy nem eléggé jártas olvasót abban, hogy kit, kiket takar a „többek, többiek” jelzés. Sokszor nagyon éles, máskor nagyon jellemző változásokra derülhetett volna fény, ha Záhony Éva nyomon követi a szerkesztésekben bekövetkezett személyi változásokat.

Végül engedjék meg egy, a bibliográfiai feldolgozás tartalmi kérdéseit illető megjegyzés. Bár a kiadvány címe félreérthetetlenül utal a romániai magyar *szépirodalomra*, az egyes időszaki kiadványokat feltáró címléírásaiból fájdalmasan hiányzik két műfaj, amely ugyan nem „par excellence” szépirodalom, de legjobb képviselőinek legjobb írásaiban valóban *szép irodalom*: az esszé és a színírálatoké.

Ezek valóban határterületi alkotások, de legtöbbször a folyóiratok rangját, megbecsülését – gyakran olvasói körét is – jelzik. Leírásuk, közreadásuk kis munkatöbblettel nagy nyereségévé vált volna a feldolgozásnak.

A kétkötetes bibliográfia és repertórium külső megjelenési formája kielégítő. Talán túllontúl is az, a kéthasábos szedési-tördelési formával a közreadó intézmény papírt és pénzt takaríthatott volna meg. Minthogy a bibliográfia egy új sorozat első kiadványa, irányt is mutat; távlatosan kétszer is meggondolandó lett volna a takarékoság.

Záhony Éva munkájának elismerését jelenti, hogy nem maradtunk meg az üres, udvarias szóvirágoknál, hanem megpróbáltuk az összeállítás – elsősorban szemléletbeli – fogyatékoságait is megemlíteni. Tettük ezt annak tudatában, hogy megérti szándékunkat: a magyar bibliográfusi munka tökéletesítését, teljesebbé tételét kívántuk ezzel is szolgálni. Annál is inkább, mert ezen a téren a továbbiakban is számítunk Záhony Éva közreműködésére. (*Válogatott bibliográfia és irodalmi repertórium. 1–2. köt. 1984. 752 lap. [Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai. Új sorozat 1.]*)

Végh Ferenc

Apró Ferenc: Péter László munkássága Bibliográfia

Apró Ferenc bibliográfiája láttán újra megfogalmazódik bennünk a már többször fölvetett kérdés: valójában ki is *Péter László*? Könyvtáros? Bibliográfus? Nyelvész? Néprajzos? Irodalomtörténész, a szövegűség és az anyanyelv gondos őre? A választ ő maga könnyíti meg, amikor egyik területet sem tagadja meg, és vállalja a szerteágazó tevékenységet a mindenkor hiteles adatszolgáltatásért, akár vastkos kézikönyvekben, akár napilapok szövszeneteiben.

Betekintve munkásságába, a legkorábbi adat 1945. április 4. *Néhány szó a demokráciáról* írta a Szegeden megjelenő *Utunkba*, amely a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség politi-

kai és kulturális hetilapja volt. (E szám vezércikkét a bibliográfia előszavában mesterként is fölemlített *Sik Sándor* írta.) Akkor még aligha hihette Péter László, hogy első publikációjának nyitó gondolata négy évtizeddel később is mennyire meghatározója lesz tevékenységének. Ahhoz tartja magát, amit Konfuciusz nyomán így fogalmaz meg: „Tisztázzuk a fogalmakat, mert enélkül két malomban örömlünk.” A lényegretörő tisztázás szándéka hatja át maig is minden sorát.

Még abban az évben írt *Veres Péter, Darvas József, Illyés Gyula* könyveiről, majd a következő évben *Bartók Béláról* emlékezik meg, halálának első évfordulóján. Ma már elmond-

hatjuk, hogy ezek az írások nem csupán irodalomtörténeti kuriózumok. Előhírnökei voltak annak a munkának, amellyel *Móra, Tömörkény, Juhász Gyula, József Attila* avatott-értő apostola lett. A József Attila-életművel való találkozásáról így írt majd negyedszázaddal ezelőtt: [a makói] „József Attila Múzeum konflis igazgatójaként középkori leletek, a hagymatermesztés eszközei mellett a költő relikviáit is kötelességemnek tartottam begyűjteni. Így lettem irodalomtörténész”.

A felsorolt néhány név mellett másokat is említhetünk, leginkább azokét, akiknek bármi közülük is volt Szegedhez. Így Péter László munkái megkerülhetetlenek *Ady, Babits, Balázs Béla, Bálint Sándor, Radnóti* életművének kutatásakor, hogy csak néhányat emeljünk ki a végtelenné tűnő sorból. S ha e mostani bibliográfiát együtt lapozzuk a néhány éve megjelent *Szegedi örökség* című munkájával, az irodalmár mellett szót érdemel a „más tevékenységeket űző” Péter László is. Bár említett könyvének fülszövegében szerényen úgy fogalmaz, hogy „Mióta írásom nevem alatt nyomtatásban megjelent, szinte minden béműm Szeged ügyét szolgálta”, jól tudjuk, nemcsak a város kultúráját, hanem egyetemes művelődéstörténetünket is gazdagította és gazdagítja. Csak egyetlen vissza-visszatérő nevet említek: vajon tudnánk-e arról, ki is volt *Kálmány Lajos*, ha Péter László föl nem vállálja szellemi örökségét? (Hogy ki is volt Kálmány Lajos, az a bibliográfia tételei alapján pontosan föltérképezhető.) Folytathatnánk a sort egy-egy példa kiragadásával, de azokkal csupán írásai széles skáláját érzékeltethetnénk, tartalmi mélységüket aligha. Pedig írásai, ha csak szűkebb hazáját érintik is, vagy szóljanak akár utcanevекről, tanulságosak mindannyiunknak. Időről időre megörvendeztet bennünket motívumkutatásaival, s azon sem csodálkozhatnánk (az 510. tétel alapján), ha a filmszínházban most bemutatott *Órdógi kísértetek* című filmhez fűzné *Bornemisza Péter* művével kapcsolatos motívumvándorlási megjegyzéseit. Egyre gazdagabb életműve így lesz szellemi gyarapodásunkra. Nagyvonalúan azt is mondhatnánk, hogy a sport kivételével mindenről írt, de hát ez sem lenne igaz, hiszen a közelmúltban a legnagyobb szegedi sportegyesület névváltoztatásakor ésszerű javaslattal állt elő, s nem az ő hibája, hogy süket fülekre talált.

Nem szóltunk a könyvtáros Péter Lászlórol sem, akinek publikációi különösen a hon- és

helyismereti kutatómunka, a bibliográfiai föltárás, a repertorizálás terén alapvetőek.

Szakvéleménye mértékadó, s mulhatatlanok érdemei a Somogyi Könyvtár kiadói arcélinek megteremtésében is, gondoljunk csak olyan sorozatokra, mint *A Somogyi-könyvtár kiadványai*, a *Csongrád megyei könyvtári füzetek*, a *Szeged múltjából*, a *hasonmáskiadások*, és a sorozatokon kívüli könyvekre. A címváltozásokkal eddig negyedszázadot megért *Somogyi-könyvtári műhely* (mostantól már *Szegedi Könyvtári Műhely*) helyismereti és városfejlesztési szemle hosszú ideje felelős szerkesztőjeként nemcsak Szeged múltjának minél teljesebb feltárásáért, de a város jelenéért, jövőjéért is mintegy „felelős”.

Apró Ferenc bibliográfiája Péter László 60. születésnapja alkalmából készült, az ünnepelt köszöntésére. A kifogástalan nyomdai kivitelű könyv időrendi fölépítésű; élőfejben hozza a publikációk megjelenési évszámát, a lap alján, gerincközelben az oldalszámot – azért így eldugva, mivel azokra a mutató nem utal s így nem zavaró. A lexikon szócikké tőmörségével vetekedő rövid életrajzot és munkásságot ismertető bevezető részt követően útmutató közli a legfontosabb tudnivalókat a bibliográfia használatához. A két nagy fejezet – a *Tőle és Róla* (az előbbi még kiegészíthető a *Szerkesztés, lektorálás, szakvélemény* tételeivel) – adja a könyv gerincét. Így az 1985. október 15-én lezárt anyaggyűjtés 2331 publikációt jegyez a neve alatt (plúszt a már említett kiegészítő fejezet 115 tétele). Pusztán csak a számszerűség kedvéért: a róla szóló tételek száma válogatottan is harminc.

Mivel a mutató tételszámokra utal, azokat a címfölvételektől jól megkülönböztethetően tipografizálták. Mint a bevezető is közli, a címléírások nem a szabványt követik, hanem a célszerű elrendezést, a gazdaságos helykihasználást, az áttekinthetőséget. Napilapoknál – mivel élőfejben már szerepel a publikálás éve – csak a megjelenés hónapját, napját jelzi, az évfolyamot, a lapszámot és az oldalszámot nem. Ezek a jelzések közlik a lényegét és pontosan elegendőek az azonosításhoz. Egyes írások címeit sok esetben kiegészíti olyan információkkal, amelyek szükségesek a cikkek tartalmi vonatkozásainak ismeretéhez. (Például a 417. tétel: *A Viharsarok kérése a költő kortársaihoz. Dokumentumokat, emlékezéseket vár József Attiláról.*) Hasonló megjegyzést fűz a leíráshoz akkor is, ha a megjelent cikk szövegén a szerző (vagyis Péter László) beleegyezé-

se nélkül változtattak. Utaló tételszámokkal jelzi egyes írások újabb megjelenéseit, azok változatait, az írások összefüggéseit, egymáshoz való kapcsolódásait. Természetesen azokat is a megfelelő rövidítésekkel ellátva. A földolgozott kiadványok címeinek egy részét rövidítette, másokat nem, de ez aligha okozhat gondot használatkor. A rövidítések egyébként logikusak, néhány visszakeresés után könnyen megjegyezhetők.

Ha a tételszám alatt fölvevett írás a lap valamelyik állandó rovatában jelent meg, úgy zárójelben azt is jelezte az összeállító. (Például: Tallózás, Gyomlálás, Tisztelt Szerkesztőség, Visszhang.) Péter László önálló és szerkesztett (ha azokhoz írása is járult) munkáinak száma megközelíti a félszázat; ezek címfelvétele – és a rájuk vonatkozó ismertetések – az időrendi besorolásnak megfelelően szintén a *Tőle* fejezetben kaptak helyet. A művei alatt felsorolt ismertetések hűen tükrözik azt a kritikai figyelmet, amely munkáinak megjelenését kíséri.

A *Róla* szóló válogatott irodalomból is sok mindent megtudunk. Közismert filológiai szigorúsága, de gondolnánk-e, hogy bírálatáért rágalmozási pört is indítottak ellene – ami persze fölmentésével végződött?! Hogy a bibliográfiában találkozhatunk az erről tudósító két írással, az annál is nagyobb érdem, mivel maguk az írások egyáltalán nem említik nevét.

A *Szerkesztés, lektorálás, szakvélemény* fejezetből azt is megtudjuk, mely intézmény megbízásából készítette azokat. Így az adattár e része kétszeresen is pártját ritkítja a hasonló jellegű munkák között.

S ha valaki azt hinné, ezzel vége is a bibliográfiának, az téved.

A 247 lapon felsorolt publikációkat követő 101 lapon egy ritkán látható mutató könnyíti meg az „eltévedhetetlenséget”. Az egységes mutató tárgyszavai, személynevei, földrajzi fogalmai alatt további részletes bontás ad lehetőséget a kutatáshoz, bizonyítva ezzel, hogy a bibliográfia lelke a jó mutató. Mégis ebben a részben találunk néhány következetlenséget is.

A mutató közli Péter László írói és fedőneveit, betűjegyeit. Néhány érdekesebb a huzsonhat (!) közül: *Prof. Bogarász, Könyves László, P. Lakatos Aranka, P. P. P., Jan Sobolewski, Szögedi Pétör*. És ki ne lenne kíváncsi arra, vajon milyen cikket is írt alá Prof. Bogarász vagy Szögedi Pétör? S bár a tételek legtöbbször az összeállító a más név használatát jelezte, egyikkel-másikkal (mint az előbbi kettővel is) nem találkoztunk a címfelvételeknél. (A Szögedi Pétör aláírás egy Kálmány Lajossal kapcsolatos írás megkeresésekor a *Márciusi Ifjúság* 1947. március 15-i számában véletlenül a kezünkbe került. Az 53. tétel viszont nem jelölte.) Ugyancsak ehhez kapcsolódó észrevétel: Márta Mihály (468., 559. fedőnév), P. Lakatos Aranka (1252. fedőnév) vagy Rozsnyai Mihály (391. fedőnév) a mutatóban visszautal Péter Lászlóra, ugyanakkor a *Könyves László, Madarasi Péter* vagy a *Zetelaki László* név nem található a megfelelő besorolásnál, csak Péter László különféle neveinek felsorolásánál. Az is igaz, hogy ezekkel a nevekkel nem találkoztunk a címfelvételeknél sem; de hát akkor mi nek kellett megemlíteni azokat? Irodalomtörténeti (politikai?) érdekesség lehet (s egyszer talán éppen a *Könyvtáros* számára írhatna meg Péter László), hogy mi készítette őt e névválasztásokra, miért használta az *Ertsey Péter* (341.), a *Székely Lajos* (33.) vagy éppen a *Lőkös Zoltán* (622.) fedőnevet, holott mindhárom személy „eredeti nevével” is jelent meg publikáció. Talán szerencsésebb lett volna minden előforduló nevét jegyezni a tételeknél, s azt is, hogy ott milyen minőségben fordul elő. Péter László többször írt már az álnevekről, fedőnevekről. Az már a sors iróniája, hogy éppen *A Könyvtárosban* megjelent legkorábbi publikációja alatt sajtóhibával *Pintér Lászlóként* szerepelt neve.

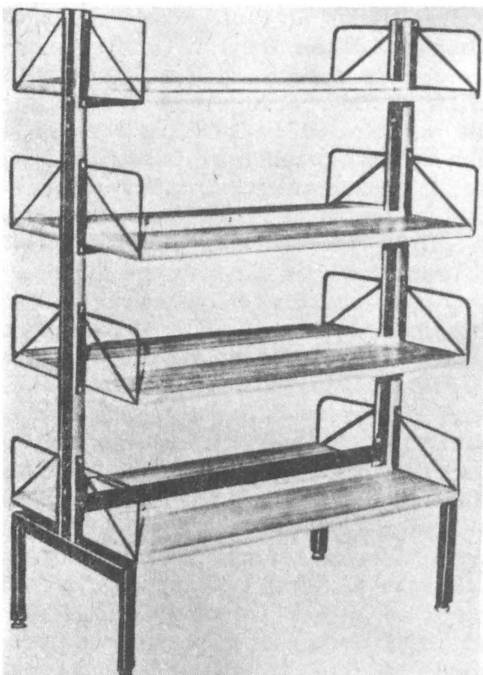
Mindent egybevéve olvasmányának is élvezetes adattár Apró Ferenc bibliográfiája e gazdag életműről, amely most már több mint négy évtizedes publikációs tevékenységet ölel fel. Méltó a Somogyi Könyvtár műhelymunkájához. (*Somogyi Könyvtár, Szeged, 1986. 353 l. 30 Fr.*)

Harmat Béla

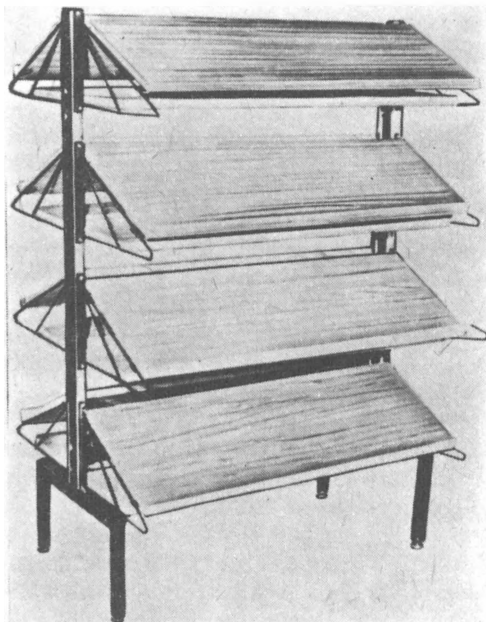
A TANÉRT AJÁNLATA

könyvtárak, művelődési központok, közművelődési intézmények számára

MERABONA KÖNYVTÁRI BÚTORCSALÁD

kétoldalas könyvállvány

kétoldalas folyóiratállvány

A könnyen variálható könyv- és folyóiratállványok lehetővé teszik a polcok váltakozó magasságú beállítását. Elemeiből állványfalak szerelhetők össze, különböző hosszúságú állványsorok alakíthatók ki. A helyiség jellegétől függően a könyv- és folyóiratállványok 150–180–210 cm magasságban, egyoldalas és kétoldalas változatban készülnek.

A MERABONA bútorcsoport további elemeinek bemutatását a *Könyvtáros* következő számaiban folytatjuk.

VÁRJUK KEDVES VÁSÁRLÓINKAT!

Országos Tanszergyártó
és Értékesítő Vállalat
Bútorkereskedelmi főosztálya

Budapest, VIII., Szentkirályi u. 8.
Levél cím: Budapest 1428 Pf. 2.
Telefon: 339-938

A Magyar Könyvszemle 1985. évi 2. száma első helyen a nemrég elhunyt tudós professzor, *Dán Róbert* 16. századi, héber betűs Jézus-érmékről szóló tanulmányát közli, másodikként, ugyancsak kiemelve, *Lakatos Éva* beszámolóját külföldi hírlapműzeumokról, újsággyűjteményekről. Mint ismeretes, a szerző volt az első, aki egy hazánkban létesítendő hírlapműzeum gondolatát felvetette, mostani tanulmánya mintegy példát, mintát mutat arra, miként valósították meg a hírlapműzeumot Brüsszelben, Dortmundban, Aachenben és másutt. A *Közlemények* rovatban *Kapitánffy István*, *Veszprémy László*, *Borsa Gedeon*, *Fekete Csaba*, *Fried István* és *Pintér Mária Zsuzsanna* tollából olvashatunk könyv-, folyóirat-, kiadás- és művelődéstörténeti tanulmányokat. A *Vita* rovat ezúttal különlegesen fontos kérdésben élesen szembenáll, személyeskedéstől sem mentes két írást hoz: Gellért püspök, valamint Péter és Aba Sámuel királyok viszonyának ér-

telmezésében csapnak össze *Gerics József* és *Kristó Gyula*. A *Szemlében* ezúttal is igen gazdag, jórészt külföldi tudományos irodalom kritikai megrostálását kapjuk.

A **Tudományos és Műszaki Tájékoztatás** 1986. évi 1., 2., 3. és 4. számai a szokásosnál is gazdagabbak elsőrangú információs anyagokban, mindegyik szám súlypontja a *Beszámolók – Szemlék – Referátumok* rovatra esik. Az ismertetések nagyobbik része számítógépes problémákkal foglalkozik, de akadnak olyan csemegék is, mint a papír nélküli kiadásról szóló beszámoló (a 3. számban), vagy az információkezelő szakembert mint csoportanimátort bemutató írás (a 4. számban). A folyóirat-számok élén közölt tanulmányok közül érdemes kiemelni *Futala Tiborét* (*Levél a szak szervezeti-műszaki könyvtárosokhoz*), *Rózsa Györgyét* (*Felhívás keringőre, avagy a könyvtári-információs tanulmányok a tudományos minősítésben* – mindkettő a 2. számban), a *Novák Teréz*, *Roboz Péter* szerzőpárosét (*Online közvetítő tanfolyamok az OMIKK-ban* – a 3. számban), valamint *Vásárhelyi Pálét* (*Az ENSZ szakosított intézményeinek szerepe az információellátás fejlesztésében* – a 4. számban).

Az OMIKK Híradó idei első négy száma arról tanúskodik, hogy kitűnő, sok helyütt igen szellemes, grafikai miatt helyenként akár vicclapként is olvasható lehet egy olyan belső tájékoztató, amely mintegy tudatosan elkerüli, hogy szakcikket hozzon. A szerkesztők – az eredményből ítélve joggal – úgy vélik, hogy szaktanulmányokhoz másutt férhetnek hozzá az OMIKK munkatársai, a Híradónak az a dolga, hogy az intézmény belső életét, a főigazgatói, igazgatói utasításokat, a munkatársakkal történeteket, valamint a másutt megjelent legfontosabb tényközlő információkat közölje.

A **Könyv és Nevelés** idei első számának legérdekesebb, leginkább közérdekű írásai az *Elmélet és gyakorlat* rovatban olvashatók. Így *Elekes Eduárdné* és *Loridon Ilona* beszámolója az irányítás és az egységes szakfelügyelet rendszeréről Tolna megyében, *K. Papp István* tanulmánya a Fejér megyei középiskolai könyvtárakról vagy *Andor György* bő ismertetése az országos képregény-konferenciáról. A külföldi beszámolók közül (*Külföld* rovat), érdemes kiemelni *Angyal Katalin* írását (*Olvasóvá nevelés az iskolai könyvtárak segítségével Franciaországban*), valamint *Károlyi Ágnes*ét (*Ahol muzeális állomány is van*).

A **Könyvtári Híradó**, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozóinak tájékoztatója márciusi számában a szokásos belső hírek mellett érdemes elolvasni *M. Donáth Katalin* írását a zenei részlegekről; különösen az egyes állományrészek viszonyát és arányait, a használati igények változásait, az igénybevétel és a kínálat közti eltéréseket illető megállapításai tűnnek érdemes vitatémának. Ugyancsak kiemelésre méltó *Jakubecz Ilona* beszámolója a videóval, kábeltelevízióval, helyismerettel és közérdekű tájékoztatással összefüggő tapasztalatairól.

Az **Orvosi Könyvtáros** 1986. 1. száma szinte teljes terjedelmében az orvosi könyvtárosok és orvostanácsadók 1985. évi augusztus 16–17-i tájékoztatójával foglalkozik. A lap közli mind az előadások szövegét, mind az előadókkal vitázó felszólalások legfontosabb megállapításait. Az előadások igen széles tematikát érintettek, a kórházi könyvtárak használatáról éppúgy szó esett, mint a könyvtárközi kölcsönzés gondjairól, a magyar orvosi hungarika-irodalomról vagy a biológiai-orvostudományi szakirodalom beszerzéséről.

A **Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Könyvtárosok Tájékoztatója** tavalyi, összevont 3–4-es száma is főként egy konferencia anyagának bemutatására törekedett. Az 1985. októberében megrendezett szakmai tanácskozás (Miskolcon, a Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában) az egyetemi könyvtárak szerepét vizsgálta az egyetem történet gondozásában. Az előadók (*Hiller István*, *Szögi László*, *Szilvágyi Irén*) felidőszakban az egyetemi könyvtárak jövődjéről és ki-

vánatos fejlődési irányaira összpontosítottak. Elképzeléseik számos ponton kapcsolódtak a modern helytörténetírás és helyismereti munka újabban kirajzolódó koncepcióihoz. (Ezekről a *Könyvtáros* a közeljövőben nagyobb cikkben fog beszámolni.)

A **Műszaki Egyetemi Könyvtáros** 1985. évi 2. számában különleges érdeklődésre számíthat *Szabóné Léces Katalin* írása a Nemzetközi Nukleáris Információs Rendszer (INIS) szolgáltatásairól, valamint *Fonyó Istvánné* beszámolója a Műszaki Egyetemi Könyvtárak V. Szakmai Szemináriumáról (Veszprém, 1985. szeptember). Mint a lapban általában, most is gazdag összeállítást kaphatnak a műszaki egyetemi könyvtárosok a könyvtári szakirodalom feltehetőleg őket érdeklő cikkeiről, így – többek közt – a *Könyvtáros* számukra legfontosabb közleményeiről is.

A **Baranyai Könyvtáros** idei első száma szinte teljes egészében a kibővített megyei könyvtárral foglalkozik – érthető módon. A cikkek, élükön *Rátkai Ferenc* avatóbeszédével, természetesen nem pusztán ünnepi jellegűek, sőt, sokkal inkább az új feladatokra, a megnövekedett lehetőségek kihasználására összpontosítanak. *Fehérvári Klára* az olvasószolgálatosok első tapasztalatairól számol be, *Huber Kálmán* az új szolgáltatásokról ír, *Surján Miklós* pedig összegzi az új feladatok egész rendszerét.

A **Könyvtári Jegyzések**, a Békés Megyei Könyvtár tájékoztatója 1986. évi első száma szokatlanul gazdag, több műfajt is egyesít magában. Számottevő része tekinthető módszertani levélnek: ilyen az a jegyzék, amelyet a B típusú könyvtárak legfontosabb tájékoztatói forrásairól állított össze egy kis szakmai közösség, de ide tartozik *Nagy Attila* írásának közlése is az olvasószolgálatban felmerülő pedagógiai dilemmákról. A tájékoztatónak ezeket az írásait a hálózat gyakorló könyvtárosai közvetlenül hasznosíthatják. Elvibb-történetibb-tudományosabb a lap egy másik része: itt a megye múltjának haladó hagyományairól, a bélmegyeri vágóhidről, az orosházi könyvtár építéstörténetéről olvashatunk, míg a lap harmadik „arcát” a friss helybeli könyvtári hírek adják.

SCHWALM LÁSZLÓ grafikáiból
(Cikkünket lásd a 422. oldalon)

